

12 EYLÜL: 30 YIL ÖNCE 30 YIL SONRA

~ Ayda Bir Merhaba ~

1980'lerin sonunda *Cumhuriyet* gazetesinde Tan Oral'ın enfes bir karikatürü yer almıştı. Birisi, kaşlarını fena halde çatmış, vatandaşa kükrüyor: “Ne? 12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsun bakıım!” Vatandaş sakın sakın cevap veriyor: “Hayır! 12 Eylül sonrasına geçmek istiyorum artık.” 12 Eylül rejiminin sertliğini, oluşturduğu yapıyı, darbeyi mümkün kılan ortamın zihniyetini anlatan önemli bir karikatürdü. Diğer yandan Türkiye’de birçok konuda ülkenin ikiye ayrılmasının nedenini, daha doğrusu düzenin nasıl işletildiğini ortaya koyuyordu. Sistematik işlerliği sağlayan tek mekanizma korku. O nedenle toplum sürekli korkutuluyor...

Aradan tam 30 yıl geçti. Yine bir 12 Eylül’de gerçekleşecek olan referandum, akıl dışılığı ve hukuksuzluğu bu ülkeye egemen kılan askerî vesayet sonunu ilan etmese de, bu vesileyle 12 Eylül sembolizmi altında vesayetçi sistemle kısmi bir hesaplaşma yaşanacak.

Bunun böyle olduğunu teamülün tekâmül ettiği Yüksek Askerî Şura (YAŞ) tartışmalarında görüldü. Muhalefet YAŞ konusunda teamüllerin dışına çıkan, işe yarayacak şeyler söyleyemedi. CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Başbakan’a, “YAŞ’a dokunma!” dedi. “Kurumların teamüllerle yaşadığını ve bu teamüllere siyasetin müdahale etmemesi gerektiğini” de eklemişti. Başbakan, taviz verme baskısı altındayken özellikle anayasal özgürlükler ve hukukun üstünlüğüne sıkıca sarılmak suretiyle, bir anlamda 2002’den bu yana şerh koyduğu YAŞ kararlarında bir adım daha atarak sürecin normalleşmesine dönük beklentiler bağlamında YAŞ’ın siviller aleyhinde işleyen teamülünü ters yüz etmiş ve bu tavriyle bir ilke daha imza atmıştır. Sadece birkaç yıldır güç ilişkisi ve dengesi üzerinden atılan taktiksel siyasi adımların ne sonuçlar verdiğini gösterir YAŞ kararları.

Üst düzey askerlerin atamalarında sivil hükümetlerin söz hakkının ne kadar tabii bir durum olduğunu hukukun üstünlüğünden hareketle çok kişi yazdı, söyledi. Bu açıdan, bu yıl yapılan YAŞ toplantısı referandum paketinin anlamını derinleştirdi. Generallerin hükümet karşısında gösterdiği direnç, paketin ne kadar lüzumlu olduğuna ve ‘evet’ oyunun ne büyük önem arz ettiğine dair somut bir fikir verdi.

Anayasa değişikliği için referanduma hızla yaklaşıyoruz. Tarihî oylama öncesinde, bilhassa ‘hayır’ cephesi içeriğin tartışılmasından ısrarla kaçınıyor. Dolayısıyla referandum paketine muhalefet eden herkes zor durumda. Siyasî olarak çok ağır bir yükü taşımak ve bin dereden su getirmek görevini üstlenmiş vaziyetler. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, sırf pakete muhalefet olsun diye paketin kapsamı dışındaki sorunları adeta sığ genel seçim üslubuyla gündem yapıyor. Bu noktada muhalefet bir türlü Soğuk Savaş döneminin kalıplarına dökülmüş ağır cümlelerle konuşmaktan kurtulamıyor; bugün için yeni alternatif politikalar ve yeni bir söylem üretmeyi başaramıyor.

Türkiye referandumla önemli bir dönemeci geçmiş olacak, ama yapacak daha çok iş var. Asker-siyaset ilişkisi başta olmak üzere vesayetçi kurumların tümünün tasfiye edilerek hukuk devletine uygun biçimde normalleşmiş bir Türkiye’nin ortaya çıkabilmesi ve diğer sorunların çözülmesi için atılacak daha çok adım var. Bu ise irade ve kararlılık gerektiren zor bir iş. Gerçekten zor. Ama başarmak imkânsız değil.

Ramazan Bayramımız mübarek olsun, yeni sayımızda buluşmak temennimizle.

Umran

İçindekiler EYLÜL

10

[gündem]

16

[dosya]

27

4

Gündem
HÜSEYİN ALDI

8

Medya Okumaları
AHMET ZEKİ GAYBERİ

10

Türkiye'nin İkinci 12 Eylül'ü:
Evet İçin 12 Gerekçe
ENGİN ŞAHİN

16

12 Eylül Bürokratik İktidarı
Tahkim Etmek İçin Yapılmış
Bir Darbe
CEVAT ÖZKAYA

20

Üniforma ve Rozet
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

24

Öncesi ve Sonrası ile
12 Eylül'den Anılar
ALİ BULAÇ

27

YASİN AKTAY:
"12 Eylül'de
yaşananlar
27 Mayıs'ta
başlatılmış bir
tarzın 20 yıl
içinde bir teker-
rüründen iba-
retti."

34

"12 Eylül İhtilali" ve
Din Politikaları
MUSTAFA TEKİN

38

12 Eylül'e Giden Süreçte
Öğrenci Hareketleri
SERKAN YORGANCILAR

46

Sinemanın 12 Eylül Tanıklığı
7. Sanatın Darbeyle Yüzleşmesi
MUSTAFA KIYAK

Ramazan Bayramınızı tebrik eder, dünya Müslümanlarının ve bütün insanlığın kurtuluşuna vesile olmasını Yüce Rabbimizden niyaz ederiz.

Umran

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cevat Özkaya

Yayın Kurulu

Cevat Özkaya, Abdurrahman Babacan,
Mehmet Babacan

İdare Merkezi

Mega Center, C 34 Blok, Kat 2 No:340
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0212) 631 12 50 - 520 98 90
Fax: (0212) 631 16 21
www.umranderjisi.com
umran@umranderjisi.com
abone@umranderjisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
İsparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli.
Umran Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizi
yenilemek için **0212 520 98 90** nolu telefon
numarasını arayabilirsiniz.
2. **abone@umranderjisi.com** adresine isim, adres ve
telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone ola-
bilirsiniz.

Abone Ücretleri

Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 60 TL (KDV dahil)
Yurt dışı abone ücreti (12 sayı, 1 yıllık):
Avrupa 60 EURO
ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.
2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza
ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adı-
nı yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 160 52 52

ALICI ADI: UMRAN YAYINCILIK

3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da
abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.

BANKA HESAP NUMARASI

Türkiye Finans Katılım Bankası
Fındıkzade Şb. TL Hesabı
99165159-1 (Umran Yayıncılık)
IBAN : TR25 0020 6000 8699 1651 5900 01

Fiyatı: 5 TL

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk
tekin@ajansaktif.com

Grafik-Tasarım

Aktif Ajans
Tel: (212) 481 00 64

Baskı: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. No:3 Kat:1
Topkapı - İstanbul Tel: (212) 483 47 91
Yerel Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Hayri Kırbaşoğlu ile Ahir Zaman İlmihali Üzerine

53

38

[yaşayan islam]

68

[kültür-sanat]

50

Bir İlmihal Denemesi
Olarak İslamcılık
ABDULAZİZ TANTİK

53

Hayri Kırbaşoğlu:
"Ahir Zaman İlmihali ile bu
çağ ile yüzleşmek, hesap-
laşmak ve çağın meydan
okumalarına cevap ver-
mek amaçlandı"

65

Ne Zaman ve Nerede
"Kâlû Belâ"?
HASAN ERYILMAZ

68

Mombasa
Mektubu
KANI
TORUN

71

Soruşturma:
Tablet Bilgisayarda
Kitap Okumak

79

Kitaplık

80

Tarihin Ardında
CEVDET BİRİNCİ

Referanduma Aktif
Destek Açıklaması

İstanbul-Fatih'te bulunan Ali Emiri Efendi Kültür Salonu'nda bir araya gelen çeşitli İslami kesimler ortak bir basın açıklaması yaparak referandum karşısında takınacakları tutumu kamuoyuna deklare ettiler. Şartlı destek kararının çıktığı toplantıda kuruluş sözcüleri de teker teker söz alarak destek gerekçelerini ortaya koydu ve sandığa gidilmesi çağrısında bulundu. "Despotizmi Geriletecek ve Özgürlükleri Genişletecek Değişiklikleri Destekliyoruz!" yazılı bir pankartın açıldığı ve Mazlum-Der İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar'ın yönettiği toplantıda ilk olarak basın bildirisi okundu. Basın açıklamasının ardından kuruluş temsilcileri birer söz alıp referandumun önemine dikkat çektiler ve desteklerini gerekçelendirdiler. Basın açıklaması Mazlum-Der Genel Başkan Yardımcısı Cüneyt Sarıyaşar'ın referandum sonrasında da hak ve özgürlüklerimizin takipçisi olma kararlılığını devam ettirecekleri temennisiyle sona erdi.

KARDEŞLİK DUYARLILIĞININ AŞINMASI VE PAKİSTAN

Bugüne kadar Pakistan ismi ile birlikte kardeş ülke söylemi hem devlet hem toplum tarafından dile getirilmiş olsa da bugün Pakistan'ın en çok ihtiyaç duyduğu zamanda bu kardeşliğin eseri görülüyor.

Batı'nın Müslümanlara karşı umursamazlığı, hatta 'daha kötü olsunlar' tavrı ona yakıştırılabilir iken, Müslümanların Pakistanlı kardeşleri uğruna çabalamamaları anlaşılabilir bir durum olarak görünmüyor. Allah'ın bir ibreti olarak bu olayın Ramazan ayında vuku bulması da düşündürücü ayrı bir nokta olarak görülüyor.

Bu çerçevede Akif Emre de Pakistan konusundaki vurdumduymazlığı eleştiriyor.

Yeni Şafak'ta 19 Ağustos'ta yayımlanan 'Pakistan ve İnsani Yardım Stratejileri' başlıklı yazısında Akif Emre, 30 milyon Pakistanlının acısına ve bu acıya karşılık Dünya'nın gösterdiği 'sembolik ilgi'ye dikkat çekiyor. Önce Batılı ülkeleri değerlendiren Emre 'Batılı zengin devletlerin insani yardım stratejisini büyük ölçüde yine stratejik hesapların belirlediğini' söylüyor.

Ve şöyle devam ediyor: "Amerika'nın arka bahçesi durumundaki Haiti depremine gösterilen ilgi ile Pakistan'a karşı sergilenen tutum; hiçbir ülkenin tek başına altından kalkamayacağı devasa çaptaki felaketle baş başa kalması bu açıdan karşılaştırılabilir. ABD kendi hinterlandı sayılabilecek bir bölgede Haiti'de meydana gelen deprem karşısında tüm dünyayı ayağa kaldırmayı başarmıştı. Zira Haiti'de ortaya çıkacak istenmeyen bir görüntü doğrudan Amerikan imajını zedeleme ihtimali vardı. Ne de olsa kıtalararası bombalar yağdıran bir ülkenin yanı başında ortaya çıkacak felaket görüntüsünün izahı olmayacaktı. Avrupalı liderler Haiti depremi üzerinde adeta PR yarışına girmişlerdi."

Pakistan konusunda basının suskunlaşmasını ise Pakistan'ın terörle yaftalanmasına bağlıyor Emre. "Terörün beşiği" söylemini Pakistan için sık sık kullanmaktan çekinmeyen başta Amerika ve batılı ülkeler, bu ülke için harekete geçmesi beklenen kamuoyunun vicdanına ipotek koydular peşinen. Bir tür duygudaşlığın, vicdani duyarlılığın harekete geçireceği kitlelerin siyasetçiler üzerinde yapacağı baskıyı önleme, hiç olmasa hafifletme stratejisini başarıyla uyguladılar. Bu operasyonun da en önemli ayağını medya oluşturduğu için, medyanın gösterdiği kadarıyla gerçekle temas kurabilen tüm dünyanın suskunlaşması sağlanmış oldu."

Yapılan yardımların boyutunu da eleştiriyor Emre. "Açıklanan rakamlara göre, Pakistan'a şu ana kadar ulaşan yardım miktarı Haiti depreminde ilk on gün içinde ulaşan yardımın yüzde bir oranında olduğu yönünde... Bu rakamı ne kadar esnetirseniz esnetin vicdanlara sığmayacak bir duyarsızlık stratejisinin izlendiği açık. Haiti depremi için ilk on günde toplanan para 575 milyon avro idi. ABD Pakistan'a sadece 70 milyon dolar yardım yapacağını açıklarken Avrupa Birliği ise 40 milyon avro yardım yapabildi... Aynı ABD Pakistan'a Taliban'la mücadele için 1 milyar dolar verdiğini hatırlatalım. Son gelen haberlere göre 30 milyon Pakistanlı doğrudan sel felaketinin mağduru durumunda ve en az 10-15 milyar dolara ihtiyaç var."

Türkiye'nin Pakistan'a gösterdiği ilginin Batılı ülkelerden farklı olmadığını da vurgulayan Akif Emre bunu konunun topluma yeterince aktarılamamasına, felaketin boyutlarının yeterince kavranamamasına bağlıyor. Emre, bu konuda suçu kısmen medyada görse de Pakistanlı kardeşlerimize karşı insani ve İslami sorumluluklarımız olduğunun altını çiziyor.

"Gazze konusunda gösterilen duyarlılığın daha azını hak etmiyor Pakistan" diyor Emre.

Yazısında dünyanın kör olduğu gerçeğini de ifade eden Emre "Kör dünyanın gözünü ve vicdanını bağladığı bir felakete karşı bu toplumun zaten ilgisiz kalmayacağını bilerek bir şeyler yapılması gerektiğini ısrarla haykırılım..." diyerek yazısını bitiriyor.

İslam'ın ve Müslümanların felaketine her zaman dünya kör, sağır olmuştu. Bu durum Filistin'de, Somali'de, Afganistan'da, Irak'ta, Çeçenistan'da ve daha pek çok yerde müşahade edilmişti.

Bugün üzerinde durulması gereken nokta Müslümanların da birbirlerine karşı tıpkı diğerleri gibi kör ve sağır mı olacaklar sorusudur.

PAKİSTAN SEÇKİNLERİNİN BAŞARISIZLIĞI

Kelim Siddiki öncülüğünde Kanada’da çıkartılıp, tüm İslam coğrafyasına ulaştırılan *Crescent* dergisi, amatör imkânlarla rağmen İslami hareketlerin bilgi ve sorunlarını gündemleştiren ve bu konulardan birbirlerini haberdar eden en sürekli ve işlev gören bir etkinliği oluşturdu. Ve özellikle diyebiliriz ki, İran İslam Devrimi’ni ve sorunlarını, dünya Müslümanlarını tanıtan en önemli araç *Crescent* dergisi oldu. Son yıllarda da Filistin başta olmak üzere farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanlarla ilgili dikkat çekici yazılar yayımlandı *Crescent* dergisinde. Bu gün de bu durum devam etmekte. Bu yazılardan birini Zafer Bangash kaleme aldı. Dünya bülteninde çevirisi yayımlanan yazının bir bölümü şöyle: “Pakistan’ın gerçek problemi, ülkenin geleceği için bir seyir güzergâhı belirlemede ve halkta aidiyet duygusu oluşturmada seçkinlerin kaydettiği başarısızlıktan ileri gelir. Zengin veya fakir fark etmez, her Pakistanlı’nın emeli, ülkeyi terk etmektir. Seçkinlerin İsviçre, Amerikan ve İngiliz bankalarında ülkeden çaldıkları paraları yatırdıkları hesapları var. Çocukları batıdaki okul ve üniversitelerde eğitim görüyor. Kaynağı olanlar, Kanada, ABD ve Avrupa’ya göç ediyorlar; fakirler ise çölün yakıcı sıcağında yıpratıcı işlerde çalışmak için Dubai, Abu Dabi ve S. Arabistan’a gidiyorlar. Pakistan’da kalmak isteyen çok az kişi var. O halde ülkenin nasıl bir geleceği olabilir?”

Tüm suçu seçkinlerin üzerine yıkmak haksızlık olur. En iyi yaptıkları şeyi yapıyor onlar: Ülkenin kaynaklarını yağmıyor ve batılı efendilerine uşaklık ediyorlar. Batının kölesi olmadıkları bir hayatı hayal edemiyor, dolayısıyla da fakiri köleleştiriyor ve eziyorlar. İyi de Pakistan’daki İslami hareket nerede? Ve insanları intihara sürükleyen bu cahili sisteme hâlâ niçin meydan okumuyor? Hakikat şu ki, İslami hareketin siyasi parti olarak çalışan tarafları, aynı sistemin mensubu oldu. Halkın onlara niçin inanmadığını da açıklar bu. “İslami” partiler, Pakistan’daki laik partilere alternatif olarak görülmüyorlar.

Pakistan’ın kesin bir yok oluştan uzak durabilmesi için mevcut sistemi yok etmeye adanmış bir İslami hareket olmalıdır. Bunun olması için de

evvela kast-cemaat çıkarlarına yüz vermeyen, şahsi, sınıfsal çıkarlar gütmeyen muttaki bir liderlik olmalıdır. Bu liderlik, gerekli fedâkarlıkları yapmaya istekli olmalı ve böylelikle halka benzer şeyleri yapmayı ilham etmelidir. Siyasi liderlik, İslami olanlar dâhil, on yıllardır halka ihanet ettikleri için halk onların peşinden gitmeye gönülsüz.

Zaman Pakistan aleyhine tükeniyor. Pakistan’da muttaki bir liderlik var mı? Pakistan’da, İmam Humeyni’nin duruşuna sahip kimse var mı? Pakistanlıların kendini içlerine bakıp cevaplandıracakları bir sorudur bu.”

Cumhuriyet’te Başar’ılı Bir Yazı!

Ramazan ayında Cumhuriyet gazetesinde hangi yazılar yayımlanacak diye özel bir dikkat sarf ettim bu yıl. Kayda değer bir şey çıkmadı diye düşünürken Kürşat Başar’dan önemli bir yazı okuyacağım hiç aklıma gelmezdi. İşte o yazıdan bir bölüm:

“Ramazan geldi, televizyonlarda sürekli beslenme uzmanları, diyetisyenler panik halinde açıklamalar yapıyor. “Aman iftarda fazla yemeyin”, “aman birkaç öğüne bölün” türünden uyarılar geliyor.

Acaba iftar sofralarında toplu ölümler yaşandı da bugüne kadar ben mi duymadım?

Sahurda tatlıyı fazla kaçırdı diye ölenlerin sayısında son yıllarda bir artış mı görüldü?

Oruç tutarken nelere dikkat etmeli, iftarı zeytinle mi hurmayla mı açmalı, çorbadan sonra hemen makarnaya yüklenmemeli, balığa tavuğa ağırlık verilmeli türünden açıklamalar ardı ardına geliyor her akşam.

Sanırsınız ki İslamiyet’i yeni kabul ettik, bu yıl ilk kez oruç tutuyoruz, sahur, iftarı yeni öğreniyoruz.

Konu, sahip olduklarımıza başkalarının olamadığını düşünmek, kendi irademizle dünya nimetlerinden vazgeçebilmek, sabretmeyi, açlığı, yokluğu hissetmek mi, yoksa akşama kadar ne yiyeceğimizin hayalini kurmak mı?

Hanefi Avcı Kimin Sesi? Ya da Niçin Bu Kitabı Yazdı?

Hiç kuşkusuz 20 Ağustos 2010'un en flash haberi Hanefi Avcı'nın yazdığı kitapta iddia ettiği olaylardı. Eskişehir Emniyet Müdürü Hanefi Avcı *Haliç'te yaşayan Simonlar; Dün Devlet Bugün Cemaat* adlı kitabında, devleti Fethullah Gülen cemaatinin ele geçirmeye çalıştığını söylüyordu. Ergenekon, Balyoz, Kafes, Erzincan iddiası, Danıştay saldırısı başta olmak üzere yargıya yansımış olayların birçoğunun içi boştu ona göre. Bu iddialar üzerine Fethullah Gülen'in avukatı Orhan Erdemli açıklama yaptı. Kitabı ve kitapla ilgili yayınlanan haberleri karalama kampanyası olarak değerlendiren Erdemli, "Dün bazı gazetelerde Avcı'nın kitabına dayanarak tamamen hayali, asılsız iddialara yer verilmiştir" dedi.

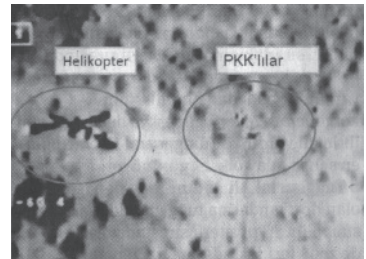
Eskişehir Emniyet Müdürü Hanefi Avcı ise kitabı nedeniyle soruşturmalık oldu. İçişleri Bakanlığı, Avcı'nın kitabındaki iddiaları incelemek üzere iki polis başmüfettişi görevlendirdi. Avcı kitabında, Deniz Baykal'ın kaseti, generallerin ses kaydı, Dink, Malatya ve rahip cinayetleri ile ilgili iddialarda da bulunuyor.

IRAK'TA ÖZEL GÜVENLİK ŞİRKETLERİ ORDUSU

The New York Times gazetesi, ABD Dışişleri Bakanlığı kaynaklarına dayanarak geçtiği bir haberde, ABD'nin Irak'ta özel güvenlik şirketlerine bağlı çalışan paralı asker sayısını iki misli artıracığını yazdı. Haberde, sadece ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından çoğu eski askerlerden oluşan özel güvenlik şirketlerinden kiralanacak paralı asker sayısının 7 bini bulacağı belirtildi. Söz konusu paralı askerler ABD'nin Irak'taki memurlarının hareket ettiği 5 müstahkem kompleksleri korumakla kalmayacak, ABD vatandaşlarının tehlikeye girmesi durumunda komando olarak eyleme geçecekler. ABD kanlı geçen 7.5 yıl sonra bugün Irak'taki 40 bini aşkın muharip güçlerini geri çekti. Muharip güçlerin geri çekilmesiyle resmi olarak 'Irak misyonu' bu ay sonu itibarıyla sona ermiş olacak. Böylelikle birçok faaliyet Savunma Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na devr edilmiş oluyor. Dışişleri Bakanlığı ise sadece paralı asker sayısını artırmakla yetinmeyecek, Irak'ta kullanılmak üzere daha fazla zırhlı araç da temin edecek. Bununla birlikte özel güvenlik şirketlerinin kullandığı helikopterlerin sayısı da 7'den 29'a çıkarılacak. Bakanlık şimdiye kadar kullandığı uçak sayısını ise 1'den 3'e çıkaracak. Irak'ta ABD Savunma Bakanlığı tarafından kiralanacak paralı askerler sivil ölümlerle isimlerini duyurdu. Çatışmaların yoğun olduğu 2005-2006 yılında sayıları 50 bini aşan paralı askerler, yol açtıkları sivil katliamlar nedeniyle Bağdat yönetimi tarafından Irak'ta faaliyet göstermeleri yasaklandı. Yasakla birlikte paralı askerlerin çoğu ülkeyi terk ederken, önemli bir bölümü ise ABD güvencesinde ülkede kalmayı sürdürdü. Paralı askerlerin sayısının yeniden artırılarak, güvenlik sağlama yanında operasyonlarda da kullanılacak olmalarının tepkilere yol açması bekleniyor.

TSK'DAN HERON SKANDALIYLA İLGİLİ İLK AÇIKLAMA

Genelkurmay Başkanlığının internet sitesinde yer alan açıklamada, Hakkari'nin Çukurca ilçesi Han Tepe'deki üs bölgesine ve yakın emniyet kuvvetine 19-20 Temmuz 2010 gecesi yapılan terörist saldırısı ile ilgili, medyada çeşitli haber, yorum ve görüntüler yer aldığı belirtildi. Genelkurmay Başkanlığı, Hakkari'nin Çukurca ilçesi Han Tepe üs bölgesine yapılan saldırıyla ilgili açıklamada,

"Olayın cereyan şekline de görüleceği gibi, medyaya yansıyan görüntüler, çatışmanın başlamasından sonraki süreçte aittir ve çatışma süresince de ilgili komutanlıklar alınması gereken tedbirleri almış veya almaya çalışmışlardır" denildi. Ölümle neticelenen her iç güvenlik olayında olduğu gibi bu olayla ilgili olarak da adli soruşturmanın, ilgili Cumhuriyet Savcılığı tarafından hemen başlatıldığına dikkat çekilen açıklamada, ayrıca, olayın idari yönden de incelenmesi amacıyla; Jandarma Asayiş Kolordusu Komutanlığınca, teşkil edilen idari soruşturma heyetinin de olayın incelemesine başladığı kaydedildi. Açıklamada, 30 Temmuz 2010 günü de Jandarma Asayiş Kolordusu Komutanı'nın Askeri Savcılıktan olayın soruşturulmasını istediği belirtildi.

İNTERNET ATEŞ GİBİ

Diyaret İşleri Başkanlığı'ndan, "İslami" sohbet siteleri için uyarı var. Başkanlığın aylık dergisinde İslami duyarlılıkları olan kişilerin toplumsal ortamlara daha az girdiği, bu nedenle sosyalleşme ihtiyacını sanal ortamda giderdikleri kaydedildi.

Dergide, "İslami sohbet sitelerine gençlerin, yaratılışları gereği daha duygusal oldukları, duygusal temelli kararlar verdikleri için özellikle de bayanların temkinli olmalarında yarar vardır" denildi.

Psikiyatri Uzmanı Dr. Alper Evrensel tarafından kaleme alınan yazıda, 'Sanal bağımlılık ve İslami sohbet siteleri' mercek altına alındı. Yazıda özetle şunlar kaydedildi:

Gizlilik Günahı Kolaylaştırıyor: Sanal ortam, kişinin nefsiyle baş başa kalmasına sebep oluyor. Yalnızlık ve gizlilik, günahı daha kolay işlenebilir kılıyor. Çevreden çekinceleri olan insanlar bilgisayar başında kendisini çok daha rahat hissedebiliyor.

İnternet Ateş Gibi: Eğer bir bayan, yeterince sosyalleşemiyorsa sanal ortama yönelmesi doğaldır. Bu noktada sınırları belirleyen unsur, bayanın ne yaptığının bilincinde olmasıdır.

Bilgisayar ve internet ateş gibidir. Onu ne amaçla kullandığınıza göre faydası ve zararı değişir.

Kötü Niyetlilere Dikkat: İslami sohbet sitelerini, sosyalleşme ihtiyacının bir ürünü olarak görmek mümkündür.

Dini duyarlılıklarının olması bir ortak payda olunca da iletişim kolaylaşmaktadır. Ancak bunu da suiistimal eden kötü niyetli insanların olabileceğini akıldan çıkarmamak gerekir.

Diyaret İşleri Kurumu'nun dergisinde yer alan bir başka yazıda ise internet bağımlılığından kurtulmak isteyenlere tavsiyelerde bulunuldu. Dergide internet bağımlılığı, 'çevrim içi tehlike' olarak nitelendirilirken, tehlikeden korunmak için şunlar önerildi:

- Günlük kullanım için belli bir süre belirleyin ve bunun dışına çıkmayın.
- Bilgisayarı aile bireylerinin ortak kullandığı alana çıkarın.
- Gün içinde internete girdiğiniz saati değiştirin.
- Gençlere internete girmeyi yasaklamayın.
- Onlara saat sınırı koyun.
- Arkadaşları ile internet dışı iletişim kurmasını özendirin.

Diyarbakır'da Bale Okulu Kapandı

Diyarbakır'da 1999'da açılan "Tan Sağtürk Bale, Piyano, Diksiyon, Drama ve Salon Dansları Okulu"nun kapısına 11 yıllık faaliyetinin ardından kilit vuruldu. Alınan bilgiye göre ünlü balet Tan Sağtürk'ün de katıldığı görkemli bir törenle açılan okul, girdiği borç batağından kurtulamamaya iflas etti. Ofis semtinde faaliyet gösteren okulun Diyarbakır'daki idarecileri piyasaya yüklü miktarda borçlanırken, son dönemde kirasını bile ödeyemez duruma geldi. Borçların ödenememesi üzerine alacaklıların başlattığı icra takibi sonrası okul boşaltıldı. Yetkililer "Sağtürk, sadece manevi destekte bulunmuş ve tabelada isminin kullanmasına izin vermişti" dedi.

İsrail Ordusu Savaş Yasalarından Muaf!

Gözleri bağlanmış Filistinli tutuklularla çektiği resimleri Facebook'ta yayımlayan eski İsrail askeri Eden Abergil, aynı sayfada "Arapları seve seve öldürürüm, hatta doğrarım bile" ifadesini kullanarak, İsraili askerlerin eğitimini aldığı ahlaki kriterleri ortaya koydu. Bu sözler bir Arap askerine ait olsaydı dünya ayağa kalkar, her taraftan anti-Semitizm suçlaması gelirdi.

İsrail askerlerine öğretilen ve kuşaktan kuşağa geçen dört temel kriter, öldürmek, doğramak, yıkmak ve çalmaktır. Bu vahşi talimatları, İsrail'in 1948'den son Gazze saldırısına kadar uzanan Araplara yönelik savaşlarında gördük. İsrail askerleri Haziran 1967 savaşında Mısırlı esirleri soğukkanlılıkla öldürdü. İsrail uçakları Bahr el Bakar okulunu bombaladı. Lübnan'ın Kana köyünde iki defa katliam yapıldı.

Öldürmeye, doğramaya ve kan akıtmaya susamış İsrail, askeri yasaların bulunmadığı bir savaşta olduğunu, dilediği her şeyi yapabileceğini ifade etti. Abergil, ahlaksız ve hukuk dışı olan her şeyi mubah sayan komutanlarından öğrendiklerini tekrarlıyor. Bunu son olarak, uluslararası sularda bastıkları Mavi Marmara'daki silahsız eylemcilere ateş açtıklarında görmüştük.

Kurbanlar Arap ve Müslüman olduğu sürece, sadece İsrail ordusunun gözünde değil, bu devlete göç eden ve en iğrenç katliamları işledikten sonra toprağın sahiplerini kovan çoğu yerleşimci işgalcinin de gözünde savaşın bir yarası yoktur.

Bu kadar katliamdan ve açıklamadan sonra Batı hâlâ Ortadoğu'ya ahlak, demokrasi ve İsrail'in bölgedeki tek demokrasi olduğu konusunda ders verme kibrini sürdürecektir mi?

Medya Okumaları

Ahmet Zeki GAYBERİ

Hesap Soran Medya

Bir arkadaşım "Taraf Gazetesi'nin varlığı, kim ne derse desin Türkiye demokrasisine 50 yıllık bir sıçrama yaşatmıştır. Türkiye böylesi bir gazeteciliği en iyi ihtimalle 2040-2050'li yıllarda kaldırabilirdi" demişti. Taraf'ın habercilik yolundan ilerleyen birçok gazete var artık. Star, Bugün, Zaman vs...

Ancak klasik merkez medyada kullanılan dil ise klişelerle dolu. Bu dil, şiddeti ve nefreti körüklüyor. Çocuk tecavüzleriyle ilgili haberlerden tutun da şehit cenazelerine kadar, görüntülü ve yazılı medyanın kullandığı haber dili, hatta bırakın haber dilini, haber müziği bile (şehit cenazesi haberlerindeki fon müzikleri) kitleleri travmatize ediyor. İnegöl ve Dört Yol'daki olaylarda provokasyonun boyutlarını açığa çıkarmakla genel olarak iyi bir sınav veren medya, ne yazık ki "heronlar" meselesinde çuvalladı. Aslında bir kısım medya çuvalladı demek daha doğru. Doğan Grubu'nun amiral gemisi Hürriyet'in Dört Yol olaylarında aracı çalınan şüpheliyi manşete çekmesi, bir perdeleme haberi olarak yorumlandı. Keza Ertuğrul Özkök'ün "Kürtlerle bir arada yaşamak zorunda mıyız?" içerikli yazıları da operasyonel nokta atışları gibiydi. Sonraki günlerde de Hürriyet gazetesi Dört Yol olayları ile ilgili olarak "provokasyon" kokulu haberlere pek fazla yer vermeden promosyon kuponlu gazeteciliği tercih etti. Malum mübarek Ramazan ayı yaklaşmıştı. Ancak genel olarak medyanın provokasyon ve promosyon tipi habercilikten, bilgilendirici (enforme edici) bir anlayışa evrildiğini gözlemliyoruz. Tabak-çanak merkezli medya kavgalarının "demokrat-statükocu" merkezli tartışmalara kayması da oldukça hayırlı bir gelişme.

Her On Asker, Bir Heron Eder mi?

İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmeye başladığı Davos'taki One Minute olayından bu yana Heron konusu da medyanın gündemindeydi. İki ay önce tekrar İsrail yapımı bu insansız uçaklar tekrar gündeme geldi. Hakkari'de Heron'lara takılan 40 kişilik grubun "çoban", Hatay'da tarlada çalışan 70'lik dedelerin ise "terörist" sanıldığı bir bilinç keşmekeşi yaşıyordu ve Heronlar garnitürdü. Ancak kısa bir süre sonra geçen yıl ki Hantepe ve Dağlıca gibi onlarca Mehmetçik'in hayatını kaybettiği baskınlarla ilgili tartışmalarda Heronlar gündemin baş maddesi oldu. Taraf ve Bugün gazetelerinin haberlerinden, Heronların PKK'lıları ayna gibi tespit etmesine rağmen hava şartları elverişsiz bahanesi ile müdahale edilmediğini, Hantepe ve Dağlıca baskınları saniye saniye 32 dakika boyunca onlarca kameradan ve onlarca ayrı merkezden canlı izlendiğini, 7 dakikalık mesafeden helikopter desteği gönderilmediğini öğrendik. Birilerinin "yandaş" diye yaftaladığı Taraf, Bugün, Star vb. gazetelerin haberleri ile kamuoyu bu gerçekleri öğrendi. Hakeza geçen yıl Tokat'ta mayınla öldürülen 7 askerin de TSK'nın ve Aselsan'ın mayın ve uzaktan kumandası ile öldürüldüğünü de bu medya sayesinde öğrendik.

Sorular Bitmedi

2 Ağustos 2010 tarihli Taraf gazetesinde PKK'nın 27 askeri öldürdüğü Hantepe baskınının dakika dakika Heron uçakları yoluyla izlendiği iddia edildi. Baskından yaralı kurtulan askerler de basına konuştu ve Heron'lardaki görüntülerin kendilerine ait olduğunu iddia etti. Kamuoyu ve şehit anneleri, evlatlarını öldüren asıl sorumluların, "Heronları düşürelim (terö-

rist) arkadaşları zora sokuyor” diyen komutanların, karakol baskınlarını canlı izleyip kılını kıpırdatmayanların kim olduğunu maalesef hala öğrenemedi. Çünkü YAŞ’taki komuta kademesinde kimin nereye terfi edileceği kimin emekliye ayrılacağı konusu çok daha önemliydi ve Türkiye’nin 1 haftalık enerjisi bu sözde “kriz”e yönlendirildi. TSK’dan tam 1 ay sonra ‘Heron’ açıklaması geldi ancak tüm iddiaların gerçek dışı olduğunu öne süren bir açıklama. Uzun süren sessizlik ve pek tatmin edici bulunmayan açıklamalar sürdüğü olaylardaki boş noktaları medya doldurmaya devam edecek. Yandaş veya Candaş fark etmez, herkes kendi zaviyesinden boşluk doldurup yorum yapmaya çalışacak.

İlklerin Yaşandığı Yıl 2010

“İtibar” sıralamasında medyanın hep en üst basamakta gösterdiği TSK, ilk kez bu sene puan kaybederek alt sıralara indi. Şehit anneleri ilk defa YAŞ toplantıları sırasında Genelkurmay’ın önüne gelerek protesto gösterisinde bulundu. Geçen yıl kendilerine şehit beraatları eşliğinde teslim edilen evlatlarının, kendi arkadaşlarının mayını ile öldüğünü medya sayesinde öğrenen ve hakkını arayan acılı ana-baba haberlerine Türkiye tarihinde ilk kez rastlıyorduk.

Şaraplı İftar Yemeği!

Ramazan’la birlikte mecburen “dindar”laşan, okurlarına kuponla dini kitap veren gazeteler her gün hurafe dolu Ramazan sayfaları da yaptı. Milliyet’in Ramazan sayfasında da 4 kişilik Otlı Bonfile’nin tarifi yapılırken yemeğin malzemeleri arasında “yarım su bardağı beyaz şarap” da vardı. Daha ironik olanı ise sayfanın sponsoru Ülker İçim idi.

CHP Story

CHP’de kaset olayı adeta seri dizilere dönüştü. Baykal’ın ardından bu kez de karşı cenahtan (Savcenahı) Akif Hamzaçebi’nin yatak odası görüntüleri internete düştü. Kaset savaşlarındaki bu son raundun

hangi amaca matuf yapıldığını ve bir sonraki hamlenin kimleri deşifre edeceğini bilmiyoruz ama Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, iyice zıvanadan çıkan CHP’yi “Aşk gemisi”ne benzetmesi çok oturdu.

Mr. Yavşak

Türk toplumunun arabesk yavşaklığından utanıldığı söylenen piyanist Fazıl Say daha sonra da Fenerbahçe için aynı kelimeyi kullandı. Müslüm Gürses, ‘Türkiye’de yavşak arayacaksa işte karşınızda Fazıl Efendi...’ dedi. Gazeteci Atılğan Bayar ise daha ironik bir tespitte bulunarak ismi Arapça olan Fazıl’ın, arabesk’e sövmesindeki garabete dikkat çekti. Aslında Say, tam bir yabancılaşma örneği popüler figür. Bizim kültürümüzün aşure kültürü olduğunu, her rengi barındırdığını hâlâ öğrenememiş. Aşure tatlısında fasulyeyi görünce şaşırırlar ne kadar yerli olursa o kadar yerli...

Paşa Paşa

YAŞ ve HSYK atamalarını ısrarla “kriz” diye lanse edenlere dikkat. Haftalarca Türkiye’nin gündemi ni bu “krizlere” kilitlemek istediler ama yaşanan kriz değil rutin bir işlemdi. Halkın seçtiği insanlar, yürütmenin başı olarak kendileri ile uyumlu çalışacak bir yönetim kadrosu istiyordu. Evet bu kadar basit. “Eyvah kriz” diyenler, 80 yıllık tezgahın dağılmasından korkan, tamamen farklı yaşam tarzları olan medya baronlarıydı aslında. Atamalar yapıldı, imzalar atıldı ve bitti!

“Köylüler askerle çatıştı”

Başlıktaki ifade Vatan ve Milliyet’in kullandığı bir haberin başlığı. Lice’de 2 kişinin ölümüyle sonuçlanan çatışmayı “Köylüler askerle çatıştı!” diye vermekle ne amaçlanmış olabilir. Dikkat çekmek. Ama halk ile askerın çatışmaya başladığı izlenimi veren bir iç savaş haberi gibi. Ve okuyan herkes dehşete düşüyor. Halbuki öyle değil. Haberin sonunda öğreniyoruz ki Hint kenevirı eken uyuşturucu kaçakçıları jandarmayla çatışmaya girmiş ve 2’si ölmüş.

Türkiye'nin İkinci 12 Eylül'ü: Evet İçin 12 Gerekçe

Engin ŞAHİN

Türkiye 12 Eylül 2010 tarihinde 5982 sayılı, 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde değişikliği öngören kanun tasarısı hakkında referandum için sandık başına gitmeye hazırlanıyor. Anayasa değişikliği paketinin 7 Temmuz 2010 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından rötuşlanmış hali referandumda sunuldu. Bu tarihten itibaren kamuoyu pakete EVET diyenler ve HAYIR diyenler olarak ikiye ayrılmış durumda. Anayasa değişikliği paketinin parlamentoda görüşmeleri sırasında bir anlamda yalnız kalan hükümet kanadı yani Adalet ve Kalkınma Partisi'ne şu sıralar Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi gibi

siyasi partiler ve birçok sivil toplum kuruluşu da destek vermekte ve paketin referandumda kabul edilmesi için çalışmalar yapmaktalar. Buna karşılık parlamentoda anayasa değişikliği paketine muhalif olan başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere Milliyetçi Hareket Partisi ve Barış ve Demokrasi Partisi Anayasa Mahkemesi kararının ardında meydanlara inmiş ve paketin referandumda kabul edilmemesi için siyaset yapmaktadır. Şu tabloda Türkiye'nin son dört aydır anayasa değişikliğine kilitlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir de medya kuruluşlarının, federasyon ve konfederasyonların, genel anlamıyla sivil toplum kuruluşlarının da dâhil olduğu çift kutuplu siyasi ortam gündemi meşgul etmektedir. Ortada olan bir gerçek ise Türkiye tarihinde "İkinci 12 Eylül'ü" yaşayacaktır. Ancak bu defa bir darbe zihniyetinin ortaya koymuş olduğu 12 Eylül

değil, demokratik yollarla milli iradenin yansımaları göreceğimiz referandum ile 12 Eylül yaşanacaktır. Anayasa değişikliği paketine muhalif olanların çeşitli argümanlarını bu çalışmamızda detaylıca değinme çabasına girmeden, referandumda EVET denilmesi için önemli gördüğüm 12 önemli değişikliğin üzerinde durarak anayasa değişikliği paketini anlatmaya çalışacağım.

Neden "Evet"?

Anayasa değişikliği paketinin içindeki maddelere geçmeden önce paketi önemli kılan ilk gerekçe demokratik bir yolla yani referandumla kabul edilecek veya reddedilecek olmasıdır. Unutulmamalıdır ki referandum sonucu ne olursa olsun bu milli iradenin tecellisi olacaktır. Bir darbe veya muhtıra sonucu ortaya konmuş bir iradenin veya baskıcı yollarla halka dayatılan bir zihniyetin sonucu olmayacaktır. Bu açıdan modern demokrasilerde olduğu gibi

normlar hiyerarşisinde en tepede bulunan anayasaların değişikliği konusunun referandum ile halkın önüne getirilmesi ve kararın halka bırakılması fevkalade doğrudur. Toplumun bu önemi idrak etmesi ve düşüncesini sandık başına giderek ortaya koyması demokratik siyasal kültürün gelişimi açısından son derece önemlidir. Şimdi anayasa değişikliği paketine *Evet* oyu kullanılmasının doğru olacağı kanaatinin oluşmasına sebep olan maddelelere bakalım:

1. 1982 Anayasası'nın Kanun Önünde Eşitliği düzenleyen 10. maddesinde *'herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir'* ibaresinden sonra çocuklar, yaşlılar, özür-lüler, harp ve vazife şehitleri-nin dul ve yetimleri ile malul ve gazilerin korunması için alınacak ekstra tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı fıkrasının anayasaya eklenmesi öngörülmüştür. Bunun anlamı saydığımız kişilere uygulanacak olan pozitif ayrımcılığın anayasal statü kazanmasıdır. Anayasanın değiştirilmesi yasak olan 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Sosyal devlet, gerekli şartlarda devlet müdahalesini toplum içinde farklı ekonomik ve sosyal sınıflara ait bireyleri korumaya ve yardım etmeyi öngördüğüne göre yapılan bu değişikliğin ne gibi olumsuz bir tarafı vardır? Kaldı ki pozitif ayrımcı-

“

1982 Anayasası'nın 125. maddesine göre cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolu kapalıdır. İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine yargı yolunun açık olması hukuk devletinin bir gereği iken Yüksek Askeri Şura'da alınan kararın yargı yoluna kapalı olması düşündürücüdür.

lık uygulanması öngörülen bireyler yardıma muhtaç, düşkün ve devlet korumasına ihtiyaç duyan kimselerdir. Bu nedenle referandumda *Evet* denilmelidir.

2. Anayasaların temel işlevlerinin başında temel hak ve özgürleri otorite karşısında korumak vardır. Değişiklik paketinde özel hayatın gizliliği ile ilgili anayasanın 20. maddesine eklenmek istenen fıkrada vatandaşlara kendileriyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı getirilmektedir. Ayrıca bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsayacak kadar geniş düzenlenmiştir. Temel hak ve özgürlüğün bir adım daha genişlemesini sağlayacak olan bu madde referandumda *Evet* denilmesi için bir sebeptir.

3. Temel hak ve özgürlükleri genişleten diğer bir madde yurtdışına çıkma hürriyeti ile ilgilidir. Anayasa değişikliği paketi-

nin kabul edilmesi ile vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlandırılabilir. Hukuk devletlerinde temel bir hakkın sınırlandırılması ancak hukuk makamlarının kararı ile mümkün olmalıdır. Benzer şekilde yurtdışına çıkma hürriyetinin engellenmesi bu değişiklik ile hâkim kararına bağlanacaktır. Bu sebeple referandumda *Evet* denilmelidir.

4. Anayasa değişikliği paketindeki diğer bir önemli değişiklik ise çocuk hakları ile ilgilidir. Yapılan düzenleme ile çocukların her türlü istismara ve şiddete karşı korunması ödevi devlette yüklenmekte ve çocuklar açısından anayasal hak haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Çocuk istismarının günümüzde haberlere ne sıklıkla konu olduğu hatırlanırsa bu değişikliğin olumlu bir hamle olduğu gerçeği kaçınılmaz olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle referandumda *Evet* denilmelidir.

5. Anayasa değişikliği paketinde memurları ilgilendiren

önemli bir değişiklik mevcuttur. Yapılması öngörülen değişiklikte memurlara ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme yapma hakkı anayasal hak haline getirilmektedir. Memurlar açısından önemi azımsanmayacak bu değişikliğe *Evet* denmelidir.

6. 1982 Anayasasının 74. maddesinde yapılmak istenen değişiklik ile Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması amaçlanmaktadır. Kamu yönetimini denetleyen modern bir kurum olarak tanımlayabileceğimiz Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman), yönetimin hukuk dışına taşan, hakkaniyete uymayan, yasaların yanlış yorumlanması sonucu amacından sapan uygulamalarını hukuk devleti adına filtre eden, ıslah eden, ayrıca hukuk devletine olan inancı ve saygıyı pekiştiren bağımsız bir kamu otoritesidir.¹ Tarihsel gelişimi ise 18. yüzyılın başında İsveç'te ortaya çıkmış ve 1919 yılında Finlandiya'da, 1954 yılında Danimarka'da, 1963 yılında Norveç'te, 1962 yılında Yeni Zelanda'da, 1967 yılında İngiltere'de, 1971 yılında İsrail'de, 1976 yılında Portekiz'de, 1981 yılında Hollanda ve İspanya'da işlevsellik kazanmıştır. Son olarak Avrupa Birliği de 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ombudsmanı kurulmuştur.² Görüldüğü gibi birçok gelişmiş ülkede 18. yüzyıldan günümüze belli aralıklarla kuru-

lan Kamu Denetçiliği Türkiye Anayasasına eklenmeye çalışılmakta ve vatandaşlara Kamu Denetçisine başvuru hakkı verilmektedir. Bu nedenle referandumda *Evet* denilmelidir.

7. Yapılması planlanan diğer önemli bir değişiklik ise Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolunun açılmasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 9 üyenin tamamını, Almanya'da 16 üyenin tamamını, Avusturya'da 14 üyenin 6 asil üyesini seçilmiş organlar atamaktadır. Bu açıdan yapılması öngörülen değişiklik eksik ve yetersiz olduğu halde olumlu karşılanmalıdır. Çünkü 17 üyeli bir Anayasa Mahkemesi'ne parlamentonun sadece 3 üye seçmesi kanaatimce sayıca azdır. Bu rakamın en az 1/3 oranında olması daha doğru bir yaklaşım olacaktı. Ancak her halükarda Mahkemenin yapısının azda olsa değiştirilmesi pozitif bir adım olacaktır.

1982 Anayasası'nın 125. maddesine göre cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolu kapalıdır. İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine yargı yolunun açık olması hukuk devletinin bir gereği iken Yüksek Askeri Şura'da alınan kararın yargı yoluna kapalı olması

düşündürücüdür. Özellikle sayıları binleri bulan değişik sebeplerle ordudan atılan TSK mensupları açısından bu değişiklik oldukça önemlidir. Alınacak idari bir kararla meslek hayatları biten ve bu karara karşı kabullenmekten başka yapabilecek hiçbir şeyi olmayan TSK mensupları referandumda *Evet* demeli ve yargıya başvuru hakkını elde etmelidir.

8. Anayasanın 145. maddesi Askeri Yargı'yı düzenlemektedir ve değişiklik paketine bu maddenin değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Yapılmak istenen bu değişikliğin temelinde askerlik ile ilgisi bulunmayan ancak işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı yargılanmalarını engelleyen hukuk zırhını ortadan kaldırma amacı yatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye son dört yıldır değişik darbe planlarına sahne olmuştur. Bu planlar henüz yargıda olduğu için iddia niteliği taşımaktadır. Ancak hazırlanan iddianamelerden planların arkasında değişik rütbelerdeki subayların çıkması anayasa değişiklik paketinde askerlere sivil

yargı yolunu açma ve hukuk zırhından kurtulma girişimini ortaya çıkarmıştır. Daha öncesinde böyle bir girişim hükümet tarafından yasa olarak çıkarılmış ancak Anayasa Mahkemesi'nin anayasanın 145. maddesini dayanak göstererek yasayı anayasaya aykırı bularak iptal etmesiyle sonuçlanmıştı. Şimdi bahsi

geçen anayasa maddesi değiştirilmekte ve devletin güvenliği-ne, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür ibaresi anayasaya eklenmek istenmektedir. Hukuk önünde herkesi eşit ve hesap verir hale getirecek olan bu düzenleme için referandumda *Evet* denilmelidir.

9. Anayasa değişiklik paketindeki diğer bir madde ise Anayasa Mahkemesi'nin yapısını değiştirmeyi öngören, paketin 16. anayasanın 146. maddesidir. Bilindiği gibi Türkiye'de Anayasa Mahkemesi 2007 yılından günümüze en çok tartışma konusu olan anayasal kurumdur. Değişik kararlarda göstermiş olduğu tutum kamuoyunu oldukça meşgul etmiş hatta Türk siyasetine yön vermiştir. 2007 yılında "367 kararı", 2008 yılında anayasanın 10. ve 42. maddesinde yapılan anayasal değişikliğin iptal edilmesi ve son olarak 2010 yılında referanduma götürülmek istenen anayasa değişiklik paketine esastan görüşüp müdahale etme yetkisini kendisinde görmesi bu kararlara örnek olarak gösterilebilir. Özellikle muhalefetin parlamentoda sayıca yetersiz olduğu için gerekli direnci gösterememesi sonucu sıkça başvurdukları bir kurum haline gelen Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısı, üyelerin görev süreleri ve bazı görev yetkileri değiştirilmek istenmektedir. Üye sayısı 11 asıl 4 yedek üyeden 17 asıl üyeye çıkacak ve 3 üyeyi parlamento

Başbakan R. Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç, Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ

sececektir. Gelişmiş batı demokrasilerinde Anayasa Mahkemesi görevini yapan kurumlara seçilmiş organlar üye seçmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 9 üyenin tamamını, Almanya'da 16 üyenin tamamını, Avusturya'da 14 üyenin 6 asil üyesini seçilmiş organlar atamaktadır. Bu aynı zamanda seçilmiş parlamentoların yasa yapma süreçlerini denetleyen anayasa mahkemelerinin meşruiyetini arttırmaktadır. Bu açıdan yapılması öngörülen değişiklik eksik ve yetersiz olduğu halde olumlu karşılanmalıdır. Çünkü 17 üyeli bir Anayasa Mahkemesi'ne parlamentonun sadece 3 üye seçmesi kanaatimce sayıca azdır.

Bu rakamın en az 1/3 oranında olması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak her halükarda Mahkemenin yapısını azda olsa değiştirmesi pozitif bir adım olacaktır ve referandumda *Evet* denilmesi için önemli bir gerekçedir.

10. Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen anayasanın 148. maddesinde değişikliğe gidiliyor. Yapılması planlanan değişiklik ile vatandaşlara Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı tanınmaktadır. Olağan kanun yollarının tükenmesinden sonra tanınan başvuru hakkı bireysel hak ve özgürlükler adına oldukça önemlidir. Ayrıca Türkiye

Büyük Millet Meclisi Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargıladığı kişiler içine dâhil edilmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi hukuk devletinde hangi makama mensup olursa olsun herkes kanunlar önünde hesap vermelidir ve bu durum şeffaf, modern devlet anlayışının bir gereğidir. Bu nedenle referandumda *Evet* oyu kullanılması gereklidir.

11. Son dönemde Anayasa Mahkemesi'nden sonra Türkiye'de en çok tartışılan kurum Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) olmuştur. Tartışmaların ortaya çıkması ise son dönem iddia edilen darbe planlarının ve terör örgütlerinin davaları ile başlamıştır. Çünkü bilindiği üzere HSYK'nın görev ve yetkilerinin başında hâkim ve savcı atamaları yapmak gelir. Bahsedilen davalara atanan hâkimler ve davalarda görevlendirilen savcılar HSYK'nın idari kararları ile davalarla ilişkilendirilmeleri ve sonrasında alınan kararlar HSYK'yı tartışmaların zirvesine taşımıştır. 7 üyesi bulunan kurulun üye sayısı 22 asil ve 12 yedek üyeye çıkartılması amaçlanmaktadır. Burada önemli olan nokta ise üyelerin seçim şeklidir. Anayasa değişikliği gerçekleşmesi halinde birinci sınıf hâkim ve savcılar kendileriyle ilgili tüm kararları verecek

olan HSYK'ya 10 asil ve 6 yedek üye seçebileceklerdir. Diğer bir ifadeyle kurulda temsil edilecektir. Bu değişiklik tarafsız olarak değerlendirildiğinde anayasal düzeni çökertme iddialarıyla açılan çok önemli davalara hâkim ve savcı atayan bir kurulun demokratik yelpazesini genişletecek ve bu kadar önemli sorumluluğu sadece 7 üyenin omuzundan alacaktır. Meselenin bir diğer boyutu ise HSYK üyelerinin son dönem verdikleri demeçlerde yatmaktadır. Medya kuruluşlarında boy gösteren ve adeta siyasi aktör olup siyasi sorumluluk üstlenmişçesine konuşmalar yapan HSYK üyelerinin varlığı malumdur. Kendi düşüncesini ve tarafını bu kadar açık deklare eden ve siyasi görüş bildiren üyelerin kararları ile yukarıda bahsettiğimiz çok önemli davalara hâkim ve savcı atandığı takdirde toplum nezdinde bir kuşku ortaya çıkmaktadır. Hukukun temel felsefesinde tarafsızlık yatmaktadır. 'Bağımsız yargı'nın adeta slogan olduğu Türkiye şartlarında tarafsızlığın yitirilmesi göz ardı edilemez! Bu nedenle anayasa değişiklik paketine *Evet* denilmesi yargının tarafsızlığı açısından önemli bir adım olacaktır.

12. Referanduma sunulan anayasa değişiklik paketinde öne çıkan bir diğer değişiklik ise 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesiyle ilgilidir. Öncelikle bu maddeye bakalım.

12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin

Başkanlık Divanı'nı oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasa-ma ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyi'nin, bu Konsey'in yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun'la görev ifa eden Danışma Meclisi'nin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, mali veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufla bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Anayasa maddesinin kısaca açıklaması 1980 darbesini yapanlar ve 1982 Anayasası hazırlanıp yeni hükümet kuruluna kadar görev yapan Millî Güvenlik Konseyi üyeleri ve Danışma Meclisi üyelerinin bu süre zarfında yapmış oldukları eylem ve işlemlerden dolayı yargıya başvurulamaz. Diğer bir ifadeyle darbeyi yapanlar kendilerini anayasal güvenceye almış durumdadılar. Yapmış oldukları darbenin hukuksuz olduğunun farkında oldukları için kendi anayasalarında kendilerini koruma adına bu maddeyi anayasaya eklemişlerdir. Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğüyle hiçbir şekilde bağdaştırılamayacak olan bu durumun düzeltme fırsatı 12 Eylül

referandumla ile milletin eline geçmiştir. İktidarı çeşitli bahanelerle silah zoruyla ele geçiren darbeci zihniyet ile demokrasi karşı karşıyadır. Bir gerçek var ki Türkiye tarihiyle hesaplaşabilmek için otuz yıl beklemek zorunda kalmıştır. Otuz yıl sonra referandumda evet çıkması halinde darbecilere yargı yolu açılacaktır. Tabi ceza hukuku açısından bu ne kadar olanaklıdır tartışması ise referandumdan sonra başlayacaktır. Ancak somut bir yansıması olsun ya da olmasın zihinsel olarak millet tarihiyle yüzleşmiş olacak ve darbe zihniyetiyle hesaplaşabilecektir. Bu nedenle referandumun sunulan anayasa değişikliği ne *Evet* denilmelidir.

Değerlendirme

Parlamentoda başlayan ve sokağa kadar yansımış olan fikir ayrılığı ve tartışmalar ışığında Türkiye referandumuna gidiyor. Muhalefetin “AK Parti anayasası, hukukun siyasallaşması, yargıyı ele geçirmek, dayatma anayasa, anayasaya aykırı anayasa” gibi argümanlarla karşı çıktığı paket milletin önüne gelecek ve son kararı millet verecektir. Bu yazımda muhalefetin karşı çıkmasına neden olan argümanları çürütme çabasına girişmedim. Bunun yerine anayasa değişiklik paketine kanaatimce neden evet denilmesi gerektiğini paketten öne çıkan değişiklikleri açıklama yolunu tercih ettim. Çünkü paketi basitleştirme yolunu tercih ederek bunun üzerine

siyasetlerini oluşturan muhalefet partilerinin yanlış bazı önemli maddeleri yok sayarak sadece paketteki iki maddeye karşı çıkmalarıdır. Aslında bu maddeler parlamento görüşmeleri sırasında üçtü. Ancak siyasi partilerin kapatılmasını yeniden düzenleyen madde parlamentoda yeterli çoğunluğu almayıp 330 altında kaldığı için paketten düşmüş oldu ve muhalefette Anayasa Mahkemesi’ni ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun yapılarını değiştiren maddeye karşı çıkarak bu değişikliği garip bir şekilde anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne taşıdılar. Anayasa Mahkemesi yetkisi olmadığı halde sadece iki cümleyi paketten çıkartarak referandumun sunulmasına bir anlamda izin verdi. Bir ağaca takılıp tüm ormanı görmeyen bir tavırla özellikle yukarıda sıraladığım özgürlükleri genişleten değişiklikleri sanki hiç yokmuş gibi göz ardı ederek muhalefetin meydanlara inmesi millet tarafından nasıl karşılanacak referandumda göreceğiz. Meselenin diğer boyutu ise kendi seçmenlerinin karşısına çıkarken toplumun değişik tabanlarından beslenen siyasi partiler bir çizgide buluşmuş oldu: REFERANDUMA HAYIR. Bu durumu kendi tabanlarına izah etmeleri noktasında yaşayacakları zorlukları konusuna referandumla az bir süre kalması açısından girmiyorum. Ancak bu durumun asıl sonucu yaklaşan ve 2011 yılın-

da yapılacak olan genel seçimlerde göreceğiz. Millet referandum sürecini takip edecek ve kendi partilerinin tutumunu beğenip beğenmemeye noktasında düşüncesini 2011 genel seçimlerinde sandığa yansıttacaktır.

Sonuç olarak 12 Eylül referandumunu sistemle yüzleşme veya hesaplaşma olarak görmek yanlıştır. Sisteme, cumhuriyetin temel değerlerine ve bağımsız yargıya zarar veriyor gibi lanse etmek doğru değildir. Bundan daha ziyade özgürlükleri genişletmesi, darbe zihniyetiyle hesaplaşma ve anayasal kurumları daha meşru ve demokratik yapıya kavuşturması açısından referandum son derece önemlidir. Türk halkı bu tartışmaları yakından takip etmektedir. Miting alanlarında anayasa değişikliğini farklı siyasi polemik konusu haline getirmek ve anayasayla hiç ilgisi bulunmayan kişisel hesaplara dökmek millet nezdinde olumlu karşılanmaz. Nitekim millet kararını 12 Eylül akşamı vermiş olacaktır. Referandum sonucunda milletin kararı ne olursa olsun anayasa değişikliğini savunan veya karşı çıkanların yapması gereken millete saygı duymaktır.

1 Ombudsmanlık kurumu üzerine yapılmış geniş kapsamlı bir çalışma için bkz. Kemal Özden, *Ombudsman*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2005.

2 Kemal Özden & Ertuğrul Gündoğan, “Ombudsmanlık Sistemi: Tanımı, Tarihi Gelişimi, Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye’deki Uygulanabilirlik Tartışmaları”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 62, Eylül-Ekim 2000, s. 49

12 Eylül Bürokratik İktidarı Tahkim Etmek İçin Yapılmış Bir Darbe

Cevat ÖZKAYA

12 Eylül 1980 darbesi, periyodik hale gelmiş Cumhuriyet dönemi darbe geleneğinin üçüncüsüdür. Geleneğin başlatıcısı 27 Mayıs 1960 darbesinden yaklaşık bir on yıl sonra 12 Mart 1971 darbesi yapıldı. Kamuoyu ikinci on yılın dolacağı 80'li yılların başında bir darbe beklentisi içindeydi. Darbeciler kamuoyunu, yanıltmadılar. 12 Eylül 1980'de periyodik hale gelen darbelerin üçüncüsü de gerçekleşti. Her bir darbe bir öncekinden ders alarak hatalarını düzeltiyordu. 12 Eylül darbecileri daha önceki iki darbeden de yararlanma imkânına sahip oldukları için daha şanslıydılar. Daha kapsamlı, daha az hatalı (!) bir darbeyi kotarabildiler. 27 Mayıs'tan itibaren başlayan dönemde başarılı olan darbe sayısı üç tane. Başarılı olmamış darbe teşebbüsleri ve darbe yapmak için oluşturulmuş cunta sayısı ise oldukça fazladır.

Bürokratik İktidarı Tahkim Vasıtaları: Darbeler

1940'lı yılların ortalarında başlayan çok partili siyasal hayatımızın ikinci dönemi hiçbir zaman normal bir seyir göstermedi. 1950-60 arası iktidarı kaybeden siyasal

elitin ve onun siyasal organı hüviyetindeki CHP'nin rövanşı alma hamleleriyle ve gergin bir ortamda geçti. Her yapılan yeni seçimde seçilme umudunu biraz daha kaybeden ve hırçınlaşan siyasal elit seçim dışı yolları devreye sokar. 50'li yılların ortalarından itibaren ordu içi cuntalar rövanş tutkusuyla yerden biter gibi çoğalırlar. Ve nihayet seçimle gelme umudunu kaybeden elit 27 Mayıs 1960 darbesiyle seçilmiş siyasi iktidara son verir. Hemen arkasından siyasetin alanını daraltan ve milletin iktidarına ortaklar getiren bir anayasa yaparak, kendi iktidarını koruyacak bir yapıyı inşa eder. Siyaseti işlevsizleştiren bu anayasal yapı, kıskançlıkla korunur ve her bir darbe sonrasında tahkim edilir. Çünkü bu yapı, seçimi kim kazanırsa kazansın bürokratik elitin iktidarını muhafaza ettiği bir özelliğe sahiptir. Milletin iktidarına ortaklar getiren bu yapı, siyasetin alanını daraltan ve siyaseti işlevsizleştiren bir özelliğe sahiptir.

Bugün de sıkıntılarını çektiğimiz ve değişmemesi için bürokratik elit ve ona bağlı siyasal mekanizmaların adeta savaş verdiği anayasa da, bir darbenin 12 Eylül 1980 darbesinin ürünüdür.

Bürokratik elit açısından kendisini anayasal garantiye almak çok önemlidir. Zaten Türkiye'nin tüm anayasaları onların ürünüdür. Seçilmiş siyasilerin anayasa yapması tasavvur dahi edilmesi mümkün olmayan ürkütücü bir durumdur. 12 Eylül darbesinin lideri Org. Kenan Evren iki sağ bir sol partiye seçime katılma izni vermelerini yaptıkları anayasayı koruma kaygısıyla izah ediyor: "Sağda bir, solda bir partiye müsaade etmiş olsaydık, sağdaki parti çok fazla oy alacaktı. Anayasayı değiştirmeye yeter oy alır diye korktuk. Solda iki partiye müsaade etsek sol parçalanır. Çok zayıf. Belki barajı geçemezlerdi, ondan korktuk."¹ Anayasa gibi temel bir belgeyi, seçilmiş siyasilerin yapmasından korkan ve buna imkan vermemek için elinden gelen her yolu deneyen bir bürokratik elit var Türkiye'de. Onun için Türkiye siyaseti normalleşmiyor. Her normalleşme teşebbüsü kendi yaptığı anayasalarla, kendini güvenceye almış olan bu bürokratik elit duvarına çarpıyor.

Vesayet Rejimi Nasıl Oluşturdu?

Bu sorunun cevabı biraz da bizim modernleşme maceramızda yatar. Türk modernleşmesi tabii

bir sürecin ürünü değildir. Bu sürecin öznesi elitlerdir. Bunlar batı tipi modernleşme modelini seçmişlerdir. Bu model yoluyla ancak devleti kurabileceklerini düşünüyorlar. Halk bu modelin uygulanacağı nesneler ve onlar için iyi olanı tayin hakkı elitlere aittir. Halk kendileri için bu kadar fedakarlık yapan elitlerin söylediklerine uymakla mükelleftir. İşte bu düşünce devlet toplum çatışmasının ve bürokratik elit ile siyaset arasındaki gerilimin sebebidir. Yine bu düşünce, vesayet sisteminin temel dayanağıdır.

Vesayet düşüncesinin mahiyetini anlamak bakımından 1960 darbesi sonrasında yapılan 1962 seçimlerinin sonucunu beğenmeyen Silahlı Kuvvetler Birliği mensubu subayların ve bir grup aydının koyduğu tepki öğreticidir. "Hem Meclis hem de Senato'da ordunun desteklediği CHP azınlıkta, darbe karşıtı ya da DP sempatisini olduğu düşünülen gruplar çoğunlukta idi. Bu durumun sonucunda 21 Ekim 1961'de "Silahlı Kuvvetler Birliği" üyesi bir grup subay, bazı akademisyenlerle birlikte Silahlı Kuvvetler adına Meclis toplanmadan müdahale ederek devrimi milletin gerçek ve liyakat sahibi temsilcilerine vermeye, siyasi partileri kapatmaya, MBK'yı feshetmeye ve seçimleri iptal etmeye karar verdi."² Darbe sonrası, darbecilerin koyduğu kurallar içinde seçim yapıyor. Ancak milletin seçtiklerini, milletin gerçek temsilcileri kabul etmeyen bürokratik elit, bu seçimi yapma hakkını kendinde görüyor. İşte vesayet budur. Türkiye'de Anayasal olarak sistemleştirilen

BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ

Ordu yönetime el koydu

Hükümet ve Parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamento ve Meclis'in dokümanlıkları kaldırıldı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı

Genelkurmay Başkanı Evren'in başkanlığında Kara, Hava, Deniz Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı Milli Güvenlik Konseyi'nde görev aldı. DSK ve MİSK'e bağlı bütün sendikalar faaliyetten men edildi. Bütün dernekler kapatıldı. Bu hafta hiç bir spor faaliyeti yapılmayacak. Bankalar ikinci bir emre kadar çalışmayacaklar. Yurt dışına çıkış yasaklandı. Yurt dışında çalışan işçiler ve turistler yurt dışına çıkabilecekler.

İlk bildiriler:
1 numaralı bildiri

de budur. Kazanılan bütün seçimlere rağmen, seçilmiş iktidarların muktedir olamamalarının en önemli sebebi de bu kurumlaşmış vesayettir. Türkiye'de darbelerin olma nedeni, vesayet rejimini tahkim etmek ve devamlı kılmaktır.

Darbelerin oluşumunda etkili olan diğer nedenler genellikle bu ana nedene bağlı, tali unsurlardır. Bütün yapılan darbeler sonrasında anayasalar tümünden değiştirilmiş veya esassız değişiklikler yapılarak vesayet anayasal güvence altına alınmıştır.

Vesayeti Güvence Altına Alan Yeni Bir Darbe 12 Eylül

Ordunun kışlasından çıktığı, hiyerarşik düzenin ve personel yapısının bozulduğu, değiştirildiği 27 Mayıs darbesinden sonra da darbeci elitler faaliyetlerine devam ettiler. 27 Mayıs'ın arzularını sonucu üretmediğini gören eski tüfek cuntacılar 12 Mart darbesinin oluşumuna da ciddi katkı sağladılar. 12 Mart darbesi terör ve öğrenci olaylarını önlemek

bahanesiyle yapıldı. Oysa, darbenin temel nedeni hiyerarşi dışında gelişen 9 Mart darbesinin önlenmesiydi. 27 Mayısçıların da içinde bulunduğu 9 Mart darbe oluşumu bertaraf edildi. 9 Mart'ın liderleri durumunda olan Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur da dahil edilerek 12 Mart darbesi yapıldı. Yani ordu içi hesaplaşmanın faturası siyasete kesildi. Bu darbe sonrasında siyaset parçalandı ve Türkiye koalisyonlar dönemine girdi. Koalisyon geleneği olmayan Türkiye'de yönetim de ciddi zaafırlar oluştu.

Karar alamayan, aldıkları kararı uygulayamayan siyasal iktidarlar, Türkiye'yi sıkıntılı bir sürece soktular. 70'li yılların ortalarından itibaren devlet otoritesinin zayıflatıldığı ortamda, terör olayları şiddetini artırmaya başladı. Terörü önlemekle yükümlü güvenlik güçleri bölünmüş durumdaydı. Üniversiteler bölünmüş, mahalleler bölünmüş, kurtarılmış bölgeler ihdas edilmişti. Bu bölgelerde devletin otoritesinden ziyade örgütlerin otoritesi geçerliydi. 70'lerin sonlarında günde ortalama 5 kişinin öldüğü bir çatışma ortamına sürüklenmişti Türkiye.

Ekonomi, siyasal ortamın istikrarsızlığından etkilenmiş, Türkiye yokluklar ülkesine dönmüştü. Petrol ürünleri, yağ, şeker gibi maddelerin bulunamadığı, dış temsilciliklerdeki memurların maaşını ödemekte zorlanan bir Türkiye manzarası vardı. Ekonomik zorluklara tahammül edilebilirdi. Ancak terör ülke insanlarını hayatlarından bıktır-

mişti. İnsanlar işe, okula gönderdikleri çocuklarının hayatından endişeliydiler.

Günlük rutin ölümleri kanık-sayan insanlar kitlesel ölümlerle şoke oldular. 1977 yılında 1 Mayıs törenleri Taksim’de kana bulandı. Silahların kullanıldığı bu olayda dehşete düşen insanlar kitleler halinde kaçışırken birbirlerini ezdiler. Bilanço gerçekten acıydı: 37 ölü. Daha sonra 1978’de Kahramanmaraş’ta meydana gelen olaylarda 100’ün üzerinde insanımız öldü. Çorum’da çıkan olaylarda ise 50 civarında ölü vardı. Ortam gerçekten korkutucuydu. İnsanlar her ne pahasına olursa olsun, can güvenliğinin sağlandığı bir ortamın özlemi içindeydiler. Siyasetten umudunu kesen insanlar, gözlerini orduya çevirmişlerdi.

Darbeye Giden Yolum Taşları

Siyasal iktidarlar elbette ki terörü önlemek istiyorlardı. Terörü de devletin güvenlik güçlerini kullanarak önleyebilirlerdi. Ancak polis bölünmüş, ordu ise istekli görünmüyordu. Paşaların hükümetten bir dizi istekleri vardı. 1979 yılında AP azınlık hükümetini kuran Süleyman Demirel en önemli işinin terörü önlemek olduğunu biliyordu. Başbakan olarak Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’e sorar: “Ne istiyorsanız söyleyin.” Evren, komutanlarla görüşür ve Başbakan’a bir liste sunarlar. Listeyi gözden geçiren Demirel: “Öyle istekleriniz var ki bu rejim içinde yapılamaz. İstiklal Mahkemeleri dönemine, Dersim kanunları dönemine dönülemez. Hukuk içinde ne gerekirse yaparım, Anayasa sınırları içinde kalmak üzere yaparım. Bazı şeyler var ki, bu anayasayı değiştirseniz dahi benden isteyemezsiniz; zira yapamam, yapabileceklerimi ise yaparım”³

Muhtemeldir ki istedikleri şeyleri seçimle gelen bir siyasal iktidarın yapamayacağını komutanlar da biliyordu. Belki de, bu aşırı istekler yapılmasın diye dillendirilmişti. Çünkü bu isteklerin dillendirildiği tarihte darbe hazırlıkları zaten başlamıştı. Darbe sonrasında yaptığı bir değerlendirmede, ortamın kendiliğinden olgunlaşmadığını, ortamın olgunlaşmasında katalizör vazifesi gören yapılanmaların varlığını ihsas eder Ecevit: “Terörden beklenen fonksiyon yerine getirilmiştir. Yer yer sağ sol eylemcilerin bir günde barışıp koklaşmaları, perde arkasında nasıl aynı eller tarafından oynatıldıklarını gösteriyor.”⁴

Yine Ecevit Kahramanmaraş olaylarına ilişkin yaptığı değerlendirmede de olayların bir tertip olduğuna ilişkin kuşkusunu dile getirmektedir: “Bizi sıkıyönetim ilanına mecbur etmek için o olayların çıkarıldığı kanısındayım. Acı gerçek şu ki vilayet binasına bile içinde İçişleri Bakanımız varken, civarda bulunan Silahlı Kuvvetler birlikleri bir türlü bizim yetkimiz yok gerekçesiyle olaya karışmak istemediler.”⁵

1977 Mayıs’ında Taksim’de 37 kişinin öldüğü olayların duruşmasında savcı olan Çetin Yetkin de olayların mürettep olduğuna ilişkin bulgulara ulaştığını açıklıyor: “1 Mayıs 1977 olayında ben duruşma savcısıydım. İlk duruşmada soruşturmanın genişletilmesini, esas faillerinin bulunmasını ve bazı kamu görevlilerinin de açıkça suçlu oldukları dosyadan anlaşıldığı için, haklarında dava açılmasını ister istemez hemen görevden alındım. Yani bu davanın bu şekilde yürütülmesini İstanbul Başsavcılığı istemedi ve ben görevden alındım”⁶

12 Eylül sonrasında askerlerin, eylemcilerin ve gazetecile-

rin yazdığı hatıralarda, olayların tesadüfi değil, mürettep olduğuna ilişkin onlarca itiraf ve gözlem var. Yani her şey tabii mecrasında gelişmiyor. Gelişmeye müdahil olan kurumlar, kişiler “ortamın olgunlaşmasını” sağlayacak katkılarda bulunuyorlar. Aynı durum 12 Eylül öncesi darbelerde olduğu gibi, 12 Eylül sonrası 28 Şubat gibi postmodern darbelerde de geçerliydi. 28 Şubat öncesi Ali Kalkancı, Fadime Şahin olaylarını hatırlamak ve onların nerelerde tezgahlandığına ilişkin itirafları okumak bile, darbe süreçlerinde mürettep eylemlerin ne kadar etkili olduğunu anlamaya yeterlidir.

Dış Ortam, Dış Güçler ve 12 Eylül

Türkiye’nin 12 Eylül’e doğru yol aldığı günlerde bölgemizde önemli olaylar cereyan ediyordu. 1979 yılında İran’da İslam Devrimi oldu. ABD’nin ve İsrail’in bölgedeki en önemli müttefiki İran’da şah yönetimi yıkıldı. Yine aynı yıl Sovyetler Birliği tarafından Afganistan işgal edildi. Her iki olay da bir dünya gücü olan ABD’yi doğrudan ilgilendiriyordu. Bilhassa İran’ın kaybı, ABD’yi telafisi zor imkânlardan mahrum etmişti. İran ABD’nin stratejik ortağı, vazgeçilmez müttefiki ve İsrail’in bölgedeki en yakın dostuydu. Ayrıca Sovyetler Birliği’ni gözleyebilecek en önemli üsleri İran’da bulunuyordu. Yakın çevremizde bu olayların cereyan ettiği zaman diliminde, Türkiye’de terör bütün hızıyla devam ediyor ve günde ortalama 5 ila 10 arasında insanımız hayatını kaybediyordu. Bu gidişattan ABD’nin kaygılandığını anlıyoruz. ABD milli güvenlik kurulu uzmanı Paul Henze o günlerde ABD’nin Türkiye’ye ilişkin kaygılarını şöyle dile geti-

riyor: “İran’ın kaybedilmesinden sonra bir panikleme dönemi oldu. Herkes Türkiye için müthiş kaygılandı. Terörün galip geleceğini ve Türkler’in olayların üstesinden gelemeyeceğini düşünenler çoğunluktaydı”⁷

ABD’nin bir başka sorunu da, Sovyetler Birliği’nde gözlem yapan U2 casus uçaklarının, İran’daki üslerini kaybettikten sonra yersiz kalmış olmasıdır. En uygun yerin Türkiye olduğunu düşünüyordu Amerikalılar. Bu bağlamda, ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Warren Christopher Ecevit’in kapısını çalar. Ecevit: “Siz bize bu izni vermedikçe bir dolarlık dış yardım alamazsınız, dedi. Ben o zaman ayağa kalktım bu görüşme burada biter, müsaadenizle dedim. Büyükelçi telaşlandı. Bizi 15 dakika baş başa bırakın, dedi. Peki dedim, arkadaşlarımla birlikte üst kata gittim, yarım saat sonra haberleri geldi aşağıya indik. Christopher özür diledi. Böyle bir bağlantı kurmayacağız, beklediğiniz yardımlarla şey arasında diye. Bu casus uçakları arasında”⁸

Evet yardımlarla U2 arasında bağ kurulmadı ama ekonomik açıdan Ecevit hükümetini halk nezdinde çok güç durumda bırakacak bir IMF denetimini şart koştular. Darbe sonrasında ise ABD’lilerin çok rahatladığı gözleniyor. Dönemin CIA Başkanı Stanfield Turner, ABD dış politikasının değişmez kuralını, ABD’nin çıkarlarının her şeyin önünde geldiğini şöyle anlatıyor:

“Çünkü soğuk savaş sırasında Türkiye ile ilişkilerimiz çok sağlam oldu. Türkiye ile kurulan dostça ilişkiler bölgedeki çıkarlarımız açısından çok önemliydi, bunu insan haklarından daha çok önemsiyorduk. Bizim için öncelik dostça ilişkilerdeydi. İkinci öncelik ise rejimin yapısıydı. Ancak ikisi arasında

seçim yapmak gerekirse, birincisi öne çıkıyordu.”⁹ CIA’nın Türkiye istasyon şefi Paul Henze ise şunları söyler: “Türkiye’de askerlerin yönetime el koymasının ABD için sürpriz bir yanı yoktu. Zaten bekleniyordu. Aslında Washington olayların bu şekilde gelişmesine izin verdi. Zira çıkarlarımızı bunu gerektiriyordu.”¹⁰

Herhalde, olayların böyle gelişmesine yardımcı olduk, demesi beklenemezdi. 12 Eylül ile beraber ABD rahatladı. Çünkü Türkiye ABD açısından sağlama alınmıştı.

Son söz

Türkiye’nin elitlerinin seçmiş oldukları modernleşme modeli; devlet ile toplum arasındaki gerilimin kaynağıdır. Kendisini özne, halkı ise nesne olarak gören bu anlayış, Türkiye’de kurulan vesayet sisteminin de kaynağıdır. Çünkü halk, kendisi hakkında neyin iyi olacağına ilişkin karar verme ehliyetine sahip bir özne olarak görülmemektedir. Onun adına, neyin iyi, neyin kötü olduğunun kararını bürokratik elit vermektedir. Halk bürokratik elitin geçtiği modernleşme modeline göre biçimlendirilecek bir nesnedir. Toplumu dikkate almayan bu anlayışın, toplumsal bir meşruiyeti elde etmesi, toplumdan güç alması beklenemez. Oysa seçilen modelin devamı, onu destekleyen fiili bir güce ihtiyaç duymaktadır. Türkiye’nin bürokratik eliti bu gücü, devleti bu yönde teşkilatlandırarak üretmiştir. Yani Türkiye’de devlet halkın hizmetkârı, halkın istekleri istikametinde organize olmuş bir güç değildir. Aksine, halkı, seçilmiş toplum modeli istikametinde hareket etmeye zorlayan bir mekanizmadır.

Devlet merkezli ve toplumu dışlayıcı bu model, devlet-toplum zıtlığını ve devlet-toplum

çatışmasını gündeme getirmiştir. Yaşadığımız sorunların en önemli kaynağı bu çatışmadır. Bu zıtlasma, siyaseti rayından çıkarmış ve yapılamaz hale getirmiştir. Topluma hizmetin bir aracı olması gereken siyaset, iktidar alanı çalışmasına dönüşmüştür.

Seçimlerle ve oyuyla siyasete müdahale imkânı bulan, nispeten de olsa bir özne konumuna gelen halkın iradesi, her seferinde bürokratik elit tarafından geçersiz kılınmak istenmiştir. Darbeler bu iradeyi geçersiz kılmak, etkisizleştirmek için yapılmışlardır.

Türkiye’de devlet, halka hizmet için kurulmuş bir organizasyon haline getirilmediği sürece, devlet-toplumsal çatışması devam edecektir. Askeri darbe dönemlerinin sona erdiği düşünülse bile, başka vasıtalar kullanılarak bu çatışma sürdürülecektir. Bu ayrışma, çatışma devam ettiği sürece Türkiye’nin hak ettiği noktaya ulaşması mümkün olamayacaktır.

Türkiye siyasetinin birincil öncelikli görevi, bütün sorunlarının ana noktası olan bu çatışmayı bitirmek ve devleti halkımızın hizmetinde olan bir kurum haline getirmektir.

- 1 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, s. 262.
- 2 Kemal H. Karpat, Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset, Timaş Yayınları, 2010 s. 338.
- 3 12 Eylül Kitabı, Tempo dergisi eki, s. 25.
- 4 12 Eylül Kitabı, Tempo dergisi eki, s. 61.
- 5 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı.
- 6 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, s. 109.
- 7 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, s. 121.
- 8 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, s. 121.
- 9 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı s. 194.
- 10 Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, s.194.

ÜNİFORMA ve ROZET

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Mektep hayatımda tek tipliğe her zaman itirazım olmuştur. Yalnızca benim mi, çocukluk ve ilk gençliğini yaşayan hemen tüm arkadaşlarımla tutumu aynıydı. İlk mektepteki siyah önlüğüm ruhuma, naylon yakalığım da boynuma muazzam rahatsızlıklar aşılamıştır. Ortaokul ve lisedeyse kravat ile şapka korkulu rüyam gibiydi. Mektebe çoğu kere onlarsız gelir, onlarla gelen yakın arkadaşlarımızın, bizden evvel sınıfa girerek, pencereden kendilerine ait olanları fırlatmasıyla, kapı kontrolünden geçmeyi

başarırdık. Tabi bazı hocalarımızın sınıf içerisinde atacağı paparayı göze alırdık. Zaten diplomalarını da bu sebeple yırtmıştım. Lisedeyken Necip Fazıl'ın etkisindeydim, ama Millet Meclisi'ne boynu yerine kuşağına kravat bağlayıp girmeye tevessül eden, Osman Yüksel'in tutumuna hayrandım. Kanaatimce insan fıtratı, benzerliği, benzeme eğilimini asla benimsememektedir. Çünkü herkes biriciktir. Bu biricikliğe aykırı olanı püskürtmek istiyor. Fıtratlar bozuldukça, çıkarlar yönünde tercihler geliştikçe, kimileri insana yakışmayan

alışkanlıklar ediniyor ve bundan hoşlanmaya başlıyor. Yakamda bir rozetle gezmeyi, onun arkasına gizlenmeyi, onunla övünmeyi oldum olası ayıp saymışımdır. Bir marifetim varsa eğer insanlar yüzüme bakarak bunu takdir etmeliler, rozetime değil. Ne var ki ben de bir zaruret sonucu ömrümün on sekiz ayında tek tip elbise giymek zorunda kalmıştım. Bu onun hikâyesidir.

Yetmişli yılların son deminde İstanbul'da Feneryolu ile Göztepe'nin kesiştiği bir mahallede oturuyordum. Yakınımızda Göztepe SSK Hastanesi ile Eğitim Enstitüsü vardı. Bir akşamüstü ben evde yokken eve gelen polis, iki arkadaşımın bu Enstitü'de vurulduğunu haber vermiş. Hatta arkadaşlarımdan birisinin kimliğini de hanıma teslim etmişti. Meseleden haberdar olunca hastaneye koştum. Gerçekten iki arkadaşımın birisi gözünden diğeri kulağından, yakın mesafeden sıkılan tabanca kurşunlarıyla yaralanmıştı. Evet, Müslüman kimliğini

cümle âleme duyurmuş bir gurup arkadaş idik. İçimizden bu ikisi en mülayim, en sessiz ve en mazlum arkadaşlarımızdı. Kimseye zarar verecek en ufak bir şey yapmayacakları gibi, ideolojik söylemleriyle de öne çıkan kimseler değildiler. Ülkücülerle solcuların üniversitelerde zaman zaman silahlı kavgaları oluyordu. Allah için bizim bu tür kavgalarla hiçbir vakit alakamız yoktu.

Yaptığımız tek eylem her hafta birimizin evinde buluşarak Malatya Fikir Kulübü usulü sohbet etmektir. Peki, arkadaşlarımız niçin ve kim tarafından hedef seçilmişlerdi? Solcular ve ülkücüler olamazdı, çünkü bu arkadaşlarımız onlar tarafından tanınan, bilinen, göze batan birileri değillerdi. “Belli Olmaz Kimliği Arkadan Vurucunun” adlı şiirimi o zaman bu sebeple kaleme almıştım. Mesela polis nereden biliyordu bizim evi? Vurulanların benim arkadaşlarım olduklarını kim söylemişti? Arkadaşlarımı ziyaret ettiğimde bilinçleri yerindeydi. Olayı anlattılar. Doğrudan kendilerinin hedef alındığını, yakın mesafeden ateş açanların asla öğrenci olamayacağını söylediler. Binlercesi gibi bu olayın faileri de meçhul kaldı. Allah arkadaşlarımı yaşattı. Ama biri gözünden, diğeri kulağından özürliydi artık.

Garnizonun Tek Hukukçusuydum

Mümkün olduğunca geç gitmek maksadıyla askerlikten kay-

tarırken yakalanıp askere alındım. Eğitim sonrasında çektiğim hukukçu kurasıyla düştüğüm garnizonun tek hukukçusuydum. Bu sıfat disiplin subayı görevini sağladı bana. Ufak tefek davalara bakıyordum. Ama büyük davalar için de başka bir garnizondan benden daha üst rütbeli muvazzaf bir subay gelin-

Giremediğim bir tek askeri bölüm vardı. Oraya sokulmadım. Paşaya konuyu açtığımda üzerini örttü ve sesini çıkartmadı. Bölümün başındaki subayın rütbesi sadece binbaşıydı ve nasıl olduysa paşanın emrini tepebilmişti. Bölümün adı Seferberlik Tetkik Kurulu idi. Ülkede Ergenekon, Balyoz Darbe Planı, Askeri Kozmik Odalara girme süreci başlayınca bu askeri birimin adını yeniden duyar olmuştuk.

ceye kadar yetkiliydim. Malum, o tarihlerde ülkenin dört bir yanında, özellikle okuryazar üniversiteli gençler arasında siyasi çekişmeler, kavgalar hatta savaşlar vardı. Gün geçmiyor ki bir sokak yürüyüşü, bir tedhiş hareketi, bir çatışma olmasın. Henüz ortaya bir sorun olarak çıkmamış bulunan Kürt-Türk ayrışması yerine, daha çok sağ-sol çatışması yaşanıyordu. Son derece aciz, gününü gün etmekten öte bir

kudreti bulunmayan sivil yöneticiler, yüklü maaşları ve süslü koltuklarından gayri bir kaygı taşımaz görünüyordular. Ahali sivil yöneticileri suçluyor, güçleri yettiği halde müdahale etmiyorlar sanıyordu. Biraz basiret sahibi olanlar, ortalıkta dönüp duran ve bütün ülke sathına yayılan bu dolapların arkasında, illa bir karanlık el bulunduğunu seziyordu. Bu elin daha çok yabancı bir el olacağı düşünülüyor, içeriden birilerinin ülkeyi böyle bir kaosa sürükleyebileceğine ihtimal verilmiyordu. Ordu içerisinde birilerine bunu yakıştırmak ise çoğu akla ziyan geliyordu.

Gerçi 1960 darbesinden beri muhtelif zamanlarda ordunun siyasete müdahaleleri yaşanmıştı. Lakin çoğunluk hâlâ olayı sivil iktidarın acziyetiyle açıklıyor, ordu çaresizlikten el koydu diye düşünüyordu. Askerlik yaptığım 1979-80 döneminde de, gençlerin akıttığı kanı, yine ancak ordu gelip müdahale ederse durdurabilir diye düşünüp böyle bir sonucu intizar edenler çoğunlukta idi.

Bir yandan sokaklarda kan akıyor öte yandan da ülkede kimi temel gıda ve ihtiyaç maddelerinin yokluğu sıkıntısı çekiliyordu. Çocuklarınıza süt bulamıyordunuz. Nebati yağları uzun kuyruklara girerek ancak sayıyla temin ediyordunuz. Henüz doğalgazla tanışmamış ülkede temel ihtiyaç maddesi olan likit gaz bulunmuyordu. Sıklıkla elektrikler, sular kesiliyordu. Bakıyorsunuz çay,

şeker karaborsaya düşmüş. Ertesi gün ekmekler çıkmıyordu. Odun kömür bile neredeyse karneyle dağıtılacaktı. Besbelli gizli ve herkesin bilemeyeceği bir alaka vardı bu yokluklarla sokaktaki savaş arasında; ama kimse doğru dürüst bu lügazın sırrını çözemi-yordu. Birdenbire her şey nasıl böyle durmuş, eksilmiş, azalmış-tı? Deprem felaketi yaşanma-mıştı, kıtlık yoktu, bir bölgeyi sel basmamıştı, yanardağlar pat-lamamıştı, acaba tabii olmadı-

ğı da bize göre değildi. Hanım, sana yağı, çay, şeker mi istedi; hemen postamı bir jeeple gön-deriyor, en büyük toptancıdan istediğim miktarda temin edebi-liyordum. Yani tezgâh altları bu maddelerle doluydu. Evin tüpü mü boşaldı; bizim için yok yoktu, açılıyordu bütün kapılar. Hülâsa biz askerler asla tüpsüz, odunsuz, kömürsüz kalmıyorduk. Öyle ki bana nazı geçen komşularımın acil ihtiyaçlarını da temin ede-cek kadar itibarımız vardı.

tum. Giremediğim bir tek aske-ri bölüm vardı. Oraya sokulma-dım. Paşaya konuyu açtığımda üzerini örttü ve sesini çıkartma-dı. Bölümün başındaki subayın rütbesi sadece binbaşydı ve nasıl olduysa paşanın emrini tepebil-mişti. Bölümün adı Seferberlik Tetkik Kurulu idi. Ülkede Ergenekon, Balyoz Darbe Planı, Askeri Kozmik Odalara girme süreci başlayınca bu askeri biri-min adını yeniden duyar olmuş-tuk. Kaldı ki sıkıyönetim sonra-sında askerler bir süre ülkede-ki sivil yöneticileri, belediye baş-kanlarını bizzat kendileri tespit etmişlerdi. Bahsettiğim birimin başındaki Ekrem Barışık binba-şyı sonradan ülkemizin büyük şehirlerinden birisinde hem de iki devre büyükşehir belediye başkanlığına atanmış görünce şaşırmadım.

Asteğmen sıfatıyla ordu içe-risinde herkesin överek bahset-tiği disiplinin ne sahte zemin-lere oturduğunu da gözleme imkânım olmuştu. Yüzüne karşı esas duruşla yağlı ballı 'komu-tanım' çektiği üssüne arkadan ana avrat sövenlerin sayısı az değildi. Zaten neredeyse tümü-nün ağız bozuktan tanıdıklarımın. Ayrıca kantin, orduevi gibi ben-zeri yerlerdeki suiistimallerin de sayısı az değildi. Bazen birlikler-deki zimmet devirlerinde silah kayıpları belirlenir, zimmeti yük-lenen astsubay ufak bir cezay-la kurtulur, silahların yerinde yeller eserdi. Besbelli ki mües-sese maalesef kökten çürümüş-tü. Dıştan bakılınca yansıttığı o

“

Ben her zaman şunu savundum; malum bir slogan vardır, en ziyade özgürlük yandaşı görünen sivillerin dilinde, deni-lir ki: asker kışlaya! Ben de diyorum ki, hayır, asker kışla-ya değil, asker aramıza gelsin. Safımıza katılsın, kahvemiz-de otursun. Mescidimize girsin. Aynı sinemada film izle-yelim. Lokantalarımızda birlikte yiyip içelim. Misafirimiz olsun, niçin onları ahaliden bu kadar uzakta tutuyor-sunuz? Bu farkında olmadan onlara zulümdür, bir çeşit mahkûmiyettir.

ğı gözlenen bu olaylar beşeri bir iradenin eseri miydi? Mahsus mu gerçekleştirilmekteydi?

Ben işte böyle bir ortam-da yedek subaylığımı yapıyor, bir garnizonun hukuk işlerin-den sorumlu bulunuyordum. Sokaklardaki yürüyüşleri, slo-gan atışları, haykırışları, kavg-a-ları, garnizonun kurulu bulun-duğu tepeden oturup bir güzel izliyorduk. Nasıl olsa bize doku-nan bir şey yoktu. Temel ihtiyaç maddelerinin yokluğu ve kıtlı-

Giremediğim Askeri Bölüm

Tuğgeneral rütbeli Teoman Koman paşa hukukçu sıfatım-dan ötürü bütün askeri birlik-lere hukuki bir konferans ver-mekle görevlendirdi beni. Bütün birliklere girdim ve kon-feransı verdim. Askeri lisenin o zamanki komutanı sonradan Milli İstihbarat Müsteşarlığı da yapan kurmay albaydı. Paşanın emrinden ötürü hayli rahatsız-lık duydu lakin engelleyemedi; okuldaki öğrencilere de konuş-

yürek titretici disiplin, üzüntüyle görmekteydik ki bir ruh, bilinç ve samimiyet üzerine bina edilmişti. Adeta sahte ve kaypak bir zeminde mevcudunun en ağır kütesini oturtmaktasınız. İşte böyle bir müessese de ülkenin en büyük mali gücünü, sadece o çürük hiyerarşinin kontrolüne bırakmak akıl kârı değil gibi görünüyordu. Yeni bir şeyler yapmalıydı; ama nasıl?

Ben her zaman şunu savundum; malum bir slogan vardır, en ziyade özgürlük yandaşı görünen sivillerin dilinde, denilir ki: asker kışlaya! Ben de diyorum ki, hayır, asker kışlaya değil, asker aramıza gelsin. Safımıza katılsın, kahvemizde otursun. Mescidimize girsin. Aynı sinemada film izleyelim. Lokantalarımızda birlikte yiyip içelim. Misafirimiz olsun, niçin onları ahaliden bu kadar uzakta tutuyorsunuz? Bu farkında olmadan onlara zulümdür, bir çeşit mahkûmiyettir. Eğer toplum kendisini bütünüyle İslam'a nispet edebilseydi, o zaman da diyecektim ki, düzenli orduya ne lüzum var; böyle bir ülkede gerektiğinde herkes askerdir. İnsanları kışlalara neden hapsedersiniz? Birtakım teknik işler için elbette eğitim ihtiyacı giderilmelidir. Ama bu pekâlâ toplumun içerisinde de sürdürülebilir bir şeydir. Biliyorum böyle bir vasatı hayal etmek için bile vakit çok erken. Lakin gizli ve kirli eller tarafından kuşatılmış bulunmayı hissederek, önün ve ardındaki karanlığı görmeden yaşamaktansa, böyle hayallerle

avunmak sanki daha insaniymiş gibi geliyor bana.

Dağılmış bir zincir şeklinde aktarılan anekdotları biraz özenle bir araya getirmeye çalışınca her halkanın bir ötekiyle sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğu rahatlıkla gözlenecektir. Düşünün ki sıkıyönetim ilanından 1 tam gün sonra ülkede akan kan durduğu gibi, sıkıntısı çekilen bütün mallar Pazar yerlerinde boy göstermeye başladı. İnsanlar kuşkulana haksız mıdır? Öyleyse başımıza gelenler bir mizansen, ustalıklı bir senaryodur. Başarıyla sahnelenmiş ve yönetmenin iradesi istikametinde sonuçlanmıştır. Şimdi en azından birkaç on yıl daha birilerinin saltanatı ve otoritesi sürececek, uyanık, dinamik ve zinde sivil güçler yerlerinden kımıldayamayacaklardır.

Elbet sinsi hesaplar her zaman beklentiler doğrultusunda sonuçlanmıyor. Şimdiki süreçte gün yüzüne çıktığı oranda, ülke üzerinde kimi tezgâhların

sergilendiği büyük ölçüde aşikâr olmuştur. Asla kan davası güden bir karakter sahibi olmamama rağmen, on binlerce faili meçhul cinayetle birlikte göz ve kulağından yaralı benim masum arkadaşlarımla yürekleri bugün düne nazaran daha müsterihtir sanırım. Ben sosyolojik anlamda aralarında yaşadığım toplumun daha iyi bir yönetime layık bulunduğunu bugüne kadar hiç düşünmedim. Lakin eriştiğim süreçte gelecek için umutlu olmama sebebiyet verecek iyi ve güzel gelişmeleri de görmezden gelecek kadar kör değilim. Yürüyen kervan benim irademle harekete geçmemiş olabilir. Eğer menzili umduğum istikamete çevriliyse bu durum, umut beslemem için küçük de olsa bir sebeptir. Dostlukta da düşmanlıkta da asabiyetin her türlü tehlikelidir. Meselelere kinle değil vicdan ve fitrat doğrultusunda bakıldığında, daha sağlıklı bir sonuç ve yargılara varılacaktır.

Öncesi ve Sonrası ile 12 Eylül'den Anılar

Ali BULAÇ

12 Eylül 1980 ile 12 Eylül 2010 arasında 30 sene var. 1980 ile 2010 arasında ortak nokta "12 Eylül günü"dür. 30 sene önce 12 Eylül'de askerler yönetime el koymuş, kanlı bir darbe yapmıştı. Darbeye zemin hazırlayan süreçte 5 bin insan hayatını kaybetmişti ki, sabah öldürülen ülkücü ile akşam öldürülen solcuya sıkılan kurşunlar aynı silahtan çıkıyordu. 12 Eylül geçip gitmiş bir tarihi olgu değil, hâlâ sürmekte olan, hatırlanmakta olan bir olay, zihniyet ve uygulamalar bütünüdür.

Benim hafızamda 12 Eylül, önümüzdeki kısmî anayasa değişikliğinin yapılacağı halkoylaması yanında 30 sene önceki kanlı darbedir. 12 Eylül'de kaç defa evim arandı, bütün eşyalar, yorgan, yastık hallaç pamuğu gibi atıldı. Kitaplarım, arşivim gitti.

Adapazarı'nda Bir Konferans

12 Eylül öncesinden başlayarak hatırladığımda, aklımla o meşum sabahın panoramik bir fotoğrafını da çekmiş olmak bakımından şunlar geliyor:

1978 yılında Adapazarı'na

"İslam ve Marksizm" konulu bir konferans vermek için çağırılmıştım. Gündüz belediye hoparlörlerinden bütün gerekli anonslar yapılmış, bunun yanında on bin bildiri kağıdı dağıtılmıştı.

Akşam iki sat süren bir konuşma yaptım. Geceyi Adapazarı'nda Süleyman Gündüz'ün evinde geçirdim. Sabah olunca İstanbul'a dönmek üzere bana bilet aldılar. Benimle beraber dört kişinin daha bilet aldığını gördüm. Otobüsün yarısı boştu. Hava yağmurlu idi. Üzerimde eski kırışık bir pardesü, başımda da bir külah vardı. O gün *Günaydın* gazetesindeki bir haber dikkatimi çekince, okumak için bir *Günaydın* aldım.

Yolculuk esnasında gazete-yi okumaya başladım. 20-25 km kadar gittik, arka taraftan sesler duymaya başladım. Birileri "Bu o!" diyor, bir başkası "Hayır, o değil" diyerek tartışıyorlardı. Sanki beni kastediyorlar gibime geldi. Arkama hafifçe dönüp baktım. Bunlar o dört kişiydi. Birinin elinde on dörtlü tabanca, hazır halde bekliyordu. Anladım ki bunlar benim konferansımdan rahatsız olan kişilerdi. Çok heyecanlan-

dım. Yapacak hiçbir şey yoktu. Bildiğim duaları okumaya başladım. Bir taraftan da seslere kulak veriyordum. Grubun en yaşlısı gibi gördüğüm kişi onlara şöyle diyordu: "Bu o değil. Çünkü onu yalnız göndermezler, sonra o böyle eski bir pardesü de giyecek biri değil. Baksana elindeki gazeteye! Bunlar hiç *Günaydın* okur mu?"

Diğerleri bu sözlere karşı "Neden olmasın?" şeklinde itiraz ediyorlardı. Fakat biraz sonra büyük olan kişinin ısrarlarının galebe çaldığını duydum: "Yahu başka birisi ise yazık olur, geri dönelim. Yanlış adamı vurmayalım." Bu sözden sonra "Şoför Bey inecek var!" sözlerini duydum. Otobüs durdu ve o dört kişi indi. Hiç farkında olmadan, benimle beni öldürmeye gelen kişi arasında Rabbim "Zahir perdesi"nde engel koyarak bu dört kişiye karşı beni korudu. O vakadan sonra Rabbim'e ne kadar şükrettiğimi bilemezsiniz.

Ve şu hakikati aynen gördüm: Allah'ın üzerimizdeki muhafaza perdesi olmasa, bin tane muhafızımız bulunsa bile bir işe yaramaz. Nitekim profesyonel muha-

fızlı birçok insanın öldürüldüğüne de şahit olduk. Ama Allah'ın muhafazası üzerimizde ise karşımızdaki en profesyonel canilerin bile eli kolu bağlanıyor ve hiçbir şey yapamıyorlar.

Darbeyle beraber gözaltılar, tutuklamalar başladı. Arkasından idamlar geldi, hapishanelerde, hücrelerde işkenceler yapıldı. Genellikle solcu kesimin darbeye maruz kaldığı söylenir, ağırlıklı olarak öyle, ama ülkücü camia da ağır işkencelerden geçti. Ve İslamcılar da. Benim yattığım Kartal Maltepe Cezaevi'nde sadece İslamcılardan müteşekkil kocaman bir koğuş vardı. Çünkü 12 Eylül darbesi aslında Türkiye toplumunun tarihinde yaşadığı en politikleşmiş dönemde bu durumdan hoşnut olmayanların yaptığı bir darbedir.

Kemiğimi Kırmayan Kemikkıran

12 Eylül darbesinin ardından 1976'dan beri çıkardığımız *Düşünce* dergisi kapatıldı. Bizi adına medyada "İslamcı yazar" denen biri ispiyon etmişti, o sırada çıkardığı bir gazete de, bir dergide kimin ismini yazıyor idiyse, alıp götürüyorlardı. 29 gün Gayrettepe'de yerin dört kat altında dar bir alanda hücre hayatı yaşattılar. Daracık hücrede sekiz kişi kalıyorduk. İçeride bir ranza vardı, dört kişi alta dört kişi üstte yatıyor ve çok zor sığıyorduk. Hücreden sadece ihtiyacımızı gidermek için çıkabiliyorduk. Beş dakikayı geçmemek üzere günde iki defa çıkabildiğimiz iki tane tuvalet vardı ve biz sekiz kişiydik. Beş dakikanın ne kadar

yeterli olabileceğini herhalde tahmin ediyorsunuzdur...

Hücrede kalırken nöbet tutan polisler arasında "Kemikkıran" lakabıyla anılan bir polis vardı. Her önüne geleni sorgusuz sualsiz ve insafsız bir şekilde dövdüğü için ona bu lakabı takmışlar. Onunla ilgili ömrüm boyunca unutamayacağım bir hatıram var:

Darbeyle beraber gözaltılar, tutuklamalar başladı. Arkasından idamlar geldi, hapishanelerde, hücrelerde işkenceler yapıldı. Genellikle solcu kesimin darbeye maruz kaldığı söylenir, ağırlıklı olarak öyle, ama ülkücü camia da ağır işkencelerden geçti. Ve İslamcılar da. Benim yattığım Kartal Maltepe Cezaevi'nde sadece İslamcılardan müteşekkil kocaman bir koğuş vardı.

Günlerden bir gün yine nöbet sırası Kemikkıran'daydı. Aynı hücrede kaldığımız arkadaşlar, o gün ihtiyaç gidermek için çıkmama kararı almışlar. Bana da "Ağabey biz çıkmayacağız, sen de çıkma, yoksa çok kötü dayak yiyebilirsin." dediler. Ben "Ne olursa olsun çıkacağım" dedim. İhtiyaç sırasında bir hücredekiler çıkarken diğer hücredekiler bekletiliyor, böyle bir sıra takip ediliyordu. Yanımızdaki hücreye ihtiyaç molası verildiğinde görmüştüm; gidip gelirken bizim Kemikkıran'ın elinde bir sopa, var gücüyle vuruyor onlara.

Sıra bizim hücreye geldi. Sadece ben dışarı çıktım. Tam giderken Kemikkıran da sopayla sert bir şekilde üzerime geliyordu. Ona fırsat vermeden hemen söze başladım: "Beyefendi, bir şey söyleyebilir miyim?"

Çok sert bir şekilde, elindeki sopasıyla da hemen vurma pozisyonunda: "Söyle" dedi. "Ben abdest alacağım, biraz daha fazla süre verebilir misiniz?" Bu isteğimin ardından "Sen şöyle geç" dedi. Diğer hücredekiler yerleştikten sonra tekrar yanıma geldi: "Sen komünist değil misin?" Ben de "Hayır, ben Müslüman'ım" diye cevap verdim. O da bana: "Peki burada ne işin var?" diye sordu. Ben de "Bir kitaptan dolayı yakaladılar" dedim. O ise sormaya devam etti "Namaz kılıyor musun?" "Evet" dedim. Ardından bana: "Git sana yarım saat süre veriyorum" dedi. Çok iyi oldu diye sevinmişim. Hücrelerin arasında loş ışıklı bir boşluk vardı. Abdest aldıktan sonra tekrar Kemikkıran'ın yanına vardım. "Burada namaz kılabilir miyim?" diye sordum. O da bana: "İstedikğin kadar kılabilirsin!" dedi.

Orada bisküvi kutuları vardı. Onları açarak yere serdim. Vakit namazından sonra belki elli atmış rekât nafîle namaz kıldım. Hem ibadet ediyor hem de hava alıyordum. Zira bizi tuttukları hücreler çok havasız oluyordu.

Bu namaz kılma esnasında yaşadığım bir olay daha var, onu da unutamıyorum. Yirmi beş otuz yaşlarında eli belinde, çok acı çektiği her halinden belli olan hamile bir kadın gördüm. İnliyordu.

"Bacım siz ne yapıyorsunuz,

burada" diye sordum. "İşkenceden geliyorum" dedi. "Siz örgütten misiniz?" dedim. "Hayır değilim, kocamı arıyorlar. Beni buraya getirdiler, yerini soruyorlar. Nerede olduğunu ben de bilmiyorum. Yedi aylık hamile olduğumu öğrendiğim bu kadın büyük ihtimalle düşük yapıyordu. İçim parçalandı. Hemen bisküvi kutularını biraz daha fazla açarak üst üste yığdım. Ona "Sen buraya biraz uzan, ben de Kemikkıran'la görüşeyim. Belki bir faydası olur, diyerek Kemikkıran'ın yanına gittim.

Durumu anlattım. Anlaşılan pek şuurlu birisi değildi ki, "Gebersin" diye karşılık verdi. Baktım, pek aldırış etmiyor, daha mantıklı olarak izah etmeye çalıştım:

"Biz Müslüman'ız. Böyle bir durumda ne olursa olsun merhamet sahibi olmamız gerekir. Hem dinimiz, birisinin suçundan dolayı bir başkasını mesul tutmaz. Bu kadının örgütle de bir alakası yok. Hadi diyelim ki bu kadın da suçlu, karnındaki çocuğun ne suçu var? Allah korusun ikisi de ölebilir."

Buna benzer sözlerle yalvardım. Sonunda ikna oldu. Üste haber verdiler. Daha sonra bir sedye ile geldiler ve kadını hastaneye kaldırdılar. Netice ne oldu bilmiyorum. Ama bu hadiseden sonra ne kadar mutluluk duyduğumu anlatamam. Rabbim bir vesileyle bana bu yardımı yaptırdı.

Gayrettepe'den Sonra

Gayrettepe'den sonra bizi gözlerimiz bağlı ifadeleri imzalatıp önce Selimiye Kışlası'na yolladılar. Selimiye'de Mahkeme bizi tutukladı. Yılbaşı olduğu için bizi birkaç gün orada tuttular. Ben 31 Aralık 1981 gününü 1 Ocak 1982'ye bağ-

layan gece tutuklandım. Kartal-Maltepe Cezaevi'nden biraz bahsetmek istiyorum. Gayrettepe'de polis nezaretinde olduğumuz sıralar nispeten daha iyiydi. Orada işkence ediliyordu, ama tahammül edilebilir boyutta idi. Maltepe'deki askeri cezaevine sevk edildiğimizde işkencenin ne olduğunu çok daha iyi anladık.

Cezaevine giderken bize girişte neler yapılacağı anlatıldı. Feci şeylerdi. Girişte demir parmaklı bir yere alındık. Rütbesinin albay veya yarbay olduğunu sandığım komutanın gözetiminde bir çavuş geldi, arkasında dört er vardı. Sonradan bu çavuşun Adanalı olduğunu öğrendim. İsmi de Salih'ti. Bu yıla kadar Kızıltepe'li olduğunu biliyordum, bana e-mail atan ve o tarihte cezaevinde olan bir zat, Garaj çavuşu olup Adanalı olduğunu belirtti.

"Soyunun" dedi. Soyunduk. Üstümüze ocak soğuşunda bir sürahi su döktü, sonra koltuklarımızın altına elektrikli coplar yerleştirdi. Hâlâ hafızamda. "Allah!" deyince, pis pis sırılarak "Burada Allah yok, peygamber izinde." diyordu. Sonra iki er koluma girdi, komutanın gözetiminde çavuş yumruk ve tokat saymaya başladı. Sonradan öğrenecektim, tamı tamına 60 yumruk atılmış. Ben beşinci darbeden sonra hiçbir şey hissetmedim. Bir çayırıktıkta geziniyorum, etrafımda ırmaklar, ağaçlar, rengârenk çiçekler, hayvanlar vardı. Bir hüriler eksikti sanki. Ancak sabah kendime gelebildim. Bir er ağzıma su koyuyordu, yerlerdeydim, etrafımda su birikintileri vardı: "Abi" dedi, "Ben Manisa İmam Hatip mezunuyum, seni çok fena ettiler, ecrin olur." Yavaşça ranza-

nın üzerine aldı. Vücudum simsiyah olmuş, baştan aşağı çürüklerle dolu. Az sonra cezaevi komutanı geldi ve bana bir tembihte bulunup çıktı: "Birazdan revire çıkacaksın, sakın dayak yediğini söyleme, daha fena olur." "Tamam söylemeyiz." dedim. Sanki söylemesek bilinmeyecek. Ne kadar mantıksız bir emir!

Dediği gibi saat 9'da revire götürdüler, astsubay doktor anladığım kadarıyla solcuydu. Vücuduma şöyle bir baktı: "Size dayak mı attılar?" dedi. Ben de "Yok" dedim. "İşkence mi ettiler?" Ben gene "Yoo, hayır" dedim. Bir küfür sallayıp "Seni haşat etmişler." dedi ve ekledi: "Kardeşim, belli ki ağır işkence ve dayaktan geçmişsin, ama sana bir şey yapamam. Sana iki tüp merhem vereceğim, arkadaşların vücuduna sürsünler, bir de eğitime çıkmaman için 5 gün de rapor yazacağım, eğitime çıkmazsın." Teşekkür ettim. İki tüp merhemi sürdüm. Gerçekten çok iyi oldu. Eğitimden muaf tutulmak büyük nimetti. Çünkü çok rezalet bir eğitim yaptırıyorlar, eğitim sırasında "Atatürk ilkeleri"ni saydırıyorlar, sıralamayı nasıl yaparsanız yapın, cahil asker "yanlış sıraladın" diye size yarım saat giriyor. Talimatı böyle almıştı çünkü.

Muayeneden sonra bizi C koğuşuna aldılar. Bir de baktım ki Edip Yüksel başta olmak üzere bizim arkadaşların hepsi orada...

Bir nevi samanlık seyran oldu.

Herkesin bir 12 Eylül'ü var, benim de 12 Eylül'üm hayli acılı. Sizlere bir bölümünü anlatmış oldum, Allah bir daha göstermesin.

Yasin Aktay:

"12 Eylül'de yaşananlar 27 Mayıs'ta başlatılmış bir tarzın 20 yıl içinde bir tekerrüründen ibaretti."

Asım ÖZ

12 Eylül'de halkoyuna sunulacak anayasa değişikliği paketi etrafında bir yoğunlaşma yaşanıyor. Bu oylama 12 Eylül darbesini yargılamaktan ibaret değil. Aksine bu referandumun hedefi 12 Eylül'de birçok yanı pekiştirilen ama daha ziyade 27 Mayıs darbesiyle tesis edilmiş olan bir düzenle hesaplaşmaya daha çok uyuyor. Türkiye'nin yakın tarihindeki darbe düzeninin anası 27 Mayıs'tır ve 27 Mayıs'ta tesis edilmiş olan düzen T.C.'ne resmen yeni bir format kazandırmıştır. 9-12 Mart da, 12 Eylül de, 28 Şubat da, 27 Nisan da o formatın mümkün kıldığı bir zemin üzerinde gerçekleşmiştir. Her birinin sonunda ne kadar zulüm ve işkence yapılmış olduğu, ne kadar hak-hukuk ihlali yapılmış olduğu, bunun yanında tali bir konudur. O yüzden 12 Eylül günü 12 Eylül'den öte, bütün darbelerin ana fikrinin oluşturulduğu 27 Mayıs'la bir hesaplaşma olarak gerçekleşmesi çok daha anlamlı olacaktır. Bu çerçevede 12 Eylül öncesini, sonrasını ve oluşturduğu yapıyı Yasin Aktay'la konuştuk.

Otuz yıl sonra Türkiye yoğun olarak 12 Eylül'ü dolaylı olarak da bu darbe sonrasında oluşturulan rejimi kısmen de olsa sorguluyor. Bu günden, otuz yıl öteden 12 Eylül 1980'e bakıldığında nasıl bir manzara çıkar karşımıza?

12 Eylül günü doğmuş olanlar bugün hayatlarının orta yaş sınırlarına dayanmış bulunuyorlar. Ama 12 Eylül bir günden ibaret değil. 28 Şubat için uygun görülen tamlamada "süreç" sözcüğü çok anlam ifade ediyordu, ama nedense 12 Eylül için böylesi bir tamlamaya ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun sebebini, yaşları 40'ın altında olanlar için bunu anlaması belki biraz zor olabilir ama galiba 12 Eylül'ün Türkiye tarihinde bir gecede her şeyin topyekûn değiştiği, bir önceki hayat tarzına bir gün içinde son verilmesi ve yepyeni bir hayata, ama bir tür ölümden sonraki hayata, başlangıcın yapıldığı korkunç bir kesintiye ifade etmesi. Hatırlayanlar iyi hissedecektir, her şey bir gecede olup-bitti gibi. Bir gün önceki kurallar bir

gün sonra tamamen geçersiz hale geldi. Bir gün önce ortalıkta gezinen, ülkenin elit sayılan kadroları bir anda toplumun lanetli kesimleri haline geldi. Bir gün öncekinin aşırı serbestlik ortamı bir gün sonra yerini bütün özgürlüklerin kısıtlandığı veya kısıtlanabildiği bir ortama bıraktı. Bütün bunlar 28 Şubat'taki gibi alıştırma alıştırma bir süreç olarak değil bir gecede olup bitti. Oysa biliyoruz ki 12 Eylül'e giden ve 12 Eylül'den sonra devam eden bir süreç vardı ve bu süreçler birbirini anlamlı bir biçimde

tamamlıyordu. 11 Eylül'de patlayan silahlar 12 Eylül'de bir anda nasıl susuverdi sorusu bu anlam- lı bütünlüğü ele veren bir soru- dur. 12 Eylül öncesi ile son- rası arasındaki bütün fark bu 12 Eylül sürecini meşrulaştı- mak ve tamamlamak üzere tez- gahlanmış bir oyundan ibaret- ti. 12 Eylül'e dönüp baktığımız- da birbiriyle kavga ettirilen mil- yonlarca insanın, kavgasını ver- diği davaların hepsiyle birlikte nasıl bir oyunun bilmeden figü- ranları haline getirilmiş oldu- ğu görülüyor. Birbiriyle oynayan ve vuruşan hiç kimsenin hiçbir şey kazanmadığı, tek kazananın oyunu oynatan olduğu bir büyük kumar gibiymiş her şey. 12 Eylül gecesinin yaşanma şekli toplum- da apayrı bir travma etkisi yap- mıştır. Ama bir-iki yıl öncesi ve yaşayanına göre birkaç yıl sonra- sı itibariyle olay toplumda fark- lı bir kişilik, farklı bir gerçeklik algısı oluşturmuştur. Doğrusu 12 Eylül gününden ziyade 12 Eylül'e götürülen süreç çok daha önemli- dir, oysa herkes sadece 12 Eylül gününe ve ondan sonra yaşanan- lara yükleniyor.

12 Eylül olmasa, Türkiye'de hayat nasıl olurdu?

O gün olmasaydı hayatın daha iyi olacağına dair iyim- ser bir kestirimim yok. Aslında demin dediğim gibi herkes 12 Eylül gününe ve ondan sonra yaşananlara yükleniyor, oysa 12 Eylül gününe getiren bir süreç vardır ve o süreç 12 Eylül'ün kendisinden ve sonrasında yaşa- nanlardan çok daha ağırdır. 12

Eylül'ün de kendini meşrulaştı- mak üzere başvurduğu bir parça- lanmışlık, kaos ve anarşi ortamı vardır. Bu ortamı oluşturanların da 12 Eylül'e zemini hazırlamak için bunu yapmış oldukların- dan bugün kuşku duymuyoruz. Doğrusu işi o raddeye getirdik- ten sonra 12 Eylül bir tür topar- lama işlevi de görmüş sayılabilir. 12 Eylül sonrası aslında nispeten bazı şeylerin düzelmiş oldu- ğu bile söyleyebiliriz. O yüzden olayı 12 Eylül 1980 olarak alırsak yanılırız. Belki 12 Eylül öncesin- den itibaren geriye, en 27 Mayıs 1960 tarihine gitmek gerekiyor. Çünkü 12 Eylül'de yaşananlar 27 Mayıs'ta başlatılmış bir tar- zın 20 yıl içinde bir tekerrürün- den ibaretti. 12 Eylül'e götür- mek üzere birkaç yıl incinden başlatılan anarşi ve terör orta- mı, daha önce de 9 Mart önce- sinde de aynen sahneye konul- muştur. 12 Eylül'e hazırlık olmak üzere çatıştırılan grupların çoğ- unun bağlantıları çok önceden kurulmuş ve sürekli göreve hazır tutulan kadrolardan oluşuyordu.

Solcular kendilerini halk kahra- manları olarak resmetmeyi çok severler. Kapitalist devlete karşı kurtuluş mücadelesi verme rolü- nü kendilerine yazarken ülkü- cülerin kendilerinin karşısına çıkarılmış sabotajcılar oldu- ğu- nu da iştahla anlatırlar. Oysa Türkiye'de sol sokak hareketleri de cuntacıların uzantıları olmuş- tur hep ve bu açıdan katego- rik olarak oynadıkları rol ülkücü harekete oynatılan rolden farklı olmamıştır. 11 Eylül'e kadar gel- mişken 12 Eylül olmasaydı hayat tabii ki daha iyi olmazdı, muhte- melen sürüklenmiş olduğumuz bir iç savaşın göbeğinde debelen- meye devam ederdik.

12 Eylül gençliğin canı- nı fazla yakmıştır. Belki de 12 Eylül'ü diğer darbelerden ayıran bir ana gösterge, bu darbenin yeni bir insan tipi ortaya çıkar- mayı ve yeni bir toplum tipi inşa etmeyi tasarlaması olduğu söy- lenebilir. Bu açıdan bakıldığın- da bu insan tipini tasvir etme- yi denediğimizde nelerle karşı- laşırız?

Depolitize bir gençlik yaratıl- maya çalışıldığı söylenir, oysa 12 Eylül sonrası gençlik veya genel anlamda toplum daha politize hale gelmiştir, çünkü birçok şeyi ölüm korkusu olmadan ve bir- birine dinleterek tartışma orta- mı oluşmuştur. 12 Eylül öncesi- ni çok politize bir ortam olduğu söylenir ki, aksine hiç kimsenin hiç kimseyi dinlemediği, herke- sin herkese karşı dış bilediği ve fırsatını bulduğunda imha etti- ği, kurtarılmış bölgelerde fark-

lı olana karşı küçük çaplı tehcir ve soykırım denemelerinin yapıldığı bir ortamdan bahsediyoruz. İşi bu raddeye getirenler bize 12 Eylül tarzı bir Leviathan aratmış oluyorlardı. O yüzden 12 Eylül kendi oluşturduğu ve resmettiği bu felaket durumdan görece bir rahatlık sağlamış oldu. En azından seksen sonrası kuşağın bilgilenme ve tartışma konusunda 12 Eylül öncesi kuşaktan daha az şanslı olmadığını düşünüyorum. Ama yine de 12 Eylül'ü yargılayacaksa mutlaka onu hazırlayan önceki uygulamalarla birlikte tutarak eleştirmek gerekiyor. 27 Mayıs'tan itibaren ele almak lazım mesela, askerin süreçleri kontrol etmek üzere istediği zaman yarattığı kaotik durumlar, bu durumların sonucunda bir kurtarıcı olarak kendini hatırlatması... 1 Mayıs 1977 olayları, o yıl Ağustos ayında gerçekleşecek olan Askeri Şura öncesi ordu içindeki bir hesaplaşmanın ön-hazırlıklarıydı ve gerçekleşseydi belki 12 Eylül'den çok daha ağırlı üç yıl öncesinden yaşanabilirdi.

Çok genel bir soru ile devam edelim, sizce 12 Eylül toplumsal gelişimi ne yönde etkiledi?

Aslında 12 Eylül tek başına Türkiye'nin bütün toplumsal gelişimini durdurabilmiş değildir. Belki nihai hedefi bu da değildi. Sadece görünür istatistik bir rakam vereyim. 12 Eylül öncesinde Türkiye'de iç göç durumu vaziyetteydi. 1950'de başlayan ve her beş yılda aşağı yukarı ortalama yüzde 3-4 dolayısın-

da cereyan eden iç göç bir tek 12 Eylül öncesindeki beş yıllık dönemde durma noktasına gelmiştir. Çünkü şehirler artık eski gibi bir cazibe oluşturmuyordu. Hem anarşi ve terör ortamı yüzünden hem de şehirdeki konforun mal arzındaki sıkıntılardan dolayı kıtlıklardan dolayı bu dönemde köy hayatını şehir hayatına daha fazla yeğlemişler. Oysa 12 Eylül bu iç göçün beş yıl içinde rekor seviyede gerçekleştiği bir kentsel güvenli ortamı da getirmiştir. 12 Eylül'ü demokrasiye bir müdahale olarak ne kadar kınasak azdır, ama sonuçta bu olayın sosyolojik sonuçları Türkiye'deki toplumsal gelişmeler noktasında da şaşırtıcı derecede geliştirici olmuştur. 12 Eylül'ün uygulamayı üstlendiği 24 Ocak kararları dolayısıyla Türkiye'nin görece kapalı bir toplum olmaktan dışa daha açık bir toplum olmaya yönelik gelişimi de bilhassa Özal sonrası dönemde mümkün olmuştur. Dönemde dünyadaki gelişmelerin Türkiye'ye iletişim ve ulaşım alanlarındaki yansımaları sonucunda toplumsal gelişmeler daha zor kontrol edilebilir hale gelmiş-

tir. İstenilen türden bir gençliğin yaratılması çabası aslında alternatif gençlik gruplarının oluşmasını da tetiklemiş ve böylece 12 Eylül tıpkı bütün mühendislik çabalarında olduğu gibi istediği sonuçlardan ziyade istemediği sonuçlarla yüzleşmek ve zamanla alaşağı olmak durumunda kalmıştır.

“Türkiye toplumu böyle bir darbeyi daha kolay sindirebilecek bir ruh haline girmişti. Bunun altında, tohumları yetmişlerin politik ortamında atılmış derin bir siyasî hayal kırıklığı yatıyor.” diyordu Murat Belge. 12 Eylül'ün çıplak şiddeti, solun bariz yenilgisi ve toplumun ‘maraz yaratan demokrasi’nin tasfiye edilmesi’ni gönülden yahut zoraki olarak desteklemesi konusundaki çelişkili hâl bu gün için ne ifade ediyor?

Gerçekten de yukarıda dediğim gibi 12 Eylül öncesini bir an için göz önüne getirmeden 12 Eylül darbesinin başarısını anlamak kolay değil. Doğrusu 11 Eylül günü bile askerlerin müdahale etmesini isteyen, buna hazır

bekleyen ve hatta askerin gecikmiş olduğunu düşünen yığınlar vardı ve bunların dikkatle kontrol edilen tepkileri 12 Eylül için meşru bir davetiye olarak dosyalandı. Sol, 12 Eylül sonrası kendine, toplumu kurtarmaya ramak kalmışken gelen müdahaleye lanet okuyarak bir duygusal alan açtı, ama topluma olan mesafesini hiçbir zaman doğru dürüst değerlendiremedi. İstikrar arayan halk nezdinde ne duruma düştüğünü hiçbir zaman doğru dürüst tahlil edemedi. O yüzden sol kesim 12 Eylülcülerden yedikleri darbeden daha ağırlı bu darbeye karşı hiçbir duygusal desteğini hissetmedikleri toplumdaki alması oldu. Bu durumun solda doğru dürüst bir eleştiriye bugün bile yol açmış olduğunu söyleyemiyoruz.

Kenan Evren'i cumhurbaşkanı da yapan 1982 Anayasası oylamasında yüzde 92 "evet" oyu çıkmıştı. Seçmenler, 12 Eylül'e tanık olan insanlardı. Peki 12 Eylül'ü aklen, lafzen ve kalben destek veren kimi isimlerin otuz yıl sonra ilk davranışları ile yüzleşmeden referanduma destek vermelerinin sıkıntı oluşturduğunu düşünüyor musunuz?

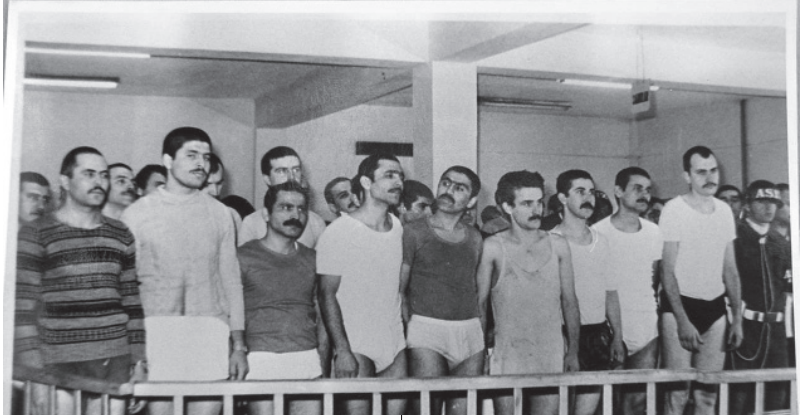
12 Eylül'e 1982 referandumuyla verilen destek soruyu böyle formüle ettiğinizde çok anlamsız geliyor. Olaya herkesin, bugün bizim şahit olduğumuz gibi olmadığını anlamamız lazım. Demin dediğim gibi 12 Eylül'e götüren süreç çok sağlam bir biçimde meşrulaştırılmıştı. Baksanıza bugün darbe girişimlerinde bulunanların bile, çevirdikleri bütün entrikalar bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı halde bir darbe yapmak istedikleri takdirde kafadan yüzde 25 destek bulacakları anlaşılıyor. Esas ürkütücü olan bu, çünkü 12 Eylül'de iş kuralına nispeten daha fazla oynanmıştı. Cinayetler kusursuzca işlenmiş ve ciddi ciddi toplumda bir iç savaş tehlikesi olduğu duygusu herkeste uyandırılmıştı. Kenan Evren bugün bize görüldüğü gibi görünmemişti herkese. Doğrusu 12 Eylül darbesi kamuoyu desteğini sağlamak açısından son derece başarılı bir darbedir. Ona ancak ortalıkta birbirini öldürenler, halka hayatı zindan etmek isteyen kötü niyetli anarşistler itiraz edebilmiş gibi bir izlenim başarıyla verilmişti. Bence esas tehlikesi ve ahlaksız tarafı da buydu 12 Eylül'ün. Kendi ürettiği şiddetten beklenen kurtarıcı olarak kendini iyi atmıştı ortaya. Kenan Evren il il gezip yaptıklarını anlatırken, anlayana 12 Eylül öncesini ve sonrasını hatırlatarak takdir talep ediyordu, anlamayana hayır dedikleri takdirde başlarına gelebilecekler hususunda açık veya örtük tehdit içerikli mesajlar veriyordu.

Lehte propagandanın bizzat bu yolla yapıldığı Anayasaya hayır demeyi uluorta savunmak yasaktı ve şaka değil, hayır dediğinize dair en ufak bir ihbarın değerlendirildiği bir süreçte kazaen bir ihbarla girdiğinizde referandum sonrasına kadar içeride kalmanız işten bile olmuyordu. Tabi hakkınızda başka bir suçlama fırsatı bulunduğu takdirde bu tutukluluk süresi daha da uzayabiliyordu. O yüzden halkın önemli bir kısmının "evet demezsek başımızdan gitmezler" değerlendirmesiyle "evet" dediklerini çok iyi biliyoruz. Zaten bizzat Kenan Evren bunu da açıkça söylemekten geri durmuyordu.

1980 sonrasında ideolojiler düzleminde solun bir hesaplaşmaya girdiğini görüyoruz. Gerek sol gerekse başka ideolojik yapılara 12 Eylül darbesinin etkisi nedir?

Solun 12 Eylül'ün ağır darbesini yemiş olduğu doğrudur. Ama sadece sol değil ülkücüler de ihanete uğramış oldukları duygusuyla tıkdıkları hapishanelerde solculardan hafif sayılmayacak işkenceler sonucunda çok ağır bir travma yaşadılar. Solun yaşadığı travmada fazladan olmak üzere, solun bütün örgütlü yapısının tasfiye edilmiş olmasının da büyük etkisi vardır. Doğrusu soldan ziyade solcuların 12 Eylül'den yediği darbeye bir tür iç-hesaplaşma boyutu da vardır. 12 Eylül benzeri bir darbe solcular tarafından yapılmış olsaydı solcuların muhtemelen buna bir itirazları olmayacak-

tı. Nitekim 27 Mayıs darbesinin hazırlanmasında, pişirilmesinde ve ardından ortaya konulan düzenin oluşumunda solun güçlü bir teorik desteği hep olmuştur. Bu desteği 9-12 Mart darbesinin öncesinde de vermiş. Türkiye’de 27 Mayıs’tan itibaren hatta daha geride Tan Gazetesi baskınından itibaren cuntacı yapılanmalar için gerekli milis veya teorik desteği solun vermiş olduğu bir gerçektir. O açıdan solculardaki 12 Eylül’e dair hesaplaşma arzusu pek öze dair değildir. Aynı solcuların önemli bir kısmı ne yazık ki, benzer bir darbeyi yapma hayaliyle yanıp tutuşmuşlardır hayatları boyunca. Nitekim 28 Şubat’ta da 12 Eylül mağduru sayılabilecek solcuların dindar insanlara karşı yürütülen cuntacı baskıya veya post-modern darbeye destek olduklarını biliyoruz. Aynı desteğin 2002 yılından beri AK Parti üzerinde sallanan cuntacı gölgeyle de ayrılmaz bir ittifak olarak durduğunu görüyoruz. Bu da doğrusu solcuların 12 Eylül’e dair eleştirilerini veya duygularını hiçbir evrensel ilkeye referans çıkmayan basit bir kan davasına dönüştürüyor. Solcular bütün darbelere karşı değil sadece 12 Eylül’e karşı olmuşlardır; şayet o darbe de kendilerine değil sadece ülkücülere dokunmuş olsaydı muhtemelen bir itirazları olmayacaktı. Bununla tabii ki nihai anlamda “sol”u değil, sadece kendilerine solcu diyen bir kesimi kast ediyoruz. 12 Eylül öncesinden itibaren daha evrensel bir sol değer arayışındaki solcular

sayıları fazla olmasa da hiç eksik olmamıştır, başkaları 12 Eylül ile doğru dürüst, kendilerini geliştirebilecek bir sorgulamaya girmemişlerse bile, bunlar yaşadıklarından her zaman dersler çıkarmasını bilmişlerdir.

Bir de şu var: 12 Eylül’de ‘ateş topu’nun İslamcıların görece uzağına düşmesini, İslamcılığın bir bakıma menzil dışında kalmasına ve bu darbenin İslamcılığı güçlendirdiği yolundaki yorumlara nasıl bakmak gerekir?

İslamcılığın 12 Eylül sürecinden görece daha az etkilenmiş olduğu basit bir iddia değil, bir gerçektir. Ama sebebi 12 Eylülcülerin İslamcıları kayırmış olması falan değildir tabi. Birincisi İslamcı hareket 12 Eylül öncesinin tipik toplumsal hareketlerinden farklı olarak silahlanmamış olduğu için onu hapse kitleler halinde tıkmasına yetecek bir sicili oluşmamıştır. Sonuçta 12 Eylül’ün kendini meşrulaştırdığı gerekçe silahları susturmak olduğu için ilk planda silahlı hareketlerin üzerine gitti, bu düzeyde de İslamcılarla fazla işi olmazdı. İkincisi, buna

rağmen İslamcıların bu dönemde ateş topundan muaf kalmış oldukları tezi de tamamen doğru değildir. İrancılık, Şeriatçılık, gericilik propagandası veya şu veya bu nedenlerle tutuklanmış çok sayıda insan vardır. İçeriye o dönemde yolu düşenlerin bir şekilde işkenceden muaf kınmaları söz konusu değildi. Ama oran olarak tabi karşılaştırılmaz.

Bu konularda sıkça tekrarlanan ve abartılı sayılacak bir ezber de 12 Eylül’ün ister kendi tercihleri dolayısıyla isterse de ABD’nin Yeşil Kuşak programı dolayısıyla özellikle İslamcılığı desteklemiş olduğudur. Bu tez her bakımdan sınanmaya muhtaçtır ve Türkiye’deki demokrasinin dinamiklerini, kentleşme ve dinsellik arasındaki sosyolojik ilişkileri tamamen göz ardı eden ve bütün İslamlaşmayı 12 Eylül’ün bir-iki uygulamasına indirgeyen bir yaklaşıma dayanıyor.

Genellikle 12 Eylül’ün İslamcılığı desteklediğine dair gösterilebilen belki tek şey, ilk ve ortaokullarda din derslerinin zorunlu hale getirilmiş olması ve belki İmam-Hatip liseleri-

nin artırılmış olmasıdır. Oysa her iki politikanın da seksenli yıllarda yükselen İslamcılığı besleme ihtimalleri son derece kısıtlıdır, hatta neredeyse mümkün değildir. Din derslerinin okullarda dindarlığı veya İslam’a sempatiyi bile ne kadar artırdığı hâlen kuşkuludur. Benim kişisel kanaatim, zorunlu din derslerinin İslam’a veya dine bir sempati bile oluşturmadığı yönündedir.

İmam-Hatip meselesine gelince, bu da çok galat-ı meşhur bir bilgidir. 12 Eylül döneminde bu okulların sayısı hiçbir şekilde arttırılmamıştır. İmam-Hatip liseleri, bu dönemde bir şekilde güçlenmişse bu asla resmi politikanın desteğiyle değil, resmi politikalar içinde bulunan boşlukların talep eden halk tarafından değerlendirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Onun dışında darbe lideri Kenan Evren’in zaman zaman halka hitap ederken ayetlerden örnekler vermesi veya bazı hapisanelerde din dersleri veya telkinlerinin yapılmış olması gibi veriler sıkça zikredilir, ancak bütün bu verilerin yükselen İslamcı kimliğin oluşumuna bir katkısı olduğunu savunmak, bu oluşumun sosyolojik zeminine çok yabancı olmakla mümkün olabilir ancak. Onun dışında İslamcı kesimler arasında güçlü damarların 82 anayasasına ya “hayır” hayır demek veya referandumu boykot etme yönünde kampanyalar yaptığını biliyoruz. Bingöl’de imamların ön ayak olduğu bir kampanyayla rekor sayıda “hayır” oyunun çıkmış olduğunu kaydetmek gereki-

yor. Daha sağ-muhafazakâr çizgideki kesimler arasından değişik mütalaalarla “evet” lehine bir tutum belirmişse de İslamcılık için bir referans grubu oluşturmayacak kesimler olduğunu unutmamak lazım bunların.

Peki 12 Eylül nasıl bir kültürel inşaatı yaptı?

12 Eylül bir kültürel inşaatı yapmaya çalıştı tabii ama bunu ne kadar başarmış olduğu tartışılır. Devletin tek başına kültürel alanı inşa etmesi esasen hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Kültürün kendi beslenme ve sentezlenme kanalları her zaman özerk olarak çalışmaya devam eder. Arabesk karşıtı bir tutumu olmuştur mesela 12 Eylül’ün. Laik, depolitize ve milliyetçi bir kültür aşısı yapmaya çalışmıştır ama bunu halk benimsemişliği için kültürü belirlemiş olduğunu söylemek zordur. Başörtüsünü yasaklayarak güçlü bir İslamcı kimliğin başörtüsü etrafında kenetlenmesine bile yol açtı. Hatta Kürtçeyi yasaklayarak yaratmaya çalıştığı Türk ulusal kimliği, bizzat bu yasağa gösterilen Kürt tepkisi yüzünden ters teperek ulusalcılığı gerçekleştirmesi zor bir hayale dönüştü. Aslında kültür konusunda hiçbir siyasetçinin fazla iddialı olma şansı yoktur, çünkü kültür siyasi etkinin yanı sıra başka her türlü etkiye de açıktır.

12 Eylül’de oylanacak anayasa değişikliği paketi neden önemli? 1982 Anayasası’nda önceden yapılan 15 paket değişikliğinden farkı ne?

Farkı şudur ki, daha önce yapılan değişikliklerin hiç biri bu kadar çok öze ilişkin bir değişiklik değildi. Hak ve hürriyetlerin genişletilmesine yönelik yapılan değişiklikler, anayasada güvenceye alınan hak ve hürriyetler, hepsi de mevcut yargı sistemi içinde geri alınabilen ve anlamsız hale getirilebilen değişiklikler. Doğrusu iyi işleyen demokratik bir yargı sistemi içinde hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeler yapmaya bile gerek yoktur. Ama yargı sistemi kötüyse anayasaya hak ve hürriyetleri güvenceye alan yüzlerce madde ekleseniz de hak ve hürriyetlerin güvenliğini garantiye alamıyorsunuz. Yasalarımızda, hatta anayasamızda başörtüsü yasağı hiçbir şekilde yoktur ama yargı sisteminin kendini yasa-koyucu ve yasak-koyucu konumuna oturtabilmesi yüzünden böylesi bir yasak oluşabiliyor. Aynı şekilde 301. Madde Türklüğe hakareti yargıçlar elinde istedikleri şekilde kullanabilecekleri bir özel hareket görevi gibi kurmuyordu, ama yargı pratiğimiz ve kültürümüz onu da faşizan uygulamalar için bir imkan haline getirebildi. 1961 Anayasası’nda hak ve hürriyetleri güvenceye alan toplam 62 madde vardır. Fransa anayasasında bunun belki de beşte biri kadar bile madde yoktur ama kimse Türkiye’nin insan hakları konusunda Fransa’dan daha iyi olduğunu söyleyemez herhalde. Kısacası 12 Eylül’de yapılacak değişiklikler öncelikle yargı sistemiyle ilgili yönleriyle şimdiye kadar yapılmış değişiklikler

arasındaki en önemlilerini ve en zorlarını oluşturuyor. 2007 tarihinde gündeme gelen sivil anayasa tartışmasında AK Parti'yi kapanmanın eşiğine getiren asıl nedenin bu konularla ilgili olduğunu söyleyeyim, gerisini varın siz hesap edin.

“Referandumun hedefi 12 Eylül’de birçok yanı pekiştirilen ama daha ziyade 27 Mayıs darbesiyle tesis edilmiş olan bir düzenle hesaplaşmaya daha çok uyuyor” diyorsunuz bir yazınızda. 12 Eylül rejiminin oluşturduğu düşünülen kurumsal çerçevenin yani parlamentodan çıkabilecek bir iradeye kuşkulu bakan bakışın 27 Mayıs mirası olduğunu ifade ediyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız? 27 Mayıs darbesiyle tesis edilmiş düzenin 12 Eylül’le nasıl bir irtibatı var?

27 Mayıs Türkiye’de cumhuriyet sonrası gelişen darbe düzeyinin, kültürünün veya pratiğinin büyük çaplı başlatıldığı olaydır. Bu dönemde kurumlarıyla tesis edilen rejimin yapısı askeri müdahaleyi kurucu bir rejim kültürü olarak konuşturmuştur. Ordu, yargı, YÖK ve hatta yarı resmi sivil toplum teşkilatları bile vesayet rejiminin birer organı olarak demokratikleşmenin önünde sıkı bariyerler olarak bu dönemde tesis edilmiştir. Hiçbir şekilde denetlenemeyen bir devlet aygıtı içinde her türlü entrikanın çevrilerek sürekli darbe düzeninin olağanlaştırıldığı bir düzen getiriyor. Bu saatten sonra yapılacak olan darbenin 12 Mart, 12 Eylül veya 28 Şubat olması çok önemli değildir. 1961 Anayasası’nın çok ilercisi ve hak ve özgürlükleri çok

geniş yer verdiği söylenir ki bu yıldızlı bir yalandır. Darbenin özünde devlet iktidarının hiçbir zaman halkın eline geçmemesini temin eden kademeli bir sürü sigorta vardır ve bu sigortalar yoluyla seçimlerle iktidara gelenlere aş-ış-yol gibi teknik hamaliye işlerden başka bir uğraş alanı bırakılmaz. Seçilmiş iktidarlar için girilemeyecek alanlar o kadar geniş tutulmuştur ki, bu da devlet ile hükümet arasındaki ayrımı alabildiğine olağan bir ayırım gibi benimsetmiştir herkese. Bu düzen yeri geldiğinde 12 Eylül’leri çok olağan bir sonuç olarak üretir.

Peki yapılan değişiklikler yargı sistemindeki vesayetçi anlayışı ortadan kaldıracak mı sizce?

En azından vesayetçi anlayışın dayandığı anayasal zemin büyük ölçüde düzeltilmiş olur. Ancak unutmayalım ki anayasal hak ve yetkileri kullanmak siyasetçi için bir irade ve cesaret işidir. Bazı konularda anayasal tanımları bir yana bırakıp “teamül” diye size belli korkular eşliğinde yutturulan iktidarlara itiraz edecek bir cesareti toplamayı gerektirir. Bu cesareti bulduğunuz zaman esasen mevcut anayasa sınırları içinde de siyaset için epey bir alana sahipsizdir, ama yine de her zaman siyasetçinin bu kadar irade sahibi olamayacağı dönemler için de bir tedbir almak gerekir ki bu değişiklikler bu anlamda yapısal bazı tedbirleri içeriyor.

“12 Eylül İhtilâli” ve Din Politikaları

Mustafa TEKİN

Referanduma yaklaşık üç haftanın kaldığı bugünlerde çok farklı konulara referansları ile “evet” ve “hayır”ların yarıştığına şahit olmaktayız. Hükümet tarafından özellikle seçimden önce çıkarılması konusunda ısrar edilen Anayasa değişikliğine Meclis’ten yeterli oy çıkmamasına binaen referandum gidilirken, her zaman olduğu gibi oylanacak değişiklik paketinin muhteviyatı kimi zaman muğlaklanarak başka mecralara doğru kayabilmektedir. Aslında bu muhteviyat üzerinde durulduğu da pek söylenemez. Geniş halk kesimlerinin “iktidar” ve “muhalefet” üzerinden bir tercihe yöneldiği daha bir realite olarak durmaktadır. Aslı itibarıyla Türkiye’nin sorunlarını kuşatıcı olmayan bu Anayasa değişikliği paketinde öne çıkan dört önemli husus olduğunu görüyoruz. Bunlar; Anayasa Mahkemesi’nin, HSYK’nın yapılarının değiştirilmesi ve üye sayılarının arttırılması, kadınlara pozitif ayrımcılık ve 12 Eylül’ün artık dokunulabilir hale gelmesi. İlk iki noktanın Türkiye’de süregiden yürütme-yasama gerilimini aşmada ne kadar işlevsel olacağını zaman gösterecektir. Kadınlara pozitif ayrımcılık konusu üzerinde çokça durulmasına rağmen, kanaatimce gelecekteki işleyişine

de bağlı olarak gündelik hayatta önemli sosyal değişimleri besleyebilir. Sonuncu olarak, 12 Eylül’ün dokunulabilir hale gelmesi ise sembolik fakat realitelerin yönsemelerini etkileyebilecek düzeyde bir nitelik taşımaktadır. Kaderin garip bir cilvesi olarak referandum tarihinin 12 Eylül gününe denk gelmesi (kim bilir belki de denk getirilmiştir!) sembolik boyutun kuvvetini tenkit eden bir unsur olarak okunabilir.

Anayasa değişikliği ve referandum süreci boyunca tartışmaların odağına yerleşen “darbe anayasasından kurtulmak” şeklindeki söylem, henüz Türkiye’de total olarak pratize edilmeye teşebbüs edilmiş gibi görünmüyor. İktidarlar genel olarak kendi önlerini açacak kapsamsız değişimlere daha istekli duruyorlar. Aslında Türkiye’de “darbe anayasasından kurtulup sivil bir anayasaya kavuşma” talepleri her kesim tarafından dile getiriliyor. Ancak kazanılan imtiyazların kaybedilmesi riski bu dile getirişi eylemsel kılamıyor.

Özelde 12 Eylül, genelde gerçekleşen ve kurgulanan tüm darbelerin önemli bir boyutuyla modernleşme, batılılaşma teori ve pratiğinden bağımsız konuşulamayacağını aslında belirtmeye bile gerek yok. Modernleşme ve/veya batılılaşma tarihi ve süreci belli

bir yönelimi üstten bir hareket olarak yaymaya çalışırken ve bu arada imparatorluktan ulus devlete geçerken aslında birçok kavramın da yeniden tanımlandığını/tanımlamaya çalışıldığını gördük. Modernleşme ve batılılaşma süreci en fazla da dinle ilişkileri bağlamındaki tartışmalarıyla günümüze kadar gelen ilginç bir seyir izler. Biz bu yazıda özelde 12 Eylül harekâtı ile öncesi ve sonrasının dinle ilintilerine kısa bir bakış açısı getirmeye çalışacağız.

Türkiye siyasi ve toplum tarihini darbelerden bağımsız olarak düşünmek ve ele almak pek mümkün değildir. Bu darbeler, Türkiye siyasi ve toplumsal hayatının yönelimleri, yol güzergahı, yapılışı ve hatta yeni tavır alışlarında hem bir zihni arkaplan oluşturmak, hem de siyasi ve toplumsal ilişkiler içinde yeni pratize oluş biçimlerini belirlemek bağlamında sürekli akılda tutulması gereken bir öge olarak işlev görmüştür. Hele 27 Mayıs 1960 darbesi ve ardından uzun davalar ve akabinde Adnan Menderes başta olmak üzere üç sivil siyasetçinin idamı, ondan sonraki süreçte hem siyasetin vesayetten kurtulup sivilleşmesi, hem bu sivilleşmenin hızı ve içeriği, hem de sivil siyasetin sınırlarının belirlenmesinde önemli bir pay sahibidir. Bu darbenin 1970,

1980 ve 1997’de bir şekilde yenilenebilir ve yinelenebilir niteliği, toplumsal ve siyasal ilişkilerinin ve hatta buna dair siyasi ve sosyal aktörlerin davranış modellerinin hem oluşumunda, hem de tekid edilmesinde önemli bir işlev görmüşlerdir.

Darbeler, aynı zamanda “burası Türkiye” ya da “Türkiye gerçeği” gibi imtiyazlı deyişlerin zihinlere kazındığı ve tekid edildiği bir durumda da pay sahibidirler. Söz gelimi; bir siyasal ya da toplumsal aktöre, darbeler tarihi önemli genetik şifreler verirler ve kodlama yaparlar. Kitaplarda okunan bir siyasetbilimi ya da onun işleyişinden daha çok Türkiye pratiklerinin önemli olduğunu ve hatırlanması gerektiğini hatırlatırlar. Tabii ki darbeler ya da ihtilaller ve devrimler, Türkiye ve onun tarihi ile sınırlı değildir. Tüm dünya siyasi tarihinde görülen ve izlenen bir fenomendirler. Ancak her ülkenin özgün kanunları içerisinde ortaya çıkması ve anlamlarının çözülmesi önem taşımaktadır.

“Vatandaşın Terkibi”

Vatandaş kavramı modern zamanlarda hak ve statülerin yeniden tanımlandığı bir duruma uygun olarak kurgulanmıştır. Öncelikle belirtilmelidir ki, Türkiye’de vatandaş kavramı, içerisinde farklı unsurların ne şekilde yer alacağının üstten belirlendiği bir terkip olarak pratize edilmeye çalışılmıştır. Bu terkinin içerisinde milliyetçilik, din, kolektiflik, homojenlik, muhafazakârlık vb. birçok unsur farklı tarzlarla yer almakta ya da yer almak istemekte; bu şekilde sınırları aşan ya da zorlayan vatandaşın talepleri ya da düşünceleri bu sınırların içine çekilmeye çalışılmaktadır.

Her şeyden önce Türkiye’de vatandaş, kolektif unsurlar ve özellikler taşıyan ve bu anlamda bireyselliğin öne çıkartılmadığı bir çerçeveye sahiptir. Dolayısıyla birey ve insan tekinin talep ve arzularının çoğu zaman dillendirilemediği, kişinin daha büyük totaliteler uğruna sürekli kendini bastırdığı bir düşünce ve davranış kodlaması yapılmıştır. Hiç şüphesiz insanın gerektiği zaman değerleri uğruna fedakarlık yapması, bir üst koruyucu olarak devletini koruması gayet normal bir davranıştır. Ancak bizim burada daha çok tanımlamaya çalıştığımız şey, kişisel açılım imkanlarının sürekli olarak korku üretim mekanizmalarıyla bastırılması, hatta birçok açılım ve taleplerin toplum için anarşi üretileceğinin deklar edilmesidir. Bu da toplumda “resmi” ilan edilmiş düşüncelerin her fırsatta onanmasını bekleyen bir yönetim anlayışını beraberinde getirmektedir. Bu durum, alttan bireysel açılımların ve düşüncelerin ortaya çıkmasını engellerken, bu açılımlar yeni oluşumlara doğru evrilmesi gerekirken, daraltılmış kolektivitinin sınırlarına takılmaktadır. Bu kolektivite sürekli credo istemekte, her şey bu kolektivitinin onanmasına varacak şekilde yeniden yorumlanmaktadır. Bu sebeple kolektivitinin dayandığı ideolojinin yanlışlanması söz konusu olamaz.

Vatandaş kavramını oluşturan unsurlar içerisinde milliyetçilik önemli bir yer işgal eder. Bu milliyetçiliğin sınırları ve dozajı da otorite tarafından belirlenmiştir. Kolektivite, muhafazakârlaştırma ya da metafizikleştirme eğilimini de kuvvetlendirmektedir. Bu aslında, mevcudun en iyisi olduğu tezi üzerine kuruludur. Böylece cari durum devamlı metafizikleştirilerek onay bekler. Aksi eleştiriler ya da yorumlar “vatan haini”, “bölücü” ve benzeri nitelmelemlerle zaten sınırın dışına ötelenir. Metafizikleştirme eğilimi, “biz” e ait olanın sloganlaştırılarak yüceltilmesini güçlendirir. Böyle olunca objektif kıyaslamalar ve eleştiriler de bu anlayışın içinde çok makbul değerlerdir.

Hakeza din de bu terkinin içinde önemli oranda işlevseldir. Özelde İslam dini, varoluşsal bir gerçeklik olarak değil “bizim dinimiz” olduğu için anlam taşımaktadır. Bu açıdan, çoğunlukla işlevsel boyutlarıyla öne çıkarılmıştır. Bu anlamda din, salt heyecan duygularını güçlendirmek, orman haftasını teşvik etmek için ya da yeşilay haftasında verilen hutbelerde işlevsel bir şekilde görülür. Buna göre dinin kimi boyutları bu sınırların dışında kalırsa çağdışı ilan edilerek meşruiyeti tartışmaya açılır.

Kabaca tasvir etmeye çalıştığımız bu resim, alanı belirlenmiş, sınırlandırılmış bir terkinin belli bir denge ile oluşturulduğunu göstermektedir. Türkiye’de hangi çevreden olursa olsun milliyetçiler, islamcılar, solcular, sağcılar, liberaller; hasılı çizilen sınırları aşan her vatandaş ya da onların sivil meşru oluşumları bir müdahaleye uğramıştır. Solcular, sağcılar, islamcılar, liberallerin vs. bu konuda yaşadıkları önemli tecrübeleri vardır. Aslında sıklıkla zikredilen “bu memleketi komünizm gelecekse, onu da biz getiririz” deyişinden de anlaşılacağı üzere, bu vatandaş terkibi, onu oluşturan ve kurgulayanlarca bir denge meselesidir. Tabii bunun sonucunda sağcı, solcu, islamcı vb. tecrübe ve açılım önerilerinin ülkenin geleceğine pozitif tahvil yerine, herkes “ortalama” yapı-

maya çalışılmaktadır. İşte 12 Eylül İhtilâli'ni de bu çerçevede okumak daha anlamlı görünmektedir.

"12 Eylül 1980"

12 Eylül 1980 tarihinde 12 yaşındaydım. Sabahleyin hiçbir şeyden habersiz babamla arka arkaya evden çıktık. Ben okula bir sınav için gidiyordum. Komşumuz yolumuza çıkıp "ihtilal oldu" dedikten sonra duraksadım. Çünkü ihtilal ne demek bilmiyordum ve ilk defa bilinç düzeyinde yaşıyordum. İmtihanımı kaçırmaya yetecek bir sebep olup olmadığı konusunda bir fikrim de olmadığından, okula gitmenin imkanlarını zorluyordum. Öğleye kadar evden çıkmadık. Öğleden sonra evimizin bulunduğu çıkmaz sokakta komşularla oturmalar başladı. Biz de oynuyor ve zaman zaman ana caddeye çıkıyorduk. O günlerden belleğimde kalan; sık sık yapılan sokağa çıkma yasağı anonsları ile Kenan Evren'in belirli periyotlarla televizyon ekranlarından "ülke yönetimine el koydukları" şeklindeki açıklamaları idi.

12 Eylül İhtilali'nin kamuoyunda uyandırdığı olumlu bir nokta varsa, o da; ülkenin bir anda kavgâ, terör ve cinayet ortamından kurtulmuş olmasıydı. Zaten dönemin Genelkurmay başkanı Kenan Evren'in açıklamalarındaki temel argüman da buydu: "Ülkenin içinde bulunduğu koşullar." Doğrusu "gündelik hayatın düzene girmesi" bağlamında halkın, sivil siyasetin kurallarına göre işleyip işlemediği konusunda hem çok fikir yürütmesi söz konusu değildi, hem de mevcut şartlar bunları düşünemeyecek derecede onları da bıktırmıştı. Bu açıdan halk, genel anlamda "ihtilal" fikrine olumsuz yaklaşmakla bir-

likte, pragmatik açıdan kavgaların ve terörün kesilmesi ile daha çok ilgili idi.

12 Eylül İhtilali'nin bilhassa sola karşı yapıldığı iddiası hep tekrarlandı ve bu tekrarlanmaya devam etmektedir. Belki ağırlıklı olarak dünyada 1960'dan sonra esmeye başlayan ve 1970'lerde de kuvvet kazanan sol rüzgarı; iddiaları, talep ve söylemleri ile yukarıda resmettiğimiz vatandaş portresinin ötesine geçmeyi öneriyordu. Bunu 12 Eylül İhtilali'nin ardından gerçekleştirilmeye çalışılan kimi metafizikleştirme ve muhafazakarlaştırma eğilimlerine bakarak doğrulamak mümkün olabilir. Ancak bununla birlikte İhtilal'in, sınırları aşma eğilimine girmiş milliyetçiler ve İslamcılar için de önemli ölçüde bir dizaynı gerçekleştirmiş olduğunu gözardı edemeyiz. Milliyetçilerin yoğun gençlik grupları, milliyetçiliğin dozajları ve bu arada İran'da 1979 yılında gerçekleşen devrim, aslında solcuların yanı sıra diğer grupların da heyecanlarının alınması için önemli sebepler olarak ortaya çıkmışlardır. Aslında 12 Eylül İhtilali'nin bu dizayn etme ve sınırların içine çekme operasyonu bağlamında önemli bir dönüşüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü post-ihtilal sürecinde süratle gündelik hayatın siyasetten arındırılması yani apolitikleştirme siyaseti etkili oldu. Bu, hem ihtilali yapanların hem de daha sonraki sivil siyasetin neredeyse ana mihverini teşkil etti. Hatta o zamanlarda daha çok kullanılan "savaşma seviş" sloganı, 1970'li yıllar ve daha sonrasına göndermelerde bulunuyordu. Nitekim bugün sağcı, solcu ve İslamcıların (bu gibi kategorik sınıflamalar kaldıysa) sınıfsal ve konformizme dönük yaşam tarzlarına eği-

limleri, apolitikleştirme sürecinin başarılı olduğunu göstermektedir. Hiç şüphesiz bu, kavgâ, gerilim ve terörün olumlanması manasına asla gelmemektedir. Fakat bu süreç, bugün insanları çevresindeki sorunlara total anlamda ilgisiz hale getirmiştir.

12 Eylül 1980 İhtilali'nden itibaren 1982 Anayasası'nın onaylanması ve nihayet 1983 Kasım'ında Turgut Özal üzerinden sivil siyaset ve demokrasiye geçişe kadar olan süreçte, aklımda kalan en önemli şeylerden birisi de Kenan Evren'in gerek televizyondan gerekse farklı illerdeki mitinglerden yaptığı konuşmalarıydı. Bu konuşmaların ana mihverini barış, dirlik, düzen gibi kavramlar oluşturmaktaydı. Fakat özetle aslında bu konuşmaların, "vatandaş" kavramının dağılan içeriğini düzeltmek ve uygun dozajları tekrar hatırlatmak olduğu söylenebilir. Din de 12 Eylül sonrası süreçte hem bu konuşmalar hem de icraatlarda güdülen politikalar içerisinde hatırı sayılır bir yer edindi ve meşrulaştırma aracı olarak görüldü.

12 Eylül ve din politikalarına geçmeden önce, o tarihten bugüne gelinceye kadarki süreçte bireyselleşmenin, dışı daha açık modernleşmenin dünya konjonktürü ile de bağlantılı olarak önemli oranda bir patlama gösterdiğini belirtmemiz lazımdır. Bu süreç, giderek devlet merkezli politikaları daha sivil ve toplumsal bir platforma doğru kaydırmış; kolektivitiden bireyselliğe, homojenlikten çeşitliliğe, içe kapanıklıktan gösteri toplumuna doğru dönüşümü beraberinde getirmiştir. Tabii ki bunun bütün mantıki sonuçlarına ulaştığını iddia edemeyiz. Üstelik kolektivite ile bireysellikler arasındaki gerilimler hayatın

her alanında devam etmektedir. Fakat “vatandaş”ı üstten dizayn etme konusu oldukça tartışmalı ve gerilimli bir süreç içinde gibi görünmektedir. Öte yandan toplumun eskiden beri kemikleşmiş yapısında ve kodlarındaki kolektive, homojenlik ve eski bazı alışkanlıkların da hâlâ devam etmekte olduğu söylenebilir. Bu arada, devletin uhdesindeki dinin ve din anlayışının çeşitlenerek sivil platformlarda yeni formlardaki görünürlüğü fenomeni de oldukça dikkat çekicidir.

12 Eylül ve Din Politikaları

İhtilallerin başat niteliği, ani ve kırılan değişim ve dönüşümleri ifade ediyor oluşudur. Alt üst oluşların farklı dereceleriyle tezahür ettiği ihtilaller, hemen akabinde “düzen” ve “onarım” fikrinin işlenmesiyle tebellür ederler. Doğrusu 12 Eylül İhtilali de kendisinin meşruiyetini hem düzeni sağlamak, hem de daha önceki bir düzensizliği sona erdirmeye üzerinden kurmaya çalışmıştır. 12 Eylül İhtilali’ni gerçekleştirenlerin buna yönelik söylemleri, geçmişten kopuk olmadığı gibi onlarla bir süreklilik içindedir ve tipik statükocu refleksler göstermiştir. Aslında yukarıda bir şekilde tanımlanan vatandaş kavramının sürekliliğini sağlama bağlamında dönemine uygun söylemler de üretmiştir. İşte dinin 12 Eylül sonrası işlevleri de tam da bu noktada görünür olmaktadır.

Burada din, öncelikle “mevcudu veri kabul eden” bir fenomen şeklindeki tanıma uygun bir biçimde konumlandırılmıştır. Bu da yürütmenin icraatlarının meşrulaştırılmasında öne çıkarılan bir durumdur. Aslı itibarıyla ihtilale, düzeni sağladığı gerekçesiyle dinin otentisite ifade eden açıklama-

lar yapması beklenmiştir. Bunun da ötesinde zaten eskiden beri modernleşme ve/veya batılılaşma süreci içerisinde yeniden tanımlanan modern veya çağdaş din anlayışı, 12 Eylül sonrası politikaların da temel mihverinde yer almıştır. İslam’ın çağdaş bir din olduğu vurgusu, Kenan Evren’in de konuşma ve icraatlarında sıkça vurgulanan bir söz olma hüviyeti taşımaktadır. Konuşmalarının içeriğinde hikayeler, dini, yorumlar, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatından örnekler de bulunmaktaydı ve söylemleri, dini çağdaş yaşamı onama konusunda işlevselleştirmekteydi. Meselâ şunlar aklımda kalanlar: Kenan Evren ülkedeki israf ve nimetin önemini anlatırken bir soru soruyordu; Yüksek bir yere ulaşmak istiyorsunuz, fakat boyunuz yetmiyor. Yanbaşınızda ekmek ve Kur’ân-ı Kerim var. Onlardan birini koymanız gerekse hangisini koyarsınız? El-cevap; Kur’ân-ı Kerim’i koymalısınız; çünkü nimet asla ayaklar altına alınmaz. Bu soru ve analogi, Türkiye’nin iktisadi açıdan güçlenmesine dini bir referans sağlarken, bundan daha önemlisi “dini” olanın dünyevi şeyler için araçsallaşabileceği imasını taşımaktadır.

Dinin bu araçsallaşması ya da tamamen işlevselleşmesi fenomenini, o dönemin diğer icraat ve konuşmalarında da izleyebiliriz. Meselâ; 1980 öncesi din dersleri seçmeli iken, 1980 sonrasında zorunlu hale getirilmiştir. Din derslerinin zorunlu olmasını olumlu bulmakla birlikte, bunun “vatandaş” yetiştirme projesinin bir parçası olarak düşünüldüğünü gözardı edemeyiz. Esasta din, bu vatandaşın yetiştirilmesi için yeniden üretilmekte ve söylemleştirilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarının içeriğine bakıl-

dığı zaman bu durum rahatlıkla görülebilecektir. Din, burada daha yerel özelliklerle bir vatandaş oluşturma yollarını döşeyecek çerçevede konumlandırılmaktadır. Öte yandan, devletin resmi din hizmetlerini yürütmekle görevli Diyanet Kurumu da aynı işlevselliği devam ettirmiştir. Ve aslında hâlâ devam ettirmektedir. Cuma hutbelerinin orman haftası, yeşilay haftası ve anız yakma gibi konulara ayrıldığı gözlemlenmiştir. Bu sınırların dışındaki din anlatımları, “irtica”nın konusu olarak gayr-ı meşru ilan edilmiştir. Doğrusu “irtica” kelimesi de bir meşruiyet listesinin oluşumu ve toplumsal hafızada yer etmesi bakımından oldukça işlevsel olmuştur.

Meselâ; Kenan Evren’in başörtüsü konusunda yaptığı yorumlar da oldukça dikkat çekiciydi. Evren’e göre, Hz. Peygamber zamanında tarak olmadığı için kadınlar saçlarına bakamıyorlardı ve onun için başörtüsü kullanmaları gerekiyordu. Halbuki günümüzde tarağın yanı sıra saçların bakımı için her türlü imkan ve araçlar bulunmaktadır. Öyleyse başörtüsü kullanmanın zarureti ortadan kalkmıştır. Tüm bu yorumlar, üniversitelerde başörtüsü yasağının tartışıldığı ve uygulandığı bir zaman diliminde yapıyordu. Oldukça seçmeci bir tarzda ele alınan ve yorumlanan dini konular, batılılaşma yörüngesi ve çizgisi merkeze alınarak bir temele oturtulmaya çalışılıyordu. Bu seçmeci yaklaşıma göre, tarihteki birçok olaylar, dini argümanlar duruma ve konjonktüre uygun olarak yeniden yorumlanıyordu. Ancak her halükarda dinin daha çok metafizikleştirici boyutunun öne çıkarılmasıyla sürgit geleneksel refleksler korunmaya çalışılmıştır.

12 EYLÜL'E GİDEN SÜREÇTE Öğrenci Hareketleri

Serkan YORGANCILAR

Profesör Muharrem Ergin “Türkiye’nin Bugünkü Meseleleri” isimli kitabında 12 Eylül darbesini çok “mübarek” bir hareket olarak nitelendirdikten sonra “*bu hareket ile Türk ordusu Türk milletinin ve hür dünyanın sonsuz minnet ve şükranına hak kazanmıştır...Türkiye ve Türk milleti (orduya) bin kere minnet ve şükran borcu ile yüküdür... 12 Eylül ne sıradan bir müdahale ne bir rota tashihi ne de bir tıkanıklığı giderme harekâtıdır, 12 Eylül Türkiye Cumhuriyeti’nin hayat zincirinin normal bir halkası değildir, Türkiye’ye yeni bir kan ve hatta can verme harekâtıdır*” der. Ayrıca Ergin 12 Eylül’ü gerçekleştiren yüksek komuta heyetinin de gösterdiği

gayret, fedakarlık ve vazifesini çok büyük bulur. Ergin gibilerinin vaktinin geçtiğinin artık 12 Eylül darbesini kolay kolay kimsenin savunamayacağı günlerdeyiz. Hatta 12 Eylül harekâtına karşı eleştirinin dozajı ne kadar yüksek olursa o kadar puan toplanılacak zamanlardayız.

12 Eylül öncesi öğrenci hareketleri üzerinde yeniden düşünmenin ve farklı bir bakış açısıyla onları “kahramanlık-hainlik” yaf-taları dışında yeniden düşünmenin vaktinin çoktan geçtiğini söylüyoruz. Ancak 12 Eylül öncesi yaşanan olayların faillerinin birçoğunun hayatta olması, hayatta olanların birçoğunun da etkili ve yetkili yerleri dolduruyor olma-

rı ve geçmişte yaptıkları kirli işleri hâlâ kahramanlık olarak görüyor olmalarından dolayı bu döneme ait sağlıklı değerlendirmelerin henüz yapılmadığını görüyoruz. Sağdan veya soldan ara ara günah çıkarlar, kendilerinin ve ideolojilerine bağlı olanların kimler tarafından nasıl kullanıldıklarını anlatanlar olsa da yeterli değil.

12 Eylül öncesinde sürekli mağduriyet söylemi yaparak kendi haklılıklarını ortaya koymaya çalışanların, bakın sevgili yurdumuzun selameti için neler yaptıklarından sadece birkaçı; “Uşak’ta bir öğretmen kurşunlanmış, Bergama’da bir öğrenci dinamitle öldürülmüş, İstanbul-Ankara yolunda bir otobüs soyulmuş, İstanbul’da silah kaçakçıları ile çatışmaya giren 3 polisi öldürmüşler, İstanbul’da bir liseye bomba atılmış, Antalya’da bir işçi, Konya’da bir öğrenci öldürülmüş, bir banka şubesini soymaya gelen ideolojik hırsızlar 4 çocuk babası bekçiyi katletmişler, kahvehaneler taranmış, öğrenciler şişlenerek öldürülmüş”, sadece 1978 yılında vatani kurtarmak isteyen kahramanlar geride 51 ölü, 444 yaralı bırakmışlar. Ne büyük işler başarmışlar memleket adına!

12 Eylül’e giden süreçte 1 Nisan 1978’de Süleyman Demirel “hükü-

“

70’li yılların İslamcı gençliği öncelikle milliyetçilikle aralarına ciddi bir mesafe koyup daha evrensel bir yaklaşımla ümmetçi bir çizgiyi benimsedi. Dünyadaki gelişmelerinde katkısı ile İslamcı gençlik muhafazakârlıkla da arasına ciddi bir ayırım koyup sorgulayıcı ve eleştirel bir tavırla devrimci bir çizgiye kayd. Muhafazakârlık ve milliyetçilikten kopuş doğal olarak sağcılıktan da kopuşu getirdi.

met başının eli kanlıdır” diyerek Ecevit’e yüklenirken Ecevit ise 18 Haziran 1978’de sanki bu ülkede yaşamıyormuşçasına “toplumda huzur ve güvenlik sağlanmış, artık anarşiden söz edilemez” diyordu. Türkeş Ecevit’i komünistlerle işbirliği yapmakla suçlarken Ecevit ise “sağcı oldukları saptanan şiddet eylemcilerinin tamamına yakını ya MHP’lidir, ya ülkücü dernekler üyesi ya da onların kayıtlı olmayan adamlarıdır” diyor ve gençliğin sözde ideolojileri adına kime hizmet ettiklerini bilmeden birbirlerini katletmelerine göz yumuluyordu.

12 Eylül darbesine giden süreçte ülkemizdeki sağcı, solcu ve İslamcı öğrenci hareketlerine kısaca bakalım;

1. İSLAMCI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

Türk düşünce hayatında sağcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık düşüncesi ile dindarlık düşüncesi uzunca bir dönem yan yana gitti. Bu dört eğilim arasında düşünce ve pratikte ciddi bir ayrışma olmaya başlaması 70’li yıllarda başlayan gençliğin İslamlaşma süreci sonrasında İslamcılığı sağcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlıktan ayrı bir söylem ve ideoloji olarak benimsemesi ile ortaya çıktı. 70’li yılların İslamcı gençliği öncelikle milliyetçilikle aralarına ciddi bir mesafe koyup daha evrensel bir yaklaşımla ümmetçi bir çizgiyi benimsedi. Dünyadaki gelişmelerin de katkısı ile İslamcı gençlik muhafazakârlıkla da arasına ciddi bir ayırım koyup sorgulayıcı ve eleştirel bir tavırla devrimci bir çizgiye kaydı. Muhafazakarlık ve milliyetçilikten kopuş doğal olarak sağcılıktan da kopuşu getirdi.

70’li yıllarda *Düşünce* dergisi çevresi, Ankara’da Ercüment Özkan ve arkadaşlarının çev-

resi, Ahmet Ertürk’ün çıkarttığı *Talebe* dergisi, *Kriter* dergisi, Said Çekmegil, *Aylık Dergi* çevresi ve bunlara ek olarak ta *Hicret*, *Tevhid*, *Şura* ve *İslami Hareket* dergileri İslamcı gençliğin hazırlayıcıları oldu.

Bu dergilere ek olarak *Diriliş*, *Büyük Doğu*, *Hicret*, *Seriyye*, *Kıyam*, *Milli Gençlik*, *Sanatta ve Fikirde Hareket*, *Mavera*, *Hilal*, *Gölge*, *Yeni Ölçü*, *Tebliğ*, *Şadırvan*, *Hicret 1400*, *Oku*, *Muştı*, *Tohum*, *Tomurcuk*, *Köye Kente Selam* ve *Akıncılar*’ı da anmak gerekecektir.

İslamcı gençliğin fikri gelişimini ise Seyyid Kutub, Muhammed Kutub, Mevdudi, Hasan el-Benna, Abdulkadir Udeh, Ali Şeriatî, Mustafa Meşhur, Fethi Yeken, Hasan en-Nedvi’ydi. 70’li yıllarda Mevdudi’den ilk tercümesi yapılan *Dört Terim*, 1966’da tercüme edilen Seyyid Kutub’un ölümsüz eseri *Yoldaki İşaretler* ve 70’li yıllarda *Fizilâli’l-Kur’ân*’ın fasikül fasikül çevrilmeye başlaması İslamcı gençlik için önemli devrelerdir. İslamcı gençlik 80 öncesinden başlayarak Türkiye’nin “darü’l-harb, darü’l-islam” olup olmadığını, Türkiye’de cuma namazı kılınıp kılınmayacağını uzunca bir süre tartıştı.

a. Milli Selamet Partisi Gençliği

MSP Gençliği partinin gençlik kollarıyla birlikte MTTB ve Akıncılar içerisinde örgütleni-

yordu. Ancak ne MTTB ne de Akıncılar resmi olarak MSP ile ilişkilerini kabul etmediler. Hatta Akıncılar’ın eylemlerinden dolayı MC Hükümetinin İçişleri Bakanı Akıncıların kendileri ile bağlantısı olmadığını açıklamak zorunda bile kalıyordu. Buna rağmen hem MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve hem de partinin önemli isimlerinden Oğuzhan Asiltürk Akıncı programlarına konuk olup konuşmalar yapıyorlardı.

MTTB ve Akıncıların kapatılmalarından sonra gençler Milli Gençlik Vakfı’nda toplandı. “genç, ideali uğrunda fedakarlık yapabildir” sloganını kullanan MGTV 28 Şubat’ın azizliğine uğradı ve Türkiye’nin en örgütlü ve en büyük gençlik hareketinin tabelaları sudan sebeplerle bir gecede indirildi. Yerine *Anadolu Gençlik Dergisi* temsilcilikleri açıldı daha sonra da Anadolu Gençlik Derneği oldu. En parlak dönemini merhum Genel Başkan Adnan Demirtürk zamanında yaşayan MGTV, Refah Partisi’nin gençlik kollarından daha güçlü idi. İstanbul ve Konya MGTV ekipleri en güçlü merkezlerdi. 90’lı yıllarda en parlak dönemini yaşayan MGTV kendi öncülü gençlik hareketleri gibi düzenli olarak fetih kutlamaları yapıyordu. MGTV’nin örgütlenme yapısı da çok kompleks ve ayrıntılıydı. Ortaöğretim ve üniversite

gençliğinden, mezunlar ve çalışan gençliğe kadar onlarca yapılanması vardı. Öğrenci evlerinde ev imamlığı, üniversitelerde ise sınıf sorumlusu, fakülte başkanı ve üniversite başkanı vardı ve bunlar il başkanına bağlı olarak çalışıyorlardı. 90'lı yıllarda bir çatı görevi gören MGTV yerine kurulan AGD aynı rolü üstlenemedi, MGTV kadar kitleselleşemedi ve örgütlenemedi. Maalesef kimse Milli Gençlik Vakfı'nın da tarihini yazmadı.

b. Milli Türk Talebe Birliği

Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu öğrenci hareketi MTTB'dir. MTTB'yi dört dönem halinde incelemek mümkün. 1916 yılında kuruluyor. Kuruluşta Ziya Gökalp'çi bir Türkçülük anlayışına sahip. 1930'lu yıllarda tek parti politikalarına aykırı davranarak kapatılır. O dönemde Hitler'i övecek kadar ileri bir milliyetçilik anlayışına yönelir. Uzun süre kapalı kalır. DP iktidarında, Tefik İleri gibi önde gelen MTTB'lilerin de bakan olmasıyla, daha muhafazakâr bir çizgi izler. 60-65 yıllarında ise Yüksel Çengel, Yaşar Özdemir gibi isimler liderliğinde solcu bir yapıya büründü.

1965 sonrasında MTTB'nin rengi değişmeye başlar ve Rasim Cinisli genel başkanlığında sağcı ve muhafazakâr bir çizgiye yönelir. Bir sonraki genel başkan İsmail Kahraman döneminde ise rengi tamamen değişir ve ciddi

bir İslamileşme süreci başlar. Raşit Ürper, Abit Özmen, Burhanettin Kayhan, Cemalettin Tayla, Kasım Yapıcı, Haşmet Oğuzalp ve Vehbi Ecevit talebe birliğine genel başkanlık yapmış isimlerdir.

Birlik genelde öğrenci olaylarının dışında kalmaya çalışmış ve bunu da büyük oranda başarmıştır. Diğer öğrenci grupları ile fikri çatışma dışında herhangi bir silahlı çatışmaya girmemeyi kendisine politika olarak benimsese de özellikle solcuların silahlı saldırılarından kurtulamaz. Birçok MTTB üyesi solcular tarafından katledilmiştir. MTTB binaları bombalanmış, camları kırılmış ve MTTB üyesi olduğu bilinen öğrenciler gerek öğrenci yurtlarında gerekse üniversitelerde sözlü ve fiili saldırılara maruz kalmıştır. Bütün bunlara rağmen MTTB silahlı çatışmalar yerine kendi bünyesinde sosyal bilimler enstitüsü kurmuş, milli sinema ekolü oluşturmaya çalışmış, folklordan güreşe birçok sanat ve spor dalında üniversite gençliğini geleceğe hazırlamaya çalışmıştır.

MTTB'nin ilk yayın organı *Birlik*'tir. 1933'de Tefik İleri döneminde çıkarılan derginin ömrü uzun olmamış. Daha sonra *Milli Gençlik* dergisi ve buna ek olarak ta *Çatı* dergisi çıkarılmıştır.

70 sonrası dönemde MTTB faaliyetlerini Anadolu'da teşkilatlanmaya yoğunlaştırdı. Bu dönemde MTTB'nin tüm yurttaki şube sayısı 300'e yaklaştı.

c. Akıncılar

Akıncılar, siyasal katılımı İslami bulmayan, sistemi şirk düzeni olarak niteleyen, İran devriminden fazlasıyla etkilenen, Afganistan cihadına insan gönderen, evrensel bir İslami söylemden yana, milliyetçiliğin karşısında duran ümmetçi bir anlayışa sahipti. MTTB'nin duruşunu ve tavrını beğenmeyen, ülkücü ve solcu saldırılara cevap veremeyerek sessiz kalan MTTB'nin tavrı eleştirilmiş, devletçi olarak yaftalanmış ve MTTB'den kopmalar başlamıştır.

Akıncılar Derneği 23 Ocak 1976'da Ankara'da kuruldu. Kurucu genel başkanı Tefik Rıza Çavuş ve Mehmed Tezel. 1977'de Mehmet Tellioglu Akıncılar genel başkanlığına getirilir. Tellioglu tarafından iki yıl süreyle devam ettirilen genel başkanlık 1979'da Mehmet Güney'e devredilir.

Akıncılar derneği de MTTB gibi Türkiye çapında örgütlenen bir yapıdır ve 600'e yakın şubesi vardır. Akıncıların ülke çapında örgütlenmeleri zor olmamıştır çünkü ilk aşamada MSP'nin gençlik kolları gibi faaliyetlerini sürdürmüştü. Daha sonra Akıncılar sadece gençlik derneği ile kalmıyor Akıncı İşçiler, Akıncı Memurlar, Akıncı Sporcular dernekleri de kuruluyor.

Akıncılar Derneği şikayetler üzerine 27 Kasım 1979'da polis tarafından basılıyor ve aramalar yapılıyor. 13 Aralık 1979 tarihinde ise Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatılıyor. Yerine 7 Mart 1980'de Akıncı Gençlik Derneği kuruluyor.

Akıncılar Derneği *Akıncılar* isimli dergi yayımlarken Akıncı Gençlik Derneği *Seriyye* isimli dergiyi yayımlamıştır. *Akıncılar* dergisinin yazarları arasında tanınık isimler mevcut; Sadık Albayrak, Rasim Özdenören, Akif İnan.

Akıncılar dergisinin birinci sayısı “Hayat iman ve cihat-ır” sloganı ile yayın hayatına başlar. 18 Ağustos 1979 tarihli 2. sayının kapağında Moro Lideri Nur Misuari ile yapılan söyleşi “90 bin şehit verdik” başlığıyla yer alıyor. 3. sayının kapağında Suriye Müslümanlarının kıyamının Esad’ın zulüm düzenini yıka-acağı iddiası ile birlikte ana vurgu olarak 4 Akıncının şehid edilmesi haberi öne çıkmış. 4. sayının kapağında Afganistan ve Sudan var. 4 Ekim 1979 tarihli 5. sayının kapağında Afgan mücahitleri ile birlikte Humeyni’nin “siyaseti dinden kimse ayıramaz” sözü yer almakta. 21 Ekim 1979 tarihli 6. sayının kapağında “Kızıl uşaklar 7 Akıncıyı şehid etti” haberi dikkat çekiyor. 7. sayıda Akıncılar İstanbul İl Teşkilatı Basın Bürosunca yapılan bir açıklama bulunmakta. 23 Kasım 1979 tarihli 8. sayı Hicret özel sayısı olarak hazırlanmış. 10 Aralık 1979 tarihli 9. sayının kapağında Mescid-i Haram başkını ABD-İsrail ve Suud krallığı-nın bir provokasyonu olarak lanetleniyor. 4 Ocak 1980 tarihli 10. sayının kapağında Akıncılar derneğinin kapatılması konusu var. Sıkıyönetim tarafından genel merkezin kapatılmasıyla birlikte tüm Türkiye çapındaki teşkilatlar da kapatılmış oldu. 12. sayı 19 Mart 1980’de yayınlanabilmiş. Kapakta Afganistan ve Suriye var ve kalesi-nikoflu bir el ve sancak motifi var.

Dernek Genel Merkezi’nin kapatılmasından sonra T. Rıza Çavuş Başkanlığında 7 Mart 1980 tarihinde “Akıncı Gençler Derneği” Genel Merkezi Konya’da olmak üzere Mehmet Kartın, Ali Çelik, Halis Özdemir, Yılmaz Yardımcı, Metin Arslan, M. Muzaffer Tıglioğlu, İsmail Tosun, Hüseyin Adak tarafından kurulmuştur.

Akıncı Gençler Derneği (AGD) kısa zamanda Türkiye genelinde yedi yüz civarında şubeye ulaşmıştı. AGD teşkilatlanma çalışmalarını ve faaliyetlerini büyük özen, gayret ve fedakârlıkla yürütmüş ve bir de *Seriyye* isimli dergi yayımlamıştır.

Kendisini Akıncılar’ın ilk ve son Genel Başkanı olarak ifade eden T. Rıza Çavuş’un; “Genç insan denilince aklıma, ilk önce akıllı; akıllı olunca imanlı, imanlı olunca da edepli insan geliyor. Çünkü genç insanın bu şekilde düşünülüp değerlendirilmesi gerekiyor... Senin vazifen, beynelmîlel Siyonist mihraklarının ve yerli işbirlikçilerinin oyununu bozmak ve ona alet olmamaktır” seklindeki veciz tarifinde Akıncıların yolu ifade edilmiş oluyordu. Akıncılar tarafından düzenlenen yaz kampları, spor eğitiminden beden eğitimi-ne hatta silah eğitimine kadar birçok alanda gençleri eğiterek cihada hazırlık yapıyordu.

d. Mücadele Birliği

1967 Konya’da kurulan bir harekettir. Hareketin adı ve amacı genel olarak “mücadele birliği” adı, bu hareketin temel metinlerine göre “içeriden ve dışarıdan zaafa uğratılmış, bunalımlar içerisinde kıvranan toplumumuzun yine ‘millet ideolojisi’ne bağlı olarak kurtulması için verilecek

mücadelenin organize hareketi”ni ifade eder. Milli Mücadele’de kullanılan “millet” kelimesinden kasıt İslami’dir.

Mücadele Birliği’nin resmi yayın organı 1970 yılında yayımlanmaya başlayan *Yeniden Milli Mücadele* dergisidir. Dergi milli mücadelenin askeri başarı ile sınırlı kalmaması, milletin fikri, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlara da yayılmasını istiyordu.

Mücadele Birliği’nin amblemi: kırmızı zemin üzerinde bir kitap, kitabın üzerinde bir sağ yumruk, yumruğun arkasında bir yıldız. Kırmızı toplumu (onu simgeleyen kanı), kitap bilgiyi, teşkilatın sıkça kullandığı deyimle “millet ideolojisini”, temsil ediyordu. Kitabın üstündeki yumruk gücü, ideolojinin fiili bir çaba ile ikame edilebileceğini, yıldız ise, milletin mücadelesinin sonunda ortaya çıkacak ikbalini, açılacak talihini ifade ediyordu. Milli Mücadele Gençliğinin kullandığı sloganlar ise; İman et, mücadele et, zafer senindir!. Yaşasın Millet, kahrolsun Millet Düşmanları!. Ordu-Millet el ele!. Kan kan kan, Kıbrıs, Kudüs, Türkistan!. Zafer Hakkın ve Hakk’a inananlarındır!

12 Mart 1971 muhtırası sonrasında Yeniden Milli Mücadeleci hareketinin çekirdek kadrosu parçalandı. Necmettin Türinay, Cemil Çiçek, Ömer Ziya Belviranlı, Taha Akyol gibi isimler Mücadele Birliği ile yollarını ayırdılar. Birliğin isimleri arasında ; Necmettin Erişen, Aykut Edibali, Yavuz Aslan Argun, Ziya Yürekli vb. isimler sayılabilir.

2. ÜLKÜCÜ ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

Ülkücü öğrenciler yoğunluklu olarak Milliyetçi Hareket Partisi etrafında toplanıyorlardı. Alpaslan Türkeş milliyetçi gençliğin başbuğu idi ve gençlikte ona itaat

eden bozkurtlardı. Ülkücü gençlik örgütlenmelerinde katı bir hiyerarşik yapı vardır. Daha çok askeri örgütlenme yapılarını andıran bu teşkilatlarda ast-üst arasında ki emir komuta zinciri genel merkezden başlayarak tüm taşra teşkilatlarına kadar sıkı biçimde uygulanıyordu. “Tanrı dağı kadar Türk, Hıra dağı kadar Müslüman” olan ülkücü gençlik ideolojik olarak ayrışmalarda yaşamıyor değildi.

a. Ülkü Ocakları

80 öncesi öğrenci hareketleri içerisinde önemli rol oynayan hareketlerden bir diğeri de Ülkücü gençlikti. Ülkücü gençliğin tarihi Türkiye’deki milliyetçiliğin tarihi ile aynı paralelde seyreder. Ülkücü gençlik Milliyetçi Hareket Partisi ile organik bir işbirliği içerisindeydi. MHP’nin söylem ve sloganlarından bağımsız ve ayrı bir politikaya sahip olmayan Ülkü Ocakları Alpaslan Türkeş’e de tam bağlıydı. Ülkü Ocakları Derneği’nin yanında Ülkücü İşçiler Derneği, Ülkücü Teknik Elemanlar Derneği, Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Polis Birliği (Pol-Bir) milliyetçilerin sivil toplum örgütleriydi. Kızıl elma peşinde koşan Kürşad’lar devletin kontrolünü asla ve kat’a sol militanlara vermeyeceklerini söylüyorlardı.

İşadamı olan Oğuzhan Cengiz’in sahibi olduğu Bilge Oğuz Yayınları’ndan bir kitap çıktı: *Komando*. Kitapta 1968’de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) lideri Alparslan Türkeş’in emriyle kurulan, komünist tehlikeye karşı ülkücülerin judo, karate, saldırı ve savunma, açlığa ve zor koşullara dayanma teknikleri öğrendikleri komando kamplarının kuruluşu anlatılıyor.

10 yılda 100 binden fazla ülkücü komandonun eğitildiği 34 kampa, ilk kez içeriden bakan kitabın yaza-

Muhsin Yazıcıoğlu ve Arkadaşları

rı Ahmet Haldun Terzioğlu, ülkücülerin yakın tarihini, İstanbul kamplarının sorumlusu Komando Mustafa’nın hayatı ve eylemleriyle anlatılan kitap 80 öncesi için farklı bir pencere açıyor. Oğuzhan Cengiz komando kampları ile ilgili şunları söylüyor; “Kamplarda yapılanlar, normal bir izcinin yaptığı şeylerdi. Okullarda yavrukurttuk, o kamplarda bozkurt olduk. Kamplar, iki ve üç haftalıktı. Ben Kilyos ve Şile kampına katıldım. Şile, en son kamptı. Sonra olmadı zaten. 100 binden fazla genç yaz-kış eğitildi, disiplin altına alındı. Yaş sınırı yoktu ama çoğu üniversiteliydi. Sabah namazından sonra kahvaltı ve eğitim başlıyordu. Ağabeyler gelip sohbet tarzında fikri bilgi veriyordu. Yozgat, Çankırı, Kayseri, Trabzon, Antalya, Ankara, İzmir, İstanbul’da 34 kamp... İki ayrı kampta karate dersi verdim. Hiçbir kampımızda kız yoktu. Şile kampında 40 çadır vardı. 4-5 kişi kalıyordu her bir çadırdaki. Hepsi de Kızılay çadırdı. Yakınımızda Dev-Sol kampları vardı. İlginçtir, onlarınki de Kızılay çadırdı. Birbirimizin kamplarını gözetliyorduk. Şile çarşısında kavga ettik ve kampların sonu oldu bu olay. Benim bulunduğum kamplarda silahlı eğitim olmadı. Zaten herkes silah kullanmayı biliyordu. Bu nedenle böyle bir ihtiyaç yoktu. Belki İç Anadolu gibi sakin yerlerde silah eğitimi olmuş-

tur. Bu kamplarda eğitimci kadrosu oluşturuldu. Bütün Türkiye’de eğitim seminerleri verdiler. Komando kampları yanlış anlaşıldı. Sonunda 1978’de rahmetli Türkeş kapatma kararı verdi. O tarihe kadar bize komando denirdi. Kamplar kapatıldıktan sonra ülkücü adını aldık. Yeni neslin bilmediklerini ortaya çıkarmak istedik. Elimdeki belgeleri yazar Ahmet Haldun Terzioğlu’na gönderdim. Bu kitapla bir bilinmeyi daha rafa koyduk.”

Komando kamplarında eğitilecek ülkücü gençlik, komünistlerle yapılacak her türlü mücadelede yetkin birer insan olarak ortaya çıkarılmalıydı. Çünkü komünistler de her türlü silahlı eylemi yapabilecek militan bir gençlik yetiştirmeyi ihmal etmiyorlardı. A. Türkeş bu komando kamplarına ilişkin bir açıklamasında: “Komünistler memleketi sahipsiz sanıp ta sokak hakimiyeti kuramazlar. Memleketimizde onların anladığı dilden konuşacak milliyetçi çocuklar var. Bunun için gençlerimizi mücadeleci olarak yetiştiriyoruz.” demiştir.

80 öncesi milliyetçi gençliğin varlıkları kanıtlanamamış olsa da TİT (Türk İntikam Tugayı), ETKO (Esir Türkleri Kurtarma Ordusu), TÜŞKO (Türkiye Ülkücü Şeriatçı Komando Ordusu) gibi yapıla-

rında mevcudiyetinden bahsedilir. Ancak MİT Mayıs 2010'da yayınladığı bir raporla bu isimlerde örgütlerin varlığını kesin biçimde reddetmiştir. Gene MHP eski vekillerinden Mehmet Gül'de bu ismi komünistleri korkutmak amacıyla kendilerinin uydurduğunu ama hızla tüm Anadolu'ya yayıldığını belirtir.

b. Ülkücü İşçiler Derneği

Ülkücü İşçiler Derneği de milliyetçi cephede 80 öncesinin üzerinde durulması gereken organizasyonlardan bir tanesidir. Komünistlerin özellikle yasa dışı örgütlenmelerinde ve illegal eylemlerinde işçileri sürekli olarak istismar etmeleri karşısında ülkücüler de İslamcılar gibi işçiler arasında da örgütlenme yoluna gittiler. Kurucuları arasında çok sayıda öğrencinin de bulunduğu Ülkücü İşçiler Derneği'nin ilk genel başkanlığını da Salih Dilek yaptı.

Ülkücü işçiler iş yerlerinde oba ve oymak adı altında teşkilatlandı. Ankara'da MKE işyerleri, şeker fabrikası, ders aletleri yapım merkezi, Konya'da Seydişehir alüminyum tesisleri, Karabük demir çelik fabrikası, başta olmak üzere bir çok vilayette fabrikalarda teşkilatlandı. 18 ocak 1976 tarihinde yapılan genel kurulda, Muzaffer Şahin, Mustafa Sami Barshan, M. Sami Uzun, Hayati Yılmaz yeni yönetimi oluşturdular. Ülkücü işçiler özellikle Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Antalya, İskenderun, Karabük, İstanbul, Bursa, Afşin, Elbistan, Antep, Giresun başta olmak üzere hemen hemen her vilayet'te marksist/leninist, komünist örgüt mensuplarıyla çok yoğun bir şekilde mücadele ettiler, bu mücadele esna-

sında onlarca ülkücü şehit oldu, yüzlerce ülkücü yaralandı, sakat kaldı, yüzlercesi hapishanelere düştü. Ülkücü İşçiler Derneği 1978 tarihinde CHP hükümeti tarafından kapatılmış ancak ülkücü işçiler Ülkücü İşçiler Birliği'ni kurarak yollarına devam etmişlerdir.

c. Genç Ülkücüler Teşkilatı

29.2.1968 tarihinde Salih Dilek, Kamber Gündoğdu ve İbrahim Çıtak isimli öğrenciler tarafından Genç Ülkücüler Teşkilatı adıyla bir dernek kurulmuştur.

Ülkücü öğrenciler yoğunluklu olarak Milliyetçi Hareket Partisi etrafında toplanıyorlardı. Alpaslan Türkeş milliyetçi gençliğin başbuğu idi ve gençlikte ona itaat eden bozkurtlardı. Ülkücü gençlik örgütlenmelerinde katı bir hiyerarşik yapı vardır. Daha çok askeri örgütlenme yapılarını andıran bu teşkilatlarda ast-üst arasındaki emir komuta zinciri genel merkezden başlayarak tüm taşra teşkilatlarına kadar sıkı biçimde uygulanıyordu.

Teşkilatın başta Adana, Samsun, Kars, Gaziantep, Mersin, Elazığ, Sakarya, Erzurum, Bursa olmak üzere 35 il ve ilçede şubeleri kurulmuş ve ülkücü gençlik içerisinde faal bir teşkilat olarak kendinden bahsettirmişti.

d. Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu

30.11.1967 günü kurulan Federasyonda ünlü isimler vardır; Hasan Celal Güzel, Sacit

Safı, Mesut Özgen ve Yakup Basmacı. Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu'nun gayesi; vatani ve milleti her bakımdan yüceltmek için fikri alanda faaliyetler göstermektir. Dernek milletin ve vatanın yücelmesini Türk Milliyetçiliğine ve Atatürk'ün çizmiş olduğu yoldan yürümeye bağlamaktadır. Federasyon'un Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Eskişehir, Erzurum, Trabzon, Konya ve Elazığ'da 37 şubesi kurulmuştur.

e. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği

1963 tarihinde İzmir'de kurulan ve başkanlığını önce İlhan Darendelioglu ardında da Saffet Solak'ın yaptığı dernek büyük şehirlerde örgütlenmiş. Derneğe aynı zamanda Cemal Gürsel'de fahri başkanlık yapmıştır. 100'ün üzerinde şubesi olan dernek daha sonra farklı yapıya dönmüştür.

3. SOLCU ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

Türkiye'de sol öğrenci hareketlerindeki yoğunlaşmalar 68 sonrasında daha bir artmıştır. Bununda tek nedeni batıdaki öğrenci hareketlerini taklittir. 15-16 Haziran 1970'de İstanbul'da DİSK tarafından düzenlenen eylemde atılan, "savaş başladı, tüm geriler ve faşistler kahrolsun" şeklindeki sloganlar 12 Eylül'e giden süreçte solcu gençliğin nasıl bir strateji izleyeceğinin ilk örneklerini veriyordu. Solcu öğrencilerin en büyük hedefi "karşı devrimcilerin en ufak kıpırdanışlarına göz yummamak ve kıpırdandıkları yerde ezmek", buna ek olarak ta "emperyalizmin miçoları olan faşistlere ve karşı devrimcilere yaşama hakkı tanımamak"tı. "Bir gün ufukta kızıl bir güneş doğacak", "kurtulu-

şa kadar savaş", "halkçı-devrimci kavgamız sürecektir" sloganları atan solcu öğrenciler kurdukları sözde "halk mahkemelerinde" yargı ve infaz kararları alarak, insanları katlederek ülkemize özgürlük getirmeye çalışıyorlardı. Solcu öğrenciler kurtarılmış bölgelerinde Mao ile babalarını karıştırarak "direniş çayevinde" çaylarını içip, "yoldaş bakkal"dan alışverişlerini huzur içinde yapıyorlardı.

a. Türkiye Komünist Partisi Gençliği

Türkiye'nin en eski solcu yapılanması Türkiye Komünist Partisi'dir. 1920'de Mustafa Suphi tarafından kurulan Moskova destekli parti çeşitli aralıklarla kapatılmıştır. 1961'de Türkiye İşçi Partisi kuruldu. TİP Türkiye'de Marksist öğrenci hareketlerinin gelişmesinde ve kitleselleşmesinde önemli roller üstlenmişti. Sol içerisinde bu dönemde tartışılan konu Moskovacılık ve Pekincilikti. Bunlara ek olarak bir de Milli Demokratik Devrimciler ortaya çıkmıştı. Fikir Kulüpler Federasyonu (FKF) 1965 yılında sosyalistlik ve Kemalizm arasında kurulan bir birlikteliğin ürünü olarak doğdu. 16 Aralık 1965'de FKF'nin kuruluş toplantısında İsmet Özel, Erol Temelkuran, Ataol Behramoğlu, Taylan Türker, Halis Aydın gibi isimler bulunuyordu. TİP içerisindeki Sosyalist devrimcilerle milli demokratik devrimciler arasındaki çatışmalar, solcuların en önemli gençlik örgütü olan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun adının 1969'da Dev-Genç olarak değiştirilmesine neden oldu. Bu dönem solcu öğrenciler içerisinde Mihri Belli'nin ve Doğu Perinçek'in etkinliğinin arttığı yıllardı. Ancak solcular içerisinde büyük bir grupta bu isimleri "cia maocuları" olarak suçlu-

yorlardı. Bu dönem TİP'in öğrenci örgütü Sosyalist gençlik Örgütü (SGÖ), Perinçek'in ise Proleter Devrimci Aydınlik (PDA) idi. Soldaki öğrenci hareketleri içerisinde bir birliktelik yoktu, üç kişi bir araya geliyor ve bir örgüt kuruyor denilen bu dönemde darbeci ve cuntacı Dev-Güç ve Demokratik Devrim Derneği (DDD) kurulu-yordu. SBF ve ODTÜ solcu öğrencilerin yetiştiği kurtarılmış üniversitelerdi. Doğan Avcıoğlu'nun "Devrim" dergisi solcu öğrencileri besliyordu. Üniversite gençliği "Şehir Gerillası", "Gerilla Savaşları", "Halk Savaşları" kitaplarıyla yeti-şerek Deniz Gezmiş'in THKO ve Mayır Çayan'ın THKP-C gibi ille-gal örgütlerinin tuzaklarına düşü-yordu. Vatan kurtarma adına asker kaçıranlar, ülkücü öldürüyor-lar, hırsızlık yapıp banka soyuyor-lar, bunları da gelecek kuşaklara "özgürlük savaşçısı" olarak pazar-lıyorlardı. Hakkı Öznur tarafından kaleme alınan *Derin Sol* kitabında çok ayrıntılı bir biçimde solcuların ne kadar özgürlükçü ve demokrat olduklarını görebilirsiniz.

Uluslararası sol içindeki tartışma ve kavgalar Türkiye solunda da anında karşılık buluyor ve fraksiyonlaşma çok hızlı biçimde gerçekleşiyordu. Birbirlerine karşı da son derece acımasız infazlarda bulunan sol gruplar Pekincilik ve Maoculuktan sonra üçüncü bir yol olarak kendilerine bir de Enver Hocacılık icat ediyorlardı. Bir de, Pekinci ve Tirancı çizgiyi "oportünist" ve Moskovacı çizgiyi de "revizyonist" bulan Cepheciler vardı. Bu grubunda en büyüğü Devrimci-Yol idi. Diğer üç akım ise cephecileri "goşist ve orta yolcu" görüyorlardı. Sol içerisindeki diğer gruplar arasında Aydınlikçılar, İlerici Gençlik Derneği, Kurtuluş, Partizan gibi parçalar da vardı.

b. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu 1970 başında TİP ve Mihri Belli tarafından yeni bir proleteryanın öncü parti fikrine karşı öğrenci kitlesinin devrimci kalkışmasını gerçekleştirmek üzere kurulan bir örgüttür. 1970'deki Dev-Genç kongresi sonrasında THKP-C adını alarak MDD'cilerden kesin biçimde ayrıldılar. Mahir Çayan'ın önderi ve teorisyeni olduğu bu hareket darbe öncesinde anti-emperyalist bir blok yaratmak ve gerekli noktalarda silahlı eylemler vasıtasıyla eyleme katkıda bulunmak asıl amaçlarıydı. Liderlerinin öldürülmesi ile diğer bütün solcu gruplar gibi amaçlarına ulaşamadılar ve birçoğu emperyalizmin sıcak kucağında kendilerine uygun yerler bularak mevzilerini terk ettiler.

Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Halkın Devrimci Öncüleri, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği gibi örgütlerin yanında TKHP-C de radikal solda önemli yer işgal ediyordu. Mahir Çayan önderliğinde kurulan parti; devrimin, ancak silahlı bir mücadele yoluyla gerçekleşebileceğinin altını net bir teorik altyapı ile çizen ilk hareketti.

Kadroları 1960'larda FKF ve TİP içinde yetişmiş, ve MDD görüşlerini sol içinde aktif olarak savunmuş kişilerden oluşuyordu. Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ertuğrul Kürkçü, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga, İrfan Uçar, Hüseyin Cevahir gibi gençlerin aralarında bulunduğu kadrodan oluşuyordu. 1970 yılı sonbaharında Ankara'da resmileştirilen oluşum, Kurtuluş dergisini çıkartmaya başladı, bu nedenle Kurtuluşçular olarak anılmaya başlandı. Şehir gerillası oluşumunu hedefleyen grup, bu çerçe-

“

Türkiye’de sol öğrenci hareketlerindeki yoğunlaşmalar 68 sonrasında daha bir artmıştır. Bunun da tek nedeni batıdaki öğrenci hareketlerini taklit. 15-16 Haziran 1970’de İstanbul’da DİSK tarafından düzenlenen eylemde atılan, “savaş başladı, tüm gericiler ve faşistler kahrolsun” şeklindeki sloganlar 12 Eylül’e giden süreçte solcu gençliğin nasıl bir strateji izleyeceğinin ilk örneklerini veriyordu. Solcu öğrencilerin en büyük hedefi “karşı devrimcilerin en ufak kıpırdanışlarına göz yummamak ve kıpırdandıkları yerde ezmek”, buna ek olarak ta “emperyalizmin miçoları olan faşistlere ve karşı devrimcilere yaşama hakkı tanımamak”tı.

de ses getiren eylemler yaptılar. İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom’u kaçırdılar ve öldürdüler, örgüt üzerine yoğun bir operasyon başlatıldı, kadroların çoğu yakalandı, dışarıda kalan grup üyeleri ise bir hesaplaşma içine girdiler. Mahir Çayan’ın hapisten kaçışını Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga’nın partiden ihracı izledi, ardından kır gerillası oluşturarak Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarını engellemek için eylem kararı alındı. 30 Mart 1972’de Kızıldere’de çatışma sonucu öldürüldüler. İçinden Devrimci Yol, Kurtuluş, Acilciler, MLSPB, Üçüncü Yol Eylem Birliği gibi pek çok sol grup çıkmıştır.

c. Devrimci Sol (Dev-Sol)

1978’de Devrimci Yol’dan ayrılarak aynı isimli bir dergi çıkaran İstanbul merkezli grup. Devrimci Yol’un SSCB’de revizyonist diktatörlüğün hüküm sürdüğü tespiti-ne katılmayarak, iç savaş tespitinin Mahir Çayan’ın öncü savaş stratejisini reddettiğini belirterek ve direniş komiteleri önerisinin yatay örgütlenmeye yol açarak, yukarıdan aşağıya örgütlenmeyi törpü-

lediğini söylüyorlardı. Ayrışma sonrası üniversitelerde Devrimci Gençlik Federasyonu kuruldu, militan mücadeleye girildi. Silahlı devrim birlikleri aracılığı ile faşist odaklara saldırılar düzenleyen grup, MHP ileri gelenlerinden Gün Sazak ve Nihat Erim suikastlerini gerçekleştirdi. 1980 sonrası en çabuk toparlanan gruplardan olan Dev-Sol, sansasyonel eylemlerine Özdemir Sabancı’nın öldürülmesi ile devam etti. 1990’ların başında Bedri Yağan (Darbeciler grubu) önderliğinde bir grup Dev-Sol’dan ayrıldı. Hareket daha sonra Devrimci Halk Kurtuluş Parti-Cephesi (DHKP-C) olarak adını değiştirdi. Bedri Yağan ise 1993 yılında İstanbul’da polisle girdiği çatışmada öldü.

d. Acilciler

1975 başlarında THKP-C’den Mahir Çayan’ın Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi görüşünden hareketle hemen öncü savaşın başlatılması gerektiğini söyleyerek ayrılan grup, 1980 darbesi ile tamamen dağıldı. Grubun önde gelen isimlerinden İlker Akman,

Hasan Basri Temizalp, Yusuf Ziya Güneş Malatya Beylerderesi’nde öldürüldü.

Devrimci Halkın Yolu THKP-C kökenli grup önce Militan Gençlik, daha sonra Halkın Yolu dergilerini çıkardı; 1977 yılındaki bölünmede bir grup TİKP’ye (Aydınlık) katılırken, kalan unsurlar dar bir grup içinde Devrimci Halkın Yolu dergisi etrafında toplandılar.

e. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)

Doğu Perinçek çevresi tarafından 1971’de kuruldu. TİP içindeki tartışmalarda MDD tezleri savunan; Doğu Perinçek, Cüneyt Akalın, Ömer Madra, Bora Gözen, Hasan Yalçın, Halil Berktaş, Gün Zileli, Oral Çalışlar, İbrahim Kaypakkaya, Atıl Ant, Ferit İlsever, Nuri Çolakoğlu gibi isimlerin arasında bulunduğu grup, İşçi Köylü ve Aydınlık dergileri çevresinde şekillendi. Kurulma kararı Mayıs 1969’da alınan illegal parti, silahlı mücadele konusunda bölünmeler yaşadı. Önce Garbis Altınoğlu, sonra da İbrahim Kaypakkaya silahlı mücadele konusunda oluşan fikir ayrılığı sonucunda partiden ayrıldılar. Uluslararası saflaşmada Çin KP’nin görüşlerini benimseyen TİİKP, mücadelenin kırlardan kente doğru ve iktidarın parça parça ele geçirilmesi ile başarılı olacağını savundu. 12 Mart sonrası Şafak isimli illegal dergi çıkarmaya başlayan parti, hızla toparlanmayı başardı. Halkın Sesi isimli dergi çevresinde varlığını devam ettiren TİİKP, 1977’de ilk kongresini topladı; ancak parti devamlılığına rağmen kitleselliğe ulaşamadı. Kurdukları TİKP ile legal mücadele içine giren Aydınlıkçılar üzerinde hep tartışılan bir parti oldular.

Sinemanın 12 Eylül Tanıklığı

7. Sanatın Darbeyle Yüzleşmesi

Mustafa KIYAK

Toplum mühendisliği yapanların, halkı güdülen bir nesne olarak görenlerin, sanatın, sinemanın toplumun özgürlüğü için gerekli bir olgu olduğuna inanmalarını beklemek boşunadır. İşkence tezgâhlarından geçirilen, en temel insani hak ve hürriyetleri ellerinden alınarak sindirilen bir toplumda sinemanın zemin bulması, gelişmesi ve tarafsız kalması zordur. Yüz binlerce insanın gözaltına alındığı, iki milyona yakın insanın fişlendiği, sivil toplum örgütlerinin tasfiye edilerek “sivil toplum”un çökertildiği bir darbe döneminden bahsediyoruz. Otuz dokuz ton gazete ve dergi yakılarak imha edilmiş ve dokuz yüz otuz yedi film darbeciler tarafından sakıncalı bulunduğu için yasaklanmıştır. Bu baskı ve işkence ortamı ile sanat alanında hesaplaşılması da tabii ki bir hayli gecikmiştir. Batıda Türkiye’ye göre çok daha önce gelişen sinema sanatının, gerekli kültürel altyapının olmadığı, savaştan yeni çıkmış ve dağılmış bir imparatorluğun mirasçısı olan bir ülkede yeterince gelişmemesi, amatör birkaç çaba dışında bir sinema geleneği oluşma-

ması da bunda önemli bir etkenidir. Bunun için de bilinçli bir izleyiciden söz etmek de zaten mümkün olmamıştır. Sanatın diğer türlerinde olması gerektiği gibi, sinema alanında da yönetmen, toplumun sorunlarını irdeleyerek, sisteme önemli bir eleştiri getiremiyorsa, kişisel düşüncelerine uygun olsun olmasın sistemin dışladığı, ikinci sınıf insan yerine koyduğu kesimleri, beyaz perdeye taşıyamıyorsa kısacası darbecilerin durmadan halkı terbiye etmeye çalıştığı bir ülkede yaptığı filmle cuntacılarla meydan okuyamıyorsa, halktan kopuk bir sinema anlayışı bir süre sonra kendini yenileyemeyerek basitleşecektir.

Dünyada Darbe Sineması

Dünya sineması darbe, bağımsızlık, bireyin devletle mücadelesi, hak ve özgürlükler, göçmenlik gibi konularda iyi örneklerle dolu. Mesela “Fidel’in Yüzünden” küçük burjuva hayatı süren bir çiftin, yaşamlarını Şili’deki yaşanan seçimlere göre dönüştürerek nasıl sosyalist bir evrim geçirdiklerini, on yaşındaki bir kız çocuğunun gözünden anlatıyor. Costa Gavras’ın kızı Julie Gavras

filmin yönetmeni. Filmin geçtiği zaman dilimi 1970’li yıllar ve bütün dünyayı etkileyen radikal değişimleri arka plan olarak kullanılıyor. Feminizm, faşist darbeler ve emperyalizme karşı verilen mücadele. Filmin üzerine oturduğu bu sosyal ve siyasal fon daha sonra Türk sinemasında darbeyi işleyen filmlerde karşımıza çıkabilecek önemli eksikliklerden birisi. Darbeleri ve sosyal değişimleri küçük bir çocuğun gözünden vermek sinemacıların sık başvurduğu bir yöntemdir. Bu filmlerin en güzel örneklerinden birisi Andres Wood’un yönetmenliğini yaptığı, 2004’te çekilen Şili-İspanya-İngiltere ortak yapımı Machuca adlı filmidir. 1973’te Salvador Allende hükümetinin kanlı bir darbeyle yıkılmasını psikolojik ve sosyolojik ilintiler kurarak anlatan film yine darbeyi iki çocuğun gözünden anlatıyor. Gonzola Infante ve Pedro Machuca, Santiago’da yaşayan 11 yaşlarında iki çocuktur. Gonzola Infante zengin ve utangaç bir çocuktur ve zenginlerin oturduğu semtte yaşamaktadır. Fakir bir ailenin oğlu olan Machuca ise birkaç blok ötedeki gecekonuda

yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Birbirinden farklı bu iki dünya arasında görünmeyen bir duvarı kaldırmaya çalışan devrimci insanlar vardır.

Bunlardan biri, özel bir Katolik okulun müdürü olan idealist Peder McEnroe'dur. Okulda okuyan bazı öğrenci ailelerinin desteği ile, gecekondu semtinde yaşayan yoksul çocukları okula kabul etmektedir. Amacı herkese, ülkedeki politik ve sosyal ortamın giderek kötüleştiği bir ortamda, saygıyı ve toleransı öğretmektir. Bazı aileler bu kararı onaylarken, bazıları bunu bir skandal olarak görmektedirler.

Sonuçta, Pedro Machuca ve Gonzola Infante aynı sınıfta okumaya başlarlar ve aralarında güzel bir dostluk oluşur. Birlikte ilk aşkı, başkaldırma içgüdülerini ve adalet hayallerini yaşarken, Salvador Allende hükümetinin sonuna imzasını atan kanlı bir darbenin güçsüz tanıkları olurlar.

Resmi tarihi tersyüz eden Arjantin sinemasının ustalarından Luis Puenzo 'Resmi Tarih'te, 1976'daki askeri darbenin kalıntıları altında yaşamaya çalışan Arjantin'e çevirir kamerasını ve seyirciyi çarpıcı gerçeklerle yüzleştirir. Politik sinemanın kilometre taşlarından biri sayılan film, Arjantin'in 'Cumartesi Anneleri'nin öyküsünü anlatıyor ve resmi tarih kitaplarını ve bilgilerini ters yüz ediyor.

"Olimpo Garajı" da 1970'li yılların sonunda sol bir örgüt üyesi olan Maria'nın Arjantin diktasının eline düşmesi ve işkence görmesini anlatır.

Dünya sinemasında bu konu

ile ilgili birçok örnek var. İtalya, İspanya, Arjantin, Şili, vb. birçok ülkede faşist yönetimler geride kaldığı için, yönetmenler bu tarihi gerçekleri daha özgürce filmlerine taşıyabiliyorlar.

12 Eylül filmlerindeki ortak noktalardan birisi arka fonda darbeye sesi özdeşleşen Hasan Mutlucan'dan türküler duyulmasıdır. İşkence edilen insanların sesleri onun sesine karışır. Duvarlar bazen abartıya kaçacak şekilde sloganlarla doludur. 12 Eylül filmlerinde meseleyi direkt olarak anlatmak isteyen filmler belgesel tarzına kaymış diğerleri de ya duygusal yoğunluğun altında ezilip ne anlatmak istediğini dolaylı yoldan ifade etmek istemiştir.

Türk Sinemasında 12 Eylül

12 Eylül'ün beyazperdede ilk görünmesi 1986 yılına rastlar. 12 Eylül ile ilgili filmler genel olarak dönemin siyasi atmosferini gerçekçi bir şekilde ele almak yerine dolaylı yünden, bazı göndermeler yaparak, geriye dönüş teknikleri kullanılarak, belki seyirci unsuru da gözetilerek, araya bir aşk hikâyesi sıkıştırılarak çekilmiş filmlerle başlar. 2000 yılından sonra gerek sinema kültürünün gelişmesi, gerekse toplumsal bilincin artmasıyla beraber yerini biraz daha cesur yapımlara bırakır.

Mustafa'nın (Mehmet Ali Alabora) hiçbir şeyle alakası

olmayan televizyon taksidi derdinde bir işçi ailesinin reisiyken, darbeye beraber Örnektepe Halk Komitesi başkanı Şehmuz olarak suçlanıp içeri alınmasıyla başına gelenleri anlatan, 2006 yapımı Eve Dönüş filmi yeni nesil 12 Eylül filmlerinden. Polislerin uzun süren işkence seansları bu filmde de uzun bir zamanı kapsar. Mustafa'nın hayatı bir anda değişir ve ne yapsa işkencecilerin elinden kurtulamaz. İçerdayken Mustafa'nın "Benim hiçbir şeyle ilgim yok, ben kendi halinde bir işçiyim" sözlerine Hoca'nın "Zaten senin gibiler bir şey bilseydi belki de burada olmazdık" sözü filmin özeti gibidir. Darbeden ilgili ya da ilgisiz herkes bir şekilde zarar görmektedir. Filmdeki bir diğer dikkat çeken nokta hiçbir siyasal bilinci olmayan, hatta devrimcilerle dalga geçen sıradan bir tipin içeri girmesi ve işkence görmesidir. Seyircide ister istemez sanki bu işlere bulaşmış sağcı ya da solcu ideolojiye mensup insanlara yapılan işkenceleri normalleştirme algısı oluşturabilir.

İsmail Güneş'in yönettiği 1999 yapımı "Gülün Bittiği Yer" filmi, 12 Eylül dönemini, işkence sahnelerine yapılan geri dönüşlerle anlatmaya çalışıyor. Filmin içine birden çok konu sıkıştırılması, filme odaklanmayı ve olaylar arasında bağlantı kurmayı güçleştiriyor. Film esasında korku ve şiddet kültürünü eleştirirken, devletin baskıcı politikalarıyla, polis işkenceci tavrıyla, babanın oğlu üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümün temelde aynı duygudan kaynaklandığını anlatı-

yor. Kişiliği baskı altında tutulan bireyler bunu bir şekilde sorgulamadan nesilden nesile aktarıyor. Filmin içine sıkıştırılan aşk hikâyesi, resmi tarih anlayışına getirilen sorgulamacı yaklaşımlar, trendeki “Almanca” adamın topluma dışardan yaklaşımları, sürekli ülkeyi geri kalmışlıkla suçlayarak kıyaslamalar yapması ve biletçinin, “sallandırıcaksın bunlardan birkaçını, bak bi daha yapıyorlar mı?” yaklaşımı, darbeci mantığın toplumun damarlarına ne kadar işlediğini göstermekte. Trendeki askerlerin götördüğü tutuklu insanların kimi zaman trajikomik bir hal alan davranışları da “suçlu” görülen insanların hayata bakışları arasındaki farkı özetler nitelikte. Sayıklama sahnelerinin uzunluğu, aynı sahnelerin tekrarlanması filmi sıkıcı hale getiriyor. 12 Eylül veya darbeyi işkence sahnelerinden anlayabiliyoruz ve filmin dramatik yapısı filmin eleştirel yanını örtüyor.

2007 yapımı, adını Zincirbozan askeri tesislerinden alan filmin yönetmeni Atıl İnaç. En başta dikkat çeken şey fil-

min müziklerinin ve ses efektlerinin bir korku filmini andırır olması. Belki darbeyi anlatan bir film için güzel bir seçim, fakat filmin bir belgesel havasında ilerlemesi bu etkiyi kırmış. Dönemin siyasi aktörlerinin hemen hepsi filmde görünüyor. Filmin temel argümanı, bütün bu sağ-sol çatışmalarının dış güçler tarafından yönlendirildiği, sağcı ve solcu gençlerin tamamen birileri tarafından kullanıldığı ve zamanı geldiğinde devre dışı bırakıldığı tezi üzerine kurulu. Darbenin Amerika gözetiminde yapıldığı ve Turgut Özal’ın sivrilitilerek tekrar Amerikan çıkarlarına uygun bir hükümetin kurulduğu anlatılıyor. Dönemin siyasi-leri sanki darbeyi istemiyorlarmış da mecburen kabullenmişler gibi anlatılmış ve biraz aklanmaya çalışılmış gibi.

Polisiye sayılabilecek bir kurgu üzerine oturan Sis filmi zülfü Livaneli’ye ait. 1960 yılında başlayan film 1960 ihtilalinin olduğu gün bir ailenin tepkilerini göstererek başlıyor. Orduda subay olan bir babanın hakim olan oğlu ve kızı ihtilali desteklerken diğer oğlu babasını cuntacı bir albay olarak suçlayarak farklı tep-

kiler veriyor. Daha sonra film 1978 yılına gidiyor. Aradan yıllar geçmiştir ve Hakim (Rutkay Aziz) hakimliği bırakmıştır. Babası emekli olsa da cuntacı kimliğini sürdürmektedir. Kaderin garip bir cilvesi ola-

cak ki Hakim’in iki oğlu Erol ve Murat iki farklı ideolojiye mensup örgüte üyedir ve Murat öldürülür. Şüpheler birbirine düşman olan iki örgütten diğerine mensup olan Erol’un üzerine yoğunlaşır. Arada kalan baba, bir taraftan çocukları kurtaramadığını söyleyen kendi babası, bir taraftan da intikam almak isteyen örgüt mensuplarıyla uğraşmaktadır. Bir yandan da diğer oğlu Erol’u kurtarmaya çalışmaktadır. Birini kurtarmadan diğerinin yasını tutamayacağını söyler. Sis, olay örgüsü kimi çelişkililer barındırsa da sanatsal açıdan 12 Eylül’ü iyi anlatan filmlerden biridir. Müzikleri ve çekimin sadeliğinin de bunda etkisi vardır.

Bütün hapisane filmleri gibi Tunç Başaran’ın bu filmi de 12 Eylül’ün “içerdeki” yüzünü seyirciye anlatmaya çalışır. Dramatik yapı ve mahkûmların yaşantısına gerçekçi yaklaşım kendini belli eder. Bütün bu yaşamın bir çocuğun gözünden anlatılması, özgürlüğün kısıtlanmasının, baskının birey üzerindeki etkilerini yansıtmaya çalışır. Bu arada toplumun çürümesini arka planına değinmeksizin sorgular.

Şerif Gören’in Sen Türkülerini Söyle, uzun süre hapis yattıktan sonra mahallesine dönen Hayri’nin (Kadir İnanır) hikayesini anlatır. Yine Gülün Bittiği Yer filmindeki gibi geriye dönüşlerle Hayri’nin 12 Eylül sürecinde başından geçenler anlatılır. Geriye döndüğünde her şey değişmiştir ve inandığı değerler uğruna beraber mücadele ettiği arkadaşları sisteme ayak uydurmuştur. Olay örgüsüne bir aşk hikayesinin dâhil edilmesi, Hayri’nin geçirdiği dönüşümün arkasındaki toplumsal dina-

miklerin filmde yeterince vurgulanamaması, sebep sonuç bağlantılarının iyi yansıtılamaması filmi zayıflatan sebeplerdendir. Bahsi geçen özelliklerin tümünü bulabileceğimiz bir başka film de Zeki Ökten'in Ses filmidir. Uzun süre hapis yatan Tarık Ege'deki köyüne döner. Tarık'ın geçmişi hakkındaki sorular cevapsız kalır ve ne anlatmak istediğini bilemeyen bir film kalır geriye.

Atıf Yılmaz'ın Eylül Fırtınası, duygusal yoğunluğun daha fazla hissedildiği bir film. Habib Bektaş'ın Gölge Kokusu adlı eserinden uyarlanan senaryo filme çekilmiş. Bir askeri darbenin sıradan bir aile üzerindeki etkilerini bir çocuğun, Metin'in (Kutay Özcan) bakış açısından bakan samimi bir yapım. Metin'in bağıra bağıra söylediği tekerleme, aslında otoriteye, mevcut düzene baş kaldırıdır. Kişilerin duygusal yoğunlukları bu filmde de darbenin toplumdaki etkilerinin ikinci planda kalmasına yol açmış.

Sırrı Süreyya Önder'in senaryosunu yazdığı ve Muharrem İnce ile beraber yönettiği Beynelmîlel filminde, sıkıyönetim koşullarında Adıyaman'da bir grup yerel müzisyenin komutanlıkça bir orkestraya dönüştürülmek istenmesinin trajikomik hikâyesi anlatılıyor. Film fikir olarak çok iyi. Çünkü darbecilerin halktan kopuk cahilce dayatmalarının bir kara mizah unsuru olarak kullanılması yerinde bir seçim. Fakat film genel olarak bu gelişkiyi yansıtmaktan uzak, zayıf bir profil çiziyor. Filmin mizahi yönü seyircideki beklentiyi karşılayamıyor.

Çağan Irmak'ın Babam ve Oğlum filmi 12 Eylül'ü konu edip de belki en fazla seyirciye ula-

şan filmidir. Ancak diğer darbe filmleri için düşündüğümüz birçok şey bu film için de geçerli. Film seyreden insanların aklında darbenin insanları ve yaşamı nasıl değiştirdiği değil, baba, oğul, torun arasındaki duygusal ilişki kalıyor. Bu duygusal atmosfer, filmin darbeye kurduğu bağlantıyı ezerek görünmez hale getirmiştir.

Daha Fazla Cesaret

12 Eylül filmlerindeki ortak noktalardan birisi arka fonda darbeye sesi özdeşleşen Hasan Mutlucan'dan türküler duyulmasıdır. İşkence edilen insanların sesleri onun sesine karışır. Duvarlar bazen abartıya kaçacak şekilde sloganlarla doludur. 12 Eylül filmlerinde meseleyi direkt olarak anlatmak isteyen filmler belgesel tarzına kaymış (Zincirbozan buna iyi bir örnek) diğerleri de ya duygusal yoğunluğun altında ezilip ne anlatmak istediğini dolaylı yoldan ifade etmek istemiştir. O zaman da seyirci olaylar arasında bağ-

lantı kurmakta zorlanmış, darbeyi bütüncül şekilde kavramak yerine, darbeye ait birtakım kötü izlekler aklında kalmıştır. Kemalist oligarşinin görece geriletilmesiyle beraber, düzenle hesaplaşmaya dönük filmlerin sayısında da tabii ki bir artma görülmüştür. 12 Eylül'le yahut da askeri vesayet rejimiyle sanatsal olarak daha gerçekçi bir şekilde hesaplaşma zamanı gelmiştir. Resmi tarih anlayışından sıyrılmış, resmi sinema anlayışını terk etmiş yönetmenler artık birtakım dolaylı anlatım yollarına başvurmadan vermek istedikleri mesajı net bir şekilde veren (ebetteki filmin sinematografik öğelerden arınmasını kastetmiyoruz) filmler çekmeye başlayacaktır. Hangi siyasi düşünceden olursa olsun darbeci anlayışa karşı topyekun verilecek bir mücadelenin sanatsal yönü ancak bu şekilde kendini aklayabilir ve gelecek nesillere, daha özgür ve baskıdan, dayatmalardan uzak bir hayat vaat edebilir.

12 EYLÜL FİMLERİ

- Zincir Bozan (Atıl İNAÇ, 2007)
- Gülün Bittiği Yer (İsmail GÜNEŞ, 1999)
- Eve Dönüş (Ömer UĞUR, 2006)
- Ses (Zeki ÖKTEN, 1986)
- Sis (Zülfü LİVANELİ, 1989)
- Dikenli Yol (Zeki ALASYA, 1986)
- Bütün Kapılar Kapalıydı (Memduh ÜN, 1990)
- Eylül Fırtınası (Atıf YILMAZ, 1999)
- Prenses (Sinan ÇETİN, 1986)
- Gökyüzü (Sinan ÇETİN, 1986)
- Babam ve Oğlum (Çağan IRMAK, 2005)
- Beynelmîlel (Sırrı Süreyya ÖNDER, Muharrem GÜLMEZ)
- Sen Türkülerini Söyle (Şerif GÖREN, 1986)
- Uçurtmayı Vurmasınlar (Tunç BAŞARAN, 1989)
- O Çocukları (Murat SARAÇOĞLU, 2008)
- Suyun Öte Yanı (Tomris GİRİTLİOĞLU, 1991)
- Uzlaşma (Oğuzhan TERCAN, 1991)
- Av Zamanı (Erden KIRAL, 1988)

Bir İlmihal Denemesi Olarak İslamcılık

Abdulaziz TANTİK

İlmihal, kişinin lehindeki ve aleyhindeki bilginin somut olarak kendisine sunulmasıdır. Peygamberin vefatı ile birlikte başlayan İslam tarihi süreci fetva arayışlarına baş-
vurmak durumunda kalmış ve bir konuda farklı fetvaların varlığı ise bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla fetva âlimin görüşü olarak kabul edilmiş ve bağlayıcılığı sınırlı alanda kabul edilmiştir. Farklı mezheplerin varlığı farklı ilmihallerin varlığını oluşturduğu gibi aynı mezhepte de farklı fetvalara rastlanabilmiştir. İlmihal kişi için zorunludur, ama bir kişi için zorunlu olan bir ilmihal bütün kişileri kapsayacak zorunluluğu taşıyamaz!

Farklı düşünsel ekollerin -Kelam, Felsefe ve Tasavvuf gibi- de kendilerine göre mün-tesiplerine sunduğu ilmihaller vardır. Fakat meseleyi ilmihal düzeyinde tuttuğunuz sürece çok keskin kopuşlar ve ayrılıklar meydana gelmemektedir. Buna rağmen elbette ki bazı keskin ayrışmalar veya suçla-

malar karşılıklı olagelmıştır, ama bu durum bütüne uyarlanacak bir özellik kazanamamıştır.

Yeni Bir Yöntem Önerisi

Demek ki ilmihal belirli bir yöntem çerçevesinde dini algı ve idrakin hayata dair ayrıntılara uyarlanma çabasıdır. Kişi, hayatını idame ederken dini meşruiyet çerçevesine bağlı kalmanın bir imkânı olarak ilmihale sığınır. Özellikle halk, dini ilimlere nüfuzu zayıf olduğu için belli bir mezhebi veya Âlim'i takip ederek hayatını dini alanın sınırları içinde tutmaya çalışır.

İşte İslamcılık tamda burada bir ilmihal denemesi olarak öne çıkar. Dini anlamada yeni bir yöntem önerir. Hayatı kendi bütünlüğü içinde kavrama ve bunu dini hükümlere uygun yaşama cehdi ve çabası ile birlikte işgallere karşı İslam diyarını kurtarma misyonu da bu ilmihalin en başat ögesi olagelmıştır. Kendisini bir kurtuluş ideolojisi olarak kurgulamış

olması ve bu kurtuluş ideolojisini bir siyaset olarak belirlemesi onu farklı düşünsel çabalar-
dan ayırıcı vasfı olmuştur.

İdeolojik karakteri ve siyasi boyutu İslamcılığın ilmihalini belirleyen temel etkenler olduğu gibi bu özelliklerin belirlediği bir ahlaki yapıyı da içselleştirmiştir. Belirli bir zaman diliminde ve o zaman diliminde oluşan siyasal gelişmelerin sebep olduğu bir fikri ve siyasi akım hüviyeti kazanması, İslamcılığın ilmihalinin sınırlı ve zamansal bir özellik kazanmasına neden olmuştur. Ama İslamcılık bununla yetinmemiş ve bugünlere kadar sürececek bir olgu olarak varlığını devam ettirmiş ve ilmihal deneyimi olarak da güncellenerek etkisini kalıcı kılmıştır. Bu durum öncelikle zihinlerde bir değişim yaşatmış ve zihni değişim ilmihali belirleyen bir vasat oluşturmıştır. Nedir bu zihni değişim?

İslamcılık iki temel yaklaşım üzerine kendisini bina etmiştir. Toprakları işgale uğramış ve Batı'nın teknik gelişiminin

bu yenilgiyi sağladığı varsayımı, İslamcılığı Batı'nın gelişim kodları üzerine düşünmeye ve yer yer Batı'yı taklide yöneltmiştir. İslam dünyasındaki Modernist yaklaşım buna en iyi örnektir. Batı karşısındaki bu yenilgi psikolojisi doğal olarak bazı peşin kabulleri ortaya çıkarmıştır. İlk dönem İslamcı âlim ve aydınların ortak kanaati Batı mamur, zengin ve müreffeh, İslam coğrafyası ise, mahrum, mağlup ve viranedir. Bu yaklaşım bazen batının ilmini ve fennini alalım ama ahlakını almayalım yargısına taşırken, bazen de dini değerleri dikkate almaktan vazgeçenler tarafından batının her şeyini alalım derekesine düşmüştür. Ama bugün en temelde batı kültürünün oluşturduğu bilgi ve bu bilginin yöntemlerinin İslam kültürünü oluşturan ilmi disiplinlere uygulanması gerektiği görüşü bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Ve bu yaklaşımla hesaplaşmadan İslamcılığı doğru bir zemine taşımanın imkânsızlığı ise ortada duruyor.

Keskinleşmiş Literal Okuma

İkinci yaklaşım ise; direniş kültürünün sağladığı vasatta keskinleşmiş bir yaklaşımla özelinde meydana gelen literal okumalardır. Direniş siyasetinin oluşturduğu keskinliği ilmihale yönelttiğiniz zaman ortaya tekfir kültürü diye nitelendirilebilecek bir algı oluşuyor. Çünkü savaştığınız kişi

bir düşman ve bu düşmanı en kötü nitelemelere muhatap kılmanın bir mahzuru olmadığı yargısı meşruluk kazanmıştır. O zaman bu sizden olmayan ve sizinle aynı fikri ve duyguyu taşımayan herkesi düşman kategorisine koymanızı kolaylaştırdığı için bunu dini literatürdeki karşılığı küfür, kişinin kâfir olduğunu ilan etmektir.

İslamcılık dini anlamada yeni bir yöntem önerir. Hayatı kendi bütünlüğü içinde kavrama ve bunu dini hükümlere uygun yaşama cehdi ve çabası ile birlikte işgallere karşı İslam diyarını kurtarma misyonu da bu ilmihalin en başat ögesi olagelmıştır. Kendisini bir kurtuluş ideolojisi olarak kurgulamış olması ve bu kurtuluş ideolojisini bir siyaset olarak belirlemesi onu farklı düşünsel çabalardan ayırıcı vasfı olmuştur.

Çünkü kişi kafir olduğunda ve size karşı savaşıyorsa ona yönelik ilmihaliniz de o oranda keskinleşir. Bunu yirminci yüzyılın son çeyreği ile yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğine doğru yürürken de gözlemleyebiliyoruz. Bu durumun ilmihale yansımaları, ayrılıkların dini özellik kazanmasına neden olduğu gibi birleşmenin mümkünsüzlüğünü de taşımaktadır. Hatta son

dönemde intihar eylemlerinin bu yaklaşım biçimi ile ilişkisini kavramadan meseleyi anlamak biraz zor olacaktır. İdeolojik, siyasi yaklaşım savaşıyla beslenildiği zaman en küçük fikri veya duygusal ayrılık en büyük ayrım olarak algılanır. Bunun ilmihale yansımaları ise bütün farklılıkları küfürle isimlendirmektir.

İslamcılığı bu iki yaklaşımla sınırlamak elbette ki haksızlık olur, ama ana gövde bu iki algının üzerine oturmaktadır. Fakat eleştirel mantığı kuşanan veya ilmi dirayetini derinleştiren kişiler, bu yaklaşımların yeterlilik kazanmadığını kavradıkları gibi farklı yöntemlerin daha sağlıklı olduğu tezi gündemleştirebiliyorlar. İslamcılığın örneğin ıslah hareketlerinden farklılığını ve kopuşunu da bu iki çizginin varlığına borçluyuz. O zaman İslamcılığın doğru bir zemine kavuşması için kendisinden önceki ıslah hareketlerine yönelmesi ve bir ıslah geleneği oluşturması zaruridir. Ve İslamcılık ancak ilmihal algısını bu ıslah boyutunu dikkate alarak yeniden bir değerlendirmeye tabi tutabilirse yaşanan güncel sorunlara dikkate değer ve takdir edilecek cevaplar verebilir. Bunu sağlayacak zemin ise elbette ki İslamcılığın ideolojik, modernleşmeci ve siyasi boyutu ile yeni bir hesaplaşma gerçekleştirmek ve modernliğin ürettiği sorunlara cevap aramaktan vazgeçmesinde yatmaktadır.

“

İslamcılığın doğru bir zemine kavuşması için kendisinden önceki ıslah hareketlerine yönelmesi ve bir ıslah geleneği oluşturması zaruridir. Ve İslamcılık ancak ilmihal algısını bu ıslah boyutunu dikkate alarak yeniden bir değerlendirmeye tabi tutabilirse yaşanan güncel sorunlara dikkate değer ve takdir edilecek cevaplar verebilir.

İslamcılık kurtuluş mücadelelerinden sonra modernliğin oluşturduğu sorular ve sorunlara yönelik cevaplar üretme çabasına girişmiştir. Ancak bu çabalar genel itibarı ile modern bir algı ile belirlendiği için cevaplar da modernlik algısından bağımsız gelişmemiştir. Çünkü insanlar Müslüman veya değil, modernliğin ürettiği bir kültürün içine doğmakta ve yaşamaktadır. Ve modernliğin kültürel dokusunun ürettiği sorunlar veya sorunlarla muhatap olmuştur. Ama cevaplar da yine bu kültürün oluşturduğu zeminde kalınarak; çünkü bu zemin yegâne meşru zemindir, üretilmektedir. Ancak yirmi birinci yüzyıla girerken bu durum bir tartışma zemini oluşturmuş ve bu durumun meşru olmadığı savı güçlenmiştir. İslamcılık üzerine yeni arayışlar ortaya çıkmış ve İslamcılığın üzerine bina edilen yapı çok ciddi olarak eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu olumlu bir gelişme olarak kayda geçilmelidir. Bunun ilmihale dönüşmesi biraz zaman alabilir, ancak

bir idrak oluşturması günbegün artmaktadır.

Bu noktada İslamcılığın oluşturduğu ilmihal, çatışmacı, kuşatıcılığı modernliğin tek tipleştiriciliği ile birleştirilmiş ve isyan halinde olan bir mantık sonucudur. En önemli özelliği ise çağdaşlığın değerlerini tersinden değerleyerek kabulünü sağlamasıdır. Ama bu ilmihal sürekli yara almaktadır ve sürekli yeni ilmihaller kapı aralamaktadır. Çünkü insanlar yeni arayışları süreklileştirmeye başladılar, eleştirel aklı kuşanıyorlar ve sürekli İslami ilimler noktasında derinleşmeye çaba sarf ediyorlar. Bu durum İslamcılığın ilmihalini sürekli yeni hamlelere maruz bırakmaktadır. Bir taraftan tasavvuf kültürü, diğer taraftan geleneğin yeniden ihya çabaları sürekli bir hareketlilik sağlamaktadır. Ayrıca batı kültürü eleştirisinin derinlik kazanması ve batıya yönelik eleştirinin batının kalbinden yola çıkması batılı değerlere yönelik ilgiyi azaltmakta ve bu durum yeni arayışlara neden olmaktadır.

İlmihal, kendi otantikliği içinde modern olanı dışlar, bir disiplini ve batılı anlamda özgürlüğün kısıtlanmasını içerir. Serbest bir yaşam stilini onaylamaz ve bir teslimiyet ile bağlılığı öne alır. Aynı zamanda ilmihalin İslam düşüncesi bağlamında önemli bir mevkii olduğu ve bu durum mümin için İslam sınırları içinde kalmayı garantiye alan bir algıya işaret eder. Zaten bu yüzden İslamcılık ilk çıktığı yılların taşıdığı zemini kaybetmeye başladı. Bu durum yeni arayışları tetikliyor ve üzerine bolca düşünülen bir zemin haline geliyor.

Temel sorular şu: çağımızda bir Müslüman'ın ilmihali ne üzerine bina edilmelidir? Vahyin ve sünnetin anlaşılması hangi yöntemlerle belirlenmeli ki bu ilmihal ilk dönem Müslümanların ilmihalinin meşruluk sınırlarını korusun? Müslüman kendi dışındaki yani Müslüman olmayan unsurlarla ve yaşam tarzları ile nasıl bir ilişki biçimi gerçekleştirmeli ki ahlaki yapısını muhafaza etsin ve Müslümanlığını pekiştirsin?

Bu soruları doğru cevaplayacak bir akım, düşünce veya fikir hareketinin oluşturacağı bir ilmihale Müslümanlar muhtaç durumdadırlar. Bir ilmihal bir ahlak demektir, bir ahlak ise bir varoluş sanatıdır. Varoluşunu dikkate değer bulan kişiler ilmihallerini de dikkate değer bulmalıdırlar...

İlmihaller ve *Ahir Zaman İlmihali* Üzerine Söyleşi

Hayri Kırbaşoğlu:

“Ahir Zaman İlmihali ile bu çağ ile yüzleşmek, hesaplaşmak ve çağın meydan okumalarına cevap vermek amaçlandı”

Ahir Zaman İlmihali, ilmihal geleneğinde bir kırılma noktası olabilmek, gezegenin ve insanlığın bir yok oluşa doğru gittiği bir dünyada İslam’ı, hem Müslümanlar hem de diğer bütün insanlık için bir kurtuluş ümidi olarak takdim edebilmek gibi bir idealizmin ürünü. Elbette alışılmışın dışında, hatta ezberleri bozucu, belki bazı çevreleri rahatsız edici birtakım unsurları bünyesinde barındırabilir, hatta barındırmaktadır da. Dinin tanımından tutunuz, İslam, Tevhid, Müslüman kavramları çevresinde cihadın, namazın, orucun yanında bütün sosyal olayların aktivist bir bakış açısıyla yeniden yorumlandığını görmek mümkün. Modern insana özgü kavramlar çevresinde dönen bir üslupla yazılan kitap Begoviç, Şeriatı ve İkbâl gibi ilim ve fikir adamlarını referans alıyor. Hayri Kırbaşoğlu ile *Ahir Zaman İlmihali*’ni konuştuk. (Asım Öz)

Necip Fazıl Çile’de “Yandı kitap dağlarım ne garip bir hal oldu, Sonunda bana kalan yalnız ilmihal ” demektedir. Bu, ilmihal geleneğinin ne kadar etkili olduğunu da ortaya koymaktadır aslında. Uzun zamandır üzerinde çalıştığımız *Ahir Zaman İlmihali* hangi düşünceden hareketle oluşturuldu?

Ahir Zaman İlmihali’nin ortaya çıkışının bir hikayesi tabii ki var. Çıkış noktası, bir baba, hem de İslami ilimler alanında akademisyen bir baba olarak çocuklarıma nasıl bir Müslümanlık miras bırakacağım sorusu esas saik olmuştur. Zira Kur’an ve Sünnet temelli, sağlıklı, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir Müslümanlık tasavvurunu gelecek nesillere sunmayı amaçlayan Türkçe bir eseri çok aradımsa da maalesef bulamadım. Gerek sistematigi, gerek kavramsal çerçevesi, gerekse dil ve üslubu açısından ilmihal kategorisinin

deki bu gibi eserlerin 21. yy insanına hitap etmesi, onların meselelerine el atması, yol ve yön göstermesi söz konusu bile değildi.

Öte yandan bu tür eserlerin günümüzün insanının ihtiyaçlarına cevap vermesinin mümkün olmadığı sonucuna vardığım bir makaleyi de *İslamiyat* dergisinin “Türkiye Dindarlığı” sayısında yayımlamış, bu eserleri detaylı ve kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tuttukten sonra bu sonuca varmak zorunda kalmıştım. *İslamiyat* dergisinin bu sayısı vesilesiyle Türkiye dindarlığı meselesi Ahmet Hakan’lı *İskele Sancak*’taki bir programa da taşınınca, mesele iyice gündeme geldi. Söz konusu programda ilmihalleri bu kadar tenkit ettiğim halde, niçin yeni bir eser yazmadığım sorusuna da muhatap oldum ve sıkıştırmalar karşısında, böyle bir eser yazma vaadi de ağızdan bir biçimde çıkmış oldu. Ben de sözümün arkasında

durmak adına böyle bir eser yazmak için kolları sıvamaktan başka bir çare bulamadım. Tabii böyle bir eser, bir bakıma iddiası da olan bir eser yazmak, aslında bir ekip tarafından yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Ben buna inandığım halde, memleketimizde bu şekilde ekip/gurup çalışması alışkanlığı yerleşmediği için, mecburen bu görevi tek başıma yerine getirmek durumunda kaldım. Ama hâlâ *Ahir Zaman İlmihali*'nin benzerlerinin çeşitli ekipler tarafından ekip/gurup çalışması suretiyle ortaya konması gerektiği düşüncesinden vazgeçmiş değilim. Önümüzdeki yıllarda, bizim bu mütevazî çalışmamızdan daha iyi eserlerin yazılıp okuyuculara sunulduğunu görmek inşaallah hepimize nasip olur. Özellikle de İlahiyat, Diyanet ve Din Eğitimi çevrelerinde *Ahir Zaman İlmihali*'ndeki yaklaşım egemen olur da, İslam, tarihin ve toplumun dışında kalmaktan kurtulur, tekrar tarihe ve toplumlara yön veren ve müspet katkılar sunan bir dünya görüşü haline, ya da Garaudy'nin ifadesiyle gürül gürül akan bir nehir, bir "hayat pınarı" haline gelir.

Müslümanların kültür tarihinde ilmihallerin ya da benzer isimli çalışmaların, fıkıh tarihi içerisinde ne zaman, nasıl ve

Hayri Kırbaçoğlu

niçin ortaya çıktıkları ve bunların dini görevlerin ve ödevlerin öğrenilmesi konusundaki önemlerini, faydalarını, yazılma gerekçelerini, rollerini, ihtiva ettikleri bilgilerin değerleri ve bu bilgilerin ne kadar sağlıklı olduğu konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

Bizde bilinen şekliyle "ilmihal" İslam geleneğinde nispeten geç dönemlerin ürünü olan "yeni" bir olgu sayılır. Zira klasik çağlarda, iman alanını ilgilendiren konular "akaid ve kelim" literatüründe; uygulama alanını ilgilendiren konular "fıkıh" literatüründe, "ahlak" alanını ilgilendiren hususlar ise bilgi kaynakları ve metodolojisi farklı çeşitli disiplinler -edeb/âdâb,felsefe,tasavvuf v.b.- tarafından oluşturulan literatür çerçevesinde ele alınırdı. Bu eserler genellikle avam-havas ayrımı gözetmeksizin herkese

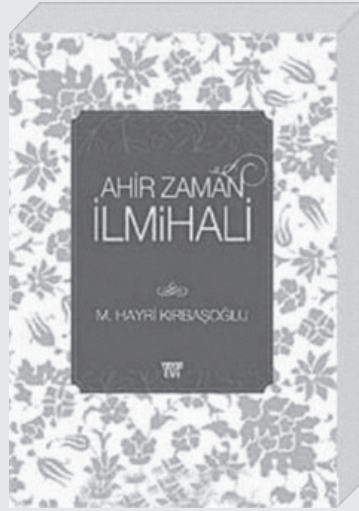
hitap edecek şekilde telif edilirdi. Öte yandan ilk dönemlerde bütün İslami konular, resmi-sivil ayrımı gözetilmeksizin, her iki alanı da kuşatacak şekilde bir bütünlük içerisinde ele alınırdı.

İlmihaller ise, resmi-sivil ayrımının giderek netleştiği ve sadece sivil alanı ilgilendiren, hatta bireysel alanla sınırlı bir Müslümanlık tasavvurunun halka empoze edilmek istendiği dönemlerin ve şartların izlerini taşımaktadır. Nitekim 32 ve 54 farz listelerinden tutun da, mızraklı ilmihallerden, günümüzde yaygın olan ilmihallere kadar yazılmış ne kadar eser varsa, bunların hayatın tamamını kuşatma amacı taşımayan bir "daraltılmış Müslümanlık" tablosu sundukları görülür. Buna bir de sağlıklı dindarlık anlayışının zuhuru önemli bir rol oynayan "İslam'ın şartı beş" gibi "yanlış" bir telakkinin bu ilmihallere damgasını vurmuş olduğunu eklediğimizde, bu eserlerin günümüzde Müslümanlara niçin sağlıklı bir Müslümanlık aşılayamadığı daha kolay anlaşılacaktır.

Ülkemiz dışındaki diğer İslam ülkelerinde, bilhassa Arapça konuşan ülkelerde durum biraz daha farklıdır. Bu ülkelerde insanlar klasik olsun modern olsun kaynaklara ulaşmada ciddi bir sıkıntıyla karşılaşmadıklarından, İslami açtı-

dan kendilerini bilgilendirme konusunda daha şanslı bir durumdadırlar. Bu sebeple bu ülkelerde bizdeki kadar standart hale gelmiş eserlere rastlamak zordur. Birçok İslam ülkesinde akaid/kelam, tefsir, fıkıh gibi dersler sadece dini eğitim kurumlarında değil, dini olmayan eğitim kurumlarında da yaygın, hatta zorunlu olduğu için, Müslümanlar dini bilgilerini bu şekilde temin ettiklerinden, ayrıca bizdeki gibi bir “ilmihal” edebiyatına olan ihtiyaç daha dar bir alanda söz konusudur. Öte yandan İslam’ın şartının beş olduğu gibi yanlış bir anlayış yerine “İslam’ın beş rüknü/erkânı” şeklinde daha sağlıklı bir anlayış egemen olduğundan, İslam’a dair bu ülkelerde yazılan eserlerin “kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekat ve hac” ile sınırlandırılması gibi bir gariplikten kendilerini büyük ölçüde kurtardıkları ifade edilebilir.

Mamafih asıl problem, gerek ülkemizde gerek diğer İslam ülkelerinde İslam’a dair bilgi vermek amacıyla yazılmış olan eserlerin ortak zaaf ve eksiklikleridir. Bunları ise kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: 1) Ortaçağ şart ve ihtiyaçları gözetilerek üretilmiş olan yorum ve çözümlerin kolaycılığa kaçılarak ya da tembel bir şekilde aynen, herhangi bir güncellemeye gitmeksizin tekrarlanması. 2) Klasik dönemlerde söz konusu olmayan yeni meselelere yeni çözümler sunma konusunda

fevkalade isteksizlik, hatta içti-had/tecdid düşüncesine husumet ve adavet. 3) Değişim gerçeğinin göz ardı edilmesi ve bu sebeple en basit kavram, ölçü ve örneklerde bile bugüne bir türlü gelinememesi. 4) İslami araştırmalar alanındaki gelişmelere sırt çevrilmesi ve bu alanda ulaşılan sonuçların bu tür eserlere yansıtılmaması. 5) İslami ilimler dışındaki ilim dallarının bu alandaki katkılarının göz ardı edilmesi. 6) Son derece kuru, estetik boyutu olmayan, aşırı didaktik bir üslupla kaleme alınmış olmaları. 7) Ve nihayet İslam’ı kapsamlı ve derinlikli bir “Dünya Görüşü” olarak sunmada yetersiz kalmaları.

Türkiye dışında özellikle Arap ülkelerinde ise genellikle ilmihal kitapları yerine ez-Zarurâtü’l-Diniyye vb. isimlerle yazılan eserlerin yaygın olduğu ifade ediliyor. İlmihal ile bu eserler arasında temel bir farklılık var mı?

Diğer İslam ülkelerinde, bizdeki ilmihallere denk

düşen standart bir literatürden söz etmek zordur. Mamafih bu konuda derin bir bilgi eksikliği olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Nitekim diğer İslam ülkelerinde ilmihal literatürüne denk sayılabilecek ne tür eserler olduğu, bunların ilmi değerleri, bizdeki ilmihallerin zaaf ve eksikliklerini taşıyıp taşımadığı gibi hususlarda ülkemiz akademik çevrelerinde bile tam bir bilgi boşluğu bulunmaktadır. Diğer İslam ülkelerinin bizdeki ilmihal geleneği karşısındaki bilgi düzeyi açısından benzer bir durumun aynen geçerli olduğunu söylemek çok ta yanlış bir tespit olmayacaktır. Bu da Müslümanların İslami bilgi üretimi konusunda bile birbirlerinden ne kadar kopuk ve habersiz olduklarını gösteren acı bir durum olsa gerektir.

Bütün bu olumsuzluklara mukabil, gerek Seyyid Sâbık’ın “Fıkhu’s-Sünne”si, gerek henüz Türkçesi yayımlanmamış olan, İran’lı Hakîm kardeşlerin kaleme aldığı “el-Hayât” adlı altı ciltlik eser gibi, İslam’ı bu çağda yeniden yorumlama konusunda Sünni ve Şii dünyada atılmış bazı adımlar az da olsa yok değildir. Ahir Zaman İlmihali, işte bu alandaki karşılıklı bilgi boşluğunu bir nebze olsun doldurmayı da amaçlayan, İslam dünyasının her köşesinde üretilmiş bütün yorum, çözüm ve bilgileri bir havuzda toplayarak, bundan anlamlı ve uyumlu bir tablo sunmaya çalışan bir eser olarak tasarlanmış bulunmaktadır.

Çok bilinen ilmihallerin sıkıntıları nelerdir? Bu ilmihallerde ne tür bir dindarlık tasavvuru var?

Bu tür eserlerdeki dindarlık tasavvurunu kısaca “daraltılmış dindarlık” olarak özetlemek mümkündür. Bu eserlerin sunduğu dindarlık tasavvurunun diğer bir zaafı ise, İslam’ı büyük ölçüde bir “bireysel dindarlık” meselesi olarak görmesidir. En önemli eksikliklerden birisi ise “İslam’ın şartı beştir” şeklindeki temelsiz, yanlış ve sağlıklı bir anlayışı merkeze almalarıdır. Ve nihayet bu eserler Kur’an ve Sünnet merkezli, Kur’an ve Sünnet’in bu çağın şart ve ihtiyaçlarına göre yorumlanmasına dayanan eserler olmaktan ziyade, geçmiş çağlarda üretilmiş yorum ve çözümlerin, klasik döneme ait Arapça eserlerden olduğu gibi nakledildiği eserler olarak nitelendirilmeye elverişli “nakilci” karakterde eserlerdir.

Sonuç itibarıyla bu eserleri, *İslamiyat* dergisinin “Türkiye Dindarlığı” sayısında yazmış olduğumuz *İlmihal Dindarlığının İmkanı Üzerine* başlıklı makalemizde tafsilatlı olarak ele aldığımız üzere- Kur’an ve Sünnet’in inşa etmek istediği Müslüman tipini inşa etme amacına hizmet etmesi mümkün olmayan eserler olarak nitelendirmek yanlış olmasa gerektir. Bir başka açıdan değerlendirmek gerekirse, bu tür eserlerin ortaya çıkaracağı Müslüman tipinin, dış dünyayı değiştirecek ve tarihin akışına yön verecek bir

Müslümanlık olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Ahmet Hamdi Akseki’nin Müslümana Büyük İlmihâl adlı eserinin varolan ilmihaller içinde en iyi ilmihal olduğunu belirtiyordunuz. Size göre bu ilmihali farklı kılan özellikler neydi? “İyi Bir İlmihal” nasıl olmalıdır?

İlmihallerimizle ilgili değerlendirmelerimizin müspet yönde seyretmeyişi, bu gelenek içerisinde işe yarar hiçbir eser bulunmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Bilakis her değerlendirmenin, hatta her genellenmenin birtakım istisnalarının bulunabileceği daima göz önünde bulundurulmalıdır. İlmihal geleneğimiz açısından bu durumun en güzel örneği ise kuşkusuz Ahmet Hamdi Aksekili’nin, “*İslam Dini*” adlı eseri kadar tanınmayan bir başka ilmihal çalışması olan “*Müslümana Büyük İlmihal*” adlı eseridir. Bu eser diğer bütün ilmihallerden farklı olarak, belli ölçüde de olsa bu çağ ile hesaplaşarak, İslam’ı bu çağa taşıma çabasıyla tebarüz etmektedir. Aslında Aksekili’nin adeta tek kişilik bir ordu olarak gerçekleştirdikleri itibarıyla, günümüzde bile hâlâ kayıp bir değer olduğunu ifade etmek hakşinaslığın bir gereği olsa gerektir. O, “*İslam Tabii, Umumi, Fitri Bir Dindir*” adlı eserinde bu hesaplaşmayı derinliğine yapmaya çalışmış, “*Müslümana Büyük İlmihal*” adlı eserinde ise, bu hesaplaşmanın

sonuçlarını ilmihal düzeyine indirmeye çalışmıştır. Aslında onun bu üç eseri dışında kaleme aldığı diğer eserleri de -mesela “*Askere Din Dersleri*”, “*Hatemu’l-Enbiya Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi*”, “*Yavrularımıza Din Dersleri*”, “*Yeni Hutbeler*”, Reşid Rıza’dan “*Mezahibin Telfiki*”ne dair eserin tercümesi, “*Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı*”, “*Hâtemu’l-Enbiya*”, “*Namaz Surelerinin Tercüme Tefsiri*”- dünyadaki ve İslam dünyasındaki gelişmeleri takip eden, İslam Düşüncesi alanındaki yenilik çabalarına ilgi duyan ve bu çabaları destekleyen bir ilim adamının kaleminden çıkmış eserlerdir. Bu bakımdan Ahmet Hamdi Aksekili’nin ve yazdığı ilmihal türü eserlerin -bilhassa “*Müslüman’a Büyük İlmihal*”- diğer ilmihal yazarlarından ve ilmihallerden hayli farklı bir çizgiye yerleştirilmesi gerektiğinde asla kuşku yoktur.

Osmanlı döneminde yazılan ilmihallerin en bilineni Mızraklı İlmihal’dir. İlk baskısı İmparatorluğun çok sıkıntıları yaşadığı yıllarda; 1862 yılında yapılan halen de Osmanlıca baskıları devam eden bu eser anonim bir eser mahiyetindedir. İslamiyat dergisinde yazdığımız “İlmihal Dindarlığının İmkanı” adlı makalede Mızraklı İlmihal’e hiç değinmemişsiniz. Bunun bir sebebi var mı?

İslamiyat dergisinde yazmış olduğum “İlmihal

Dindarlığının İmkânı Üzerine” başlıklı makalede “Mızraklı İlmihal”e temas etmememin sebebi, bu kitabın, incelemeyi tercih ettiğim diğer eserler kadar yaygın ve etkin olmasıdır. Ayrıca olabildiğince en kapsamlı olan ilmihalleri inceleme konusu yaparak, daha sağlıklı sonuçlara ulaşabileceğimi düşündüğüm için de Mızraklı İlmihal’i ön plana çıkarmadım. Mamafih makalede geliştirmeye çalıştığım tenkit ve değerlendirmeler, diğer bütün ilmihal türü eserler için de bir örnek teşkil edebileceğinden, bu değerlendirmelerin Mızraklı İlmihal için de geçerli olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Hayrettin Karaman’ın “Ömer Nasûhî Hocamızın yularca büyük bir boşluğu dolduran “Büyük İslâm İlmihali” de tertip, düzen, konu zenginliği ve yeni harfler dışında, yaşanan çağın ihtiyaçlarına yönelik yenilikler ihtivâ etmeyen bir ilmihal örneğidir” dediği Ömer Nasuhi Bilmen’in 1950’li yıllarda yayımlanan “Büyük İslam İlmihali” adlı çalışması çok yaygın. Hatta ilmihal deyince ilk akla gelen eser konumunda. Sizin de makaleniz ağırlıklı olarak bu esere odaklanmakta. Niçin?

Ömer Nasuhi Bilmen hoca efendinin “Büyük İslam İlmihali”nin en fazla tenkide maruz kalan eser olması, en yaygın ve etkili eser olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak gönül, bu

eseri eleştiren bazı hocalarımızın, bu eserin eksiklik ve kusurlarından azade, yeni gelişmeleri yansıtan, çağın şart ve ihtiyaçlarına cevap veren bir ilmihalin nasıl olması gerektiğini bize, bir eser yazarak göstermelerini arzu ederdi. Ben aslında Ahir Zaman İlmihali gibi bir eserin bana gelinceye kadar bu işi rahatlıkla yapabilecek olan pekçok hocamız tarafından çoktan yazılmış olmasını beklerdim. Ama tıpkı Sünnet ve Hadis’in meselelerinin ele alınıp, çözüm yolunda adım atılması görevi gibi, bir ilmihal yazma görevi de, benim gibi bir “çömez”e kalmış oldu.

Mamafih Bilmen hocaefendiye tamamen haksızlık ta yapmamak gerektiği kanaatindeyim. Zira Bilmen bu eserini, büyük ölçüde, İslami birikimi ve Arapça kaynaklara vukufu bulunan imam-hatip, vaiz ve müftülerimiz için yazmış görünmektedir ki, bizim tenkitlerimizin büyük bir kısmı, bu eserin genel okuyucuya hitap eden bir eser olarak kabul edilmesine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle hata Bilmen kadar, bu eseri amacı dışına taşıran bizler için de geçerli olsa gerektir.

İlmihal çalışmalarında işlenen konuların genel olarak, imanun şartları ve İslam’ın şartlarından beşi olarak bilinen meseleler olduğu, sizin çalışmanızda ise konuların daha fazla detaylandırılmış ve artırılmış olduğu görülmek-

tedir. İlmihalde nasıl bir usul takip ettiniz?

Tekrar tekrar ifade ettiğim gibi, ilmihallerimiz genellikle “İmanın Şartı Altıdır” ve “İslam’ın Şartı Beştir” gibi, son derece “daraltılmış” ve “ferdî/bireysel” bir dindarlık tasavvurunu merkeze alan sağlıklı bir bakış açısının ürünüdür. İslam ise yeryüzünün Allah’ın iradesine uygun olarak ve O’nun (c.c) belirlediği yönde “değiştirilmesi” ve “geliştirilmesi” için gönderilmiş bir değerler manzumesi, bir dünya görüşüdür. Mevcut ilmihallerin ise böyle bir değişim ve dönüşümü gerçekleştirecek Müslüman tipini ortaya çıkarması söz konusu dahi değildir. Diğer yandan ilmihallerimiz ve bu eserlerin ilham kaynakları olan klasik eserler, İslam’ın yeryüzünde egemen sistem olduğu dönemlerde yazılmış olduğundan, önceliklerinin bugüne göre farklılık arz etmesi son derece tabiidir. Yanlış olan ise, her bir eserin kendi döneminin şartlarının ürünü olduğunu unutup, onu tarih üstü ve mutlak bir başvuru kaynağına dönüştüren bizlerin tutumudur. Günümüzde ise İslam Dünyası, ezilen, sömürülen, işgal edilen konumunda olduğu için, bu şartlarda İslami bir varoluşu mümkün kılacak olan farklı bir yaklaşıma ihtiyacımızın bulunduğu açıktır. Dahası, İslam Dünyası kendisini emperyalizm, kapitalizm, küresel sömürü ve işgallerden, yöneticilerinin baskıcı yönetimlerinden kendisini kurtar-

mak zorunda olduğu gibi; biz-zat bu zulümlerin mimarlarını da kendilerinden kurtarmak gibi bir görevle de yükümlüdürler. Garaudy'nin ifadesiyle tehdit altında olan "Gezegen ve İnsanlık" olduğundan, bu ikisinin kurtuluşu için ufukta İslam dışında bir başka kurtuluş "imkanı" da olmadığından, bu muazzam görevi, bu kozmik misyonu yerine getirebilecek bir Müslüman tipinin yetişmesi, insanlığa sunulabilecek İslami bir modelin geliştirilmesi, mevcut ilmiyelerimiz ışığında mümkün değildir.

İlmihaller çoğunlukla bir mezhebin görüşlerini öğretmekle beraber, bazen ilgili konularda diğer mezhep görüşlerine de atıflarda bulunmaktadır. Diğer mezhep görüşlerinden tercihlerde bulunma ise pek rastlanılan bir durum değildir. Sizin bu konudaki yönteminiz bilinenlerden hangi noktalarda farklılaşmakta?

Mezhepler konusundaki yaklaşımımızı diğer ilmiyelerin yaklaşımlarından farklı kılan en temel husus, bizim mezhepler arasında ayırım yapmayıp, bütün mezhepleri kendi mezhebimiz olarak görmekten ibarettir. Bu tercihimiz mezhepleri birleştirmekten farklı bir şeydir. Tam aksine biz bütün mezhepleri olduğu gibi kabul ediyor, onları birer bilimsel ekol olarak görüyor, çağdaş İslam Dünyasının meselelerinin çözümü yolunda en sağlıklı, en etkili, Kur'an

ve Sünnet'e en sadık yorum ve yaklaşımları kim sunarsa sunsun, sunan mezhebin ne olduğuna bakmaksızın benimsiyoruz, aksi yorumları ise, hangi mezhep sunarsa sunsun bir tarafa koyuyoruz.

Bu yaklaşımımızın altında yatan yönlendirici ilkeler ise, "bilimsel tarafsızlık" ve "hakikatin herhangi bir mezhebin tekelinde olamayacağı" ilkeleri yanında; siyasi olarak "Ümmet'in Birliği" ilkesidir. Emperyalizmin ve küresel hegemonların İslam Dünyasını parçalı ve zayıflatılmış bir halde tutmak için kullandığı ve kullanmaktan asla vazgeçmediği, vazgeçmeyeceği de anlaşılan iki öldürücü mikrop "ırkçılık" ve "mezhepçilik" ten başka bir şey değildir. Bu gibi öldürücü hastalıklar ile mücadele için de, mezhepleri birer rakip ve düşman olarak gören mezhepçilik ve mezhep taassubu zihniyeti yerine, mezhepleri birer kardeş ekol ve hayırda yarışan akımlar olarak gören bir zihniyetin ikamesi zorunludur.

Bir yazınızda "İlmihallerin, kullanılan dil, kavramsal çerçeveye ve verilen örnekler açısından, keza zihniyet ve bakış açıları bakımından bugüne ait olmadıkları hemen ilk bakışta göze çarpmaktadır" diyor-sunuz. Sadece bugüne dönük bilgiler sunmaya odaklanma gerekçenizi biraz açar mısınız?

Ahir Zaman İlmihali'nde diğer ilmiyelerin aksine-

bugüne hitap etmeyen herhangi bir bilgiye yer vermeye itina gösterildiği doğrudur. Bunun sebebi ise açıktır: Tarihe gömülmüş, bakışları geçmişe çevrilmiş, geçmişe kaçışı çare gören "anakronik" bir Müslümanlık tasavvurunun Müslümanları tarihin dışına itmekten başka bir işe yaramadığının tarihi tecrübelerimizle ortaya çıkmış olması. Diğer ilmiyelerin aksine *Ahir Zaman İlmihali* bu çağ ile yüzleşmek, hesaplaşmak ve çağın meydan okumalarına cevap vermek üzere İslam'ın hâlâ, biz Müslümanlara yol gösterebilecek güçte olduğunu ortaya koymayı amaçlamakta, daha doğrusu bu amaca ulaşmak için bir başlangıç adımını atmaktadır. Zira İslam şu anda ve bu gezegende yaşanması gereken, bütün kuşatıcılığıyla hayata geçirilmesi gereken ilahi kaynaklı insanı bir projedir. Geçmişte yazılmış olan ilmiyeler ise, adeta başka bir gezegende uygulanmak için yazılmış gibidir.

Bu, geçmişte üretilen, geçmişe dair bilgilerin tamamen değersiz ve geçersiz olduğu anlamına gelmez; sadece bu bilgilerin yerinin bir "ilmihal" değil, İslam Medeniyetine ve Kültürüne dair eserler olması gerektiği anlamına gelir. Mesela akaid ve kelam mezhepleri "Kelam Tarihi veya Mezhepler Tarihi" çerçevesinde ele alınması gereken hususlar olduğu gibi, fıkıh mezhepleri de "Fıkıh Tarihi" çerçevesinde ele alınması gereken

hususlardır. Ama bu bilgileri hiçbir ayıklama, tenkit ve tas-hih sürecinden geçirmeksizin bugüne aktarmayı seçerseniz, o takdirde “gericilik” itha-mına da kendi elinizle zemin hazırlamış olursunuz. Bu bakış açısından hareketledir ki, *Ahir Zaman İlmihali*’nin ardından, Allah bize, Sünnet ve Hadis’in meselelerinin çözümüne kat-kıda bulunmak amacıyla bir proje dahilinde başlattığımız çalışmaları önümüzdeki yıllar-da tamamlamayı nasip ederse; ayrı bir proje olarak İslami İlimler Tarihi’ni yeniden yaz-maya yönelik bir ekip çalışması yapma niyetinde olduğumuzu da bu vesileyle ifade etmek isteriz.

İlmihallere bakıldığında yazıldıkları dönemlerin sosyal problemleri ile yakından ilgili bilgiler ihtiva ettikleri görülecektir. Yazıldıkları dönemin, inanç, ibadet ahlak ve güncel meseleleri ile ilgili tartışmaların çalışmaları yönlendirdiği ya da çalışmaların bu konularda İslam’ın öğretilerini hedef kitlelerine anlatmaya çalıştığı söylenebilir. Sizin ilmihalinizde önceki ilmihallerde bulunmayan sosyal problemlerden hangilerine yer veriliyor?

İşin doğrusu fıkıh literatürü kendi çağlarının neredeyse bütün sosyal meselelerine eğilme çabasında olmuşsa da, ilmihallerin böyle bir özelliği olduğunu söylemek oldukça zordur. Bilhassa Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde

yazılmış olan ilmihal türü eserlerde, en önemli eksiklik, her iki dönemdeki eserlerin genellikle “devlete, yönetime, iktidara” tam bir itaat telkin eden “pasif” bir dindarlık anlayışını öngörmesidir. Bunun tabii bir sonucu olarak da, devletin yetki alanına giren konular ilmihallerde dışta bırakılmış, bir tür “gizli/örtülü laiklik” ilmihallere egemen olmuştur. Bu durumun Müslümanlarca tepkiyle karşılanmaması için de tedbir olarak Osmanlı’da “Şeyhülislamlık”, Cumhuriyet döneminde ise “Diyanet İşleri Başkanlığı” ihdas edilerek, iktidarların İslam’a ters düşen karar ve uygulamalarının üstüne bir meşruiyet perdesi çekilmesi amaçlanmış görünmektedir.

Ancak şartlar tamamen değişmiş ve günümüzde “gezegeni ve insanlığı” tehdit eden gelişmeler, laiklik meselesini de aşan küresel boyuttaki bir krize dönüşmüş durumdadır. Bu şartlar karşısında dinlerin, özellikle de İslam dininin, dünyada olup bitenlere seyirci kalması söz konusu olamaz. Zira dinler yeryüzünü felakete götürme istidadındaki gelişmeler karşısında seyirci kalınması için değil, tam aksine bu gibi gelişmelere müdahale edilecek, insanlığın ve gezegenin kurtuluşuna yönelik çözümler sunması, yol göstermesi ve yön belirlemesi için vaz edilmiş ilahi menşeli öğretilerdir.

İşte günümüzün özel şartlarıdır ki, *Ahir Zaman İlmihali*’nde

sadece iman, ahlak, namaz, oruç, zekat ve hac konularını değil, geleceğimizi ilgilendiren bütün meseleleri; Dünya Düzeni, Siyaset, Yönetim, Sosyal Adalet, İşsizlik, Ekonomi, Kalkınma Modelleri, Sömürü, Haksız Kazanç, Sistemli ve Organize Hırsızlık, Vergi Adaleti, Kanun Adaleti, Eşitlik, Özgürlük, Küresel Isınma, Nükleer Tehdit, Silahlanma, Maddi-Manevi Çevre Kirliliği, Uyuşturucu, Fuhuş vb. konuları, yani sadece Müslümanları değil bütün insanlığı ilgilendiren gelişmelere dair konu başlıklarını da ele almayı hayati bir zorunluluk haline getirmiştir. Kısacası *Ahir Zaman İlmihali*’ni farklı kılan husus, onun çağın gelişmelerine gözünü kapamaması, bilakis dinin vazediliş amacı doğrultusunda, dış dünyadaki bütün gelişmeleri, fert, toplum ve insanlık ölçekleriyle kapsamlı bir plan çerçevesinde ele almayı amaç edinmiş olmasıdır.

İşin aslına bakılırsa ancak böylesi kapsamlı ve derinlikli bir bakış açısının ürünü olan bir din tasavvuru “İslam” olabilir, bunun dışındaki eserlerde sunulan “daraltılmış”, “bireyselleştirilmiş” ve örtülü de olsa “sekülerleştirilmiş” bir İslam tasavvuru ise, olsa olsa Şeriatı’nın “karşı Din” dediği olguya daha yakın bir şey, bir tür sapma olabilir.

İlmihalin kaynakları neler?
Ahir Zaman İlmihali’nin kay-

nakları konusunda da, diğer ilmihallerden farklı bir durum söz konusudur. Zira *Ahir Zaman İlmihali*, dolaylı değil doğrudan Kur'an ve Sünnet eksenli bir bakış açısının ürünüdür. Diğer ilmihaller ise, doğrudan, geçmişte yazılmış olan çeşitli İslami kaynaklara ve eserlere dayalı, Kur'an ve Sünnet'e ise dolaylı olarak başvuran bir mahiyet arz etmektedir.

Diğer yandan *Ahir Zaman İlmihali*, Çağdaş İslam Düşüncesi'nin son yüzyılda ortaya koyduğu katkı, yorum ve çözüm önerilerinin de bir hülasasını sunması itibarıyla da diğer ilmihallerden ayrılmaktadır.

Ahir Zaman İlmihali'nin diğer ilmihallerden tamamen farklı olan yönü ise, Doğu-Batı ayrımı yapmaksızın, insanlığın karşı karşıya bulunduğu krizlerin üstesinden gelebilmek adına sunulan hiçbir çözüm imkanını değerlendirmekten geri kalmamasıdır. Sadece Doğu-Batı değil, müslüman-gayr-ı müslim, şii-sünni, sağcı-solcu, liberal-milliyetçi, hangi çevreden gelirse gelsin, sağlıklı olan her teklif, İslam'ın temel esaslarına ve ilkelerine açıkça aykırı düşmedikçe, değerlendirilmeye alınmış, "Hikmet müminin yitik malıdır" felsefesiyle hareket edilmiştir.

Ve nihayet bu ilmihalde belki de ilk olarak, yazılı, sesli, görüntülü ve elektronik medya ortamlarından elde edilen veriler, belgeler, bulgular, deliller, haberler, kamuoyu araştırma-

ları ve anketler malzeme olarak kullanılmış bulunmaktadır. Bütün bu farklı yönlerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan temel faktör ise, bu ilmihalin geçmişin değil günümüzün ve geleceğin ilmihali olmayı amaçlamış olmasıdır. Bir başka ifadeyle ilmihallerimizi "ilm-i mazî (geçmişin bilgisi)" olmaktan kurtararak, gerçekten de "ilm-i hal (bugünün bilgisi)" denmeye layık bir hale getirmektedir.

"Din, Muhammed İkbal'in dediği gibi 'salt fikirden ziyade amel/eylem', Aliya İzzetbegoviç'in dediği gibi 'bir düşünüş biçiminden ziyade yaşayış', Hasan Hanefi'nin dediği gibi 'pasif akideden devrimci imana' geçiş, İsmail Raci Faruki'nin dediği gibi de 'dünyayı cennete dönüştürme' projesinin adıdır...' diyorsunuz. Çağdaş İslam Düşüncesi birikiminin esere yansıtılmasıyla neyi amaçladınız?

Çağdaş İslam Düşüncesi bazı çevrelerce sıklıkla Geleneksel İslam Düşüncesi ile karşı karşıya getirilmekte, bununla da yetinilmeyip, tembelliğin ve kolaycılığın dayanılmaz hafifliğine kapılarak, toptancı bir mantıkla "Modernizm" ithamıyla damgalanmaya çalışılmaktadır. Çağdaş İslam Düşüncesi'ne iliştilirmek istenen ve İslam'ı Batı etkisiyle yorumlamak anlamında kullanılan "modernist" yaftasının, Tecdid Geleneği ve bunun Batı dilindeki karşılığı sayılabilecek olan "İslam Modernizmi"

ile ilişkisi ve ikisi arasındaki fark meselesi bir yana, Çağdaş İslam Düşünürleri yine aynı kolaycılıkla ve toptancılıkla "Batılılaşmış aydınlar" gibi sunulmaya çalışılmaktadır. Halbuki yine *İslamiyat* dergisinde yayımlanmış olan "Yenilikçi İslam Düşüncesi: Ümit mi Risk mi?" başlıklı makalemizde bir nebze işaret etmeye çalıştığımız gibi, Afgani'den başlayarak bugüne kadar ön plana çıkan çağdaş İslam düşünürlerinin ekseriyeti, bırakın batıcı ve batılılaşmış olmayı, tam aksine anti-emperyalist ve anti-kapitalist eğilimleriyle ve bu eğilimle uyum halindeki "eylemci ruh"larıyla dikkat çekmektedirler. Hepsi aynı düzeyde olmasa da, Afgani, Malik b. Nebi, Mehmet Akif, Aliya İzzetbegoviç, Mevdudi, Seyyid Kutub, Hasan Hanefi, Musa Carullah, Şeriatî ve daha pek çokları fikir ile eylem'in birbirinden ayrılmaz iki unsur olduğuna, eylemin merkezi önemine, hatta İslam'ın özünde eylem'den ibaret olduğuna dair vurgularıyla dikkat çekmektedirler. *Ahir Zaman İlmihali*, işte bu bakış açısının ilmihal geleneğine yansıtılmasının zaruretiğine inanıp iman ettiği içindir ki, hemen her sayfasında, bazen de bıktırıcısına "eylem"e vurgu yapma ihtiyacını hissetmiştir. Zira bir defa daha dikkat çekmek isteriz ki, İslam bu gezegende hayata geçirilmek ve yaşanmak için gönderilmiş-tir, bunu gerçekleştirmenin de

tek bir yolu vardır: Eylem, ya da İslami terminolojideki karşılığı ile amel-i salih!.

**Kuru bilgi ile bilinç arasın-
da bir ayırım yapıyor ve bilinç
oluşturmaya dönük bir dil kul-
landığınızı ifade ediyorsunuz.
İlmihal nasıl bir bilinç oluşturma-
yı hedefliyor?**

Özetle Ahir Zaman İlmihali, kuru, hayatta karşılığı olmayan, modası geçmiş, sadece teoride kalan birtakım “malumat”ı din adına sunmakta ısrar eden yaklaşımın tamamen karşısında olduğundan, “İslami bir bilinç inşa eden” ve bu bilinçten hareketle yola çıkan “eyleme dönüşen bilgi”den yana olması anlaşılabilir bir şey değildir. Aslında İslam’ın kendisi de “bilinç”ten ve “eyleme dönüşen bilgi ve iman”dan başka bir şey değildir. Hatta İslam ahlakının da “eylem ahlakı” olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Bilinçsiz bir Müslümanlığın, ya da talimatnameyi andıran kuru bilgiler manzumesinin bilinçsizce ve mekanik bir tarzda adeta bir “robot” gibi tekrarlanması İslam olmadığı ortadadır. Bu sebeptendir ki Afgani’nin, Muhammed İkbal’in, Şeriatî’nin, Malik b. Nebî’nin, Aliya İzzetbegoviç’in, İsmail Raci Faruki’nin, Hasan Hanefî’nin ve diğer çağdaş İslam düşünürlerinin “bilinç” ve “eylem” merkezli yaklaşımlarına özellikle dikkat çekilmiştir.

İslam Dünyasının temel sıkıntılarından birisinin teori ile pratik, düşünce ile eylem

ve iman ile amel arasındaki uçurumlar olduğu göz önüne alındığı takdirde de “bilinç” ve “eylem merkezli” bir İslam anlayışı ile bu anlayışı merkeze alan bir ilmihal geleneğinin hayata geçirilmesinin ne kadar hayati önemi haiz bir girişim olduğu daha kolay anlaşılabilecektir.

İslami değerler kuramı dizgesi kavramı neyi ifade ediyor?

“İslami Değerler Kuramı Dizgesi” denilen şey, aslında bize pek te yabancı olmayan ve farklı biçimlerde de olsa geleneğimizde mevcut olan bir yaklaşımdır. Mesela İslami öğretinin “akide ve şeriat (el-Aqîde ve’ş-Şerî’a)” ya da “iman-ibadet-muamelat-ahlak” veya “ed-Darûriyyât el-Hams (Canın, malın, aklın, neslin, dinin korunması) şeklinde birtakım tasniflere tabi tutulması, bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

İslami Değerler Kuramı Dizgesi’nin, bu tür geleneksel tasniflerden belki de en önemli farkı, İslami öğretiyi bütün kapsamı ile ve önceliklere riayet ederek özetlemesi, İslam’ın ne anlama geldiği konusunda kapsamlı ve öncelikler esasına göre bir harita sunmasıdır. Bilhassa öncelikler meselesi bu tasnifin asıl ilham kaynağı olmuştur. Öncelikler meselesinin İslam’ı anlama ve yorumlama konusunda da fevkalade önemi haiz olduğu göz önüne alındığında, nitekim çağdaş İslami hareketlerin pek çoğu-

nun bu öncelikler meselesini göz ardı ettiği için ciddi yanlışlar yaptığı da hatırlandığında, 21. yy’da yaşanabilir ve sürdürülebilir bir İslami modelin oluşturulmasında, bu öncelikler meselesinin önemi, bunu göz ardı etmenin tehlikesi de kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır.

Başka ilmihallerde tevhid ve ahlak konusu çok az yer tutuyor. Sizin ilmihalde bu alan oldukça geniş. Bu hangi düşünceden hareketle oldu?

İşte bu kapsam ve öncelikler meselesinin idrak edilememesi, önemsenmemesi ya da göz ardı edilmesidir ki, akaid ve ahlak konularının ilmihallerimizde bu derece cılız kalmasına yol açmış, buna mukabil ibadet ve muamelat (fıkıh) konularının şekilci/formalist bir bakış açısıyla ve kılı kırk yaran bir mantıkla, inanılmaz detaylara boğularak “şişirildiği” bir literatür ortaya çıkmış bulunmaktadır. İşte piyasadaki önde gelen beş yüz sayfalık bir ilmihalin yarısının namaz ve ilgili konulara tahsis edilmesine mukabil, ahlak konularının son derece cılız bir şekilde, adeta “geçleştirilmiş” olması, böylesi dar bir bakış açısının, meseleye miyop ve astigmat bir gözle bakılmış olmasının ürünüdür. Bu ise aslında ibadet ve muamelat konularının bile temelinde “ahlak”ın yattığını, zira ibadetlerin ahlakı beslemeye yönelik güçlü bir yönünün olduğunu, fıkıh’ın/

hukuk'un ise aslında ahlakın müeyyide ile desteklenmiş hali olduğunu fark edememekten kaynaklanan vahim bir sapmadır.

İşte bütün bu “görme” kusurlarının ve bu kusurların sebep olduğu dengesizliklerin düzeltilmesi içindir ki, *Ahir Zaman İlmihali*’nde “Metafizik” ve “Ahlak” alanları hak ettiği genişlik ve derinlikte ele alınmış, bu suretle 21. yy’a hitap eden bir ilmihalin nasıl olması gerektiği konusunda da uygulamalı bir örnek sunulması amaçlanmıştır.

İlmihallerin İslami bilgileri, içtihatları kısaca ve öz olarak anlatan ya da anlatması gereken eserler olduğu anımsandığında rehberlik görevini yerine getiren ilmihal kitaplarının, genellikle tartışmalarından uzak ve halk için yazılmış eserler olduğu söylenebilir. Ahlak başlığı altında Homoecenomicus’ten homo-religiuus/İslamicus’a... İslam ahlakının unutulmuş boyutu: sosyal ahlak... Sosyal ahlaksızlık versus sosyal ahlak... Ahlak dışı her davranış bir değildir... İslam’ın kendisi bir sosyal ahlaktır... İslam sevgi dini olduğu kadar kırgınlık ve öfke; Barış dini olduğu kadar da mücadele, direniş ve savaş dinidir... İslam sadece evet değil; hem evet hem hayır dinidir... İslam’da hoşgörü de vardır horgörü de... bölümleri yer alıyor. İlmihalin tartışmacı bir üslupla yazılmış olma-

sı biraz sıkıntılı değil mi? Aynı düşünceleri tartışma yapmadan aktarmak mümkün değil miydi?

Ahir Zaman İlmihali’nin bazı konuları ele alırken kullandığı dil ve üslubun “tartışmacı” olarak nitelendirilmesine gelince, kanaatimce bu durumu anlatmak için asıl kullanılması gereken kelime “hesaplaşma” olmalıydı. Zira böyle bir dil ve üslup kullanılmasının arkasında yatan saik, bir tartışma yapmaktan ya da tartışmacı bir üslubu tercih etmekten öte, sağlıklı bir gelenekle hesaplaşma düşüncesidir. Takdir edilir ki böyle bir hesaplaşma, tartışmayı, tenkidi ve sorgulamayı da beraberinde getirecektir. Bunun dil ve üsluba yansımaları ise kaçınılmazdır.

Böyle bir intiba doğmasının arkasında, kendilerinden ilham alınan, alıntı yapılan ve istifade edilen Çağdaş İslam Düşünürlerinin eserlerinin de yeri geldikçe benzer bir dil ve üslup kullanmış olmaları da yatmaktadır. Aslında bu tür bir dil ve üslubun, geçmişte İslam ilim ve fikir adamlarının da gerektiğinde baş vurduğu bir üslup olduğunu da bu vesileyle hatırlatmakta yarar vardır. Ama *Ahir Zaman İlmihali*’nde bu üsluba, sadece gerektiğinde ve gerektiği kadar başvurulmuş, bu konuda makul bir ölçü tutturulmaya itina gösterilmiştir.

Aynı düşüncelerin tartışma yapmadan aktarılması da elbette mümkündür. Ne var ki o takdirde düşüncelerin okuyucu

cu üzerindeki etkisi daha zayıf olacaktır. Nitekim Kur’an’ın da önce muhataplarını sarsmak, ardından kendi doğrularını ve hakikatlerini sorgulamalarını sağlamak ve nihayetinde farklı bir doğru ve hakikat düşüncesinin zihinlerinde belirmesini temin etmek için benzer bir üslubu, gerektiğinde tercih etmekten geri kalmadığı malumdur. Keza tefsir, kelam, fıkıh, hadis, tasavvuf ve felsefe literatürümüz de benzer bir dil ve üslubun kullanıldığı sayısız örneklerle doludur.

Ve nihayet üslup meselesi, genellikle bazı düşünceler veya tenkitler bazı çevreler için acı verici bir nitelik arz ettiğinde gündeme getirilen bir husus, eleştirileri etkisiz hale getirmek için başvurulmuş bir taktik olarak ta karşımıza çıkabilmektedir. Bütün bu mülahazalara rağmen, yine de bazı düşüncelerin bazılarını rahatsız etmesinin kaçınılmaz olduğu tespitten hareketle, gerektiğinde Şeriatı gibi “Ben sizleri rahatsız etmeye geldim!” demekten geri kalmayacağımızın bilinmesinde fayda vardır.

Klasik ilmihallerde sıkça görülen “32 Farz”, “54 farz” gibi listelerin zamanın ihtiyacına cevap vermekten uzak olduğunu ifade ediyorsunuz. Bu formları koruyarak güncelleme yapılmalıdır biçimindeki eleştirileri nasıl yorumluyorsunuz?

32 ve 54 farz gibi listelerin formlarını koruyarak güncellemek günümüz şartlarında

pek anlamlı bir yaklaşım değildir. Üstelik bunları güncellediğimiz takdirde ortada bir form da kalmayacaktır. Zira farzların sayısı muhtemelen azalmayacak, tam aksine artacaktır.

Kaldı ki bunlar, bu listeleri yapanların tercihlerini yansıtan, belli bir mezhebin öğretisini esas alarak belirlenmiş hususlardan ibarettir. Ayrıca bunlar son derece muhtasar/özet metinler olup, yorum muhtaçtırlar. Bu esasların yorumuna da girişildiği takdirde ortaya çıkacak olan eserler ise, *Ahir Zaman İlmihali* gibi hacimli bir eser olmak durumunda kalacaktır. Dahası bu gibi formülasyonlar ve metinler, bir donuklaşmaya da yol açmakta, İslam'ın dinamizmine gölge düşürmekte, hatta zaman içerisinde bu metinler kurucu metinlerin yerine geçmektedirler. Muhtemelen 32 ve 54 farz anlayışıyla yetmişmiş olanların, ömürleri boyunca Kur'an'la buluşma imkanından mahrum kalmaları gibi, oluşturulacak yeni formülasyonlar da zaman içerisinde birer "Dinin Kurucu Metni" ne dönüşecek ve Müslümanların Kur'an ile doğrudan irtibata geçmelerine mani olan bir engel haline alacaktır. İşte bu ve benzeri fiili ve muhtemel mahzurlardır ki, 32 ve 54 farz formülasyonlarının, ya da mesela "akaid-i nesefi" metninin güncellenmesi yoluyla da olsa bu tür didaktik metinlerin oluşturulması uygun görülmemiştir. Bütün bu mahzurlarına rağmen

men çocuk ve gençlere yönelik İslami eğitim-öğretim faaliyetleri çerçevesinde, gerekli tedbirler alınarak ve uyarılarda bulunularak, birtakım formülasyonlara başvurma çok da yanlış olmayacağı ifade edilebilir. Ancak mükellefiyet çağındaki fertleri esas alan *Ahir Zaman İlmihali* için böyle bir yol izlenmesi elbette söz konusu değildir.

İlmihallerin bilgi kaynaklarının ortaçağ fıkıh literatürü olduğu ve burada hakim anlayış olan erkek egemen bakış açısının ilmihallere de yansıdığı biliniyor. Siz ilmihalinizde bu konuları hangi perspektifle ele aldınız?

"Ortaçağ" ve "Erkek egemen"; bu fevkalade önem arz eden iki kavram, aslında ilmihal geleneğimizin iki önemli zaafına işaret etmektedir. Ortaçağ kavramı, ilmihallerimizin beslendiği kaynakların, geçmiş asırlarda, o asırların şart ve ihtiyaçları muvacehesinde geliştirilmiş olan yorum ve çözümleri bünyesinde barındıran eserler olduğuna işaret etmek için kullanılmıştır. "Erkek egemen" kavramı ise, çok daha derin ve vahim bir olguya işaret etmektedir. Zira on dört-on beş asırlık İslami İlimler ve İslam Düşüncesi geleneği, mutlak anlamda erkekler tarafından üretilmiş bir bilgi manzumesini temsil etmektedir. Garip olan o ki, tamamen kadınlara ilgilendiren ve kadınlara

özel olan konular ve meseleler bile kadın ilim adamları tarafından değil, yine erkek ilim adamları tarafından ele alınmış, bu konulara dair eserler yine erkekler tarafından kaleme alınmıştır. İslami İlimler ve İslam Düşüncesi literatürü alanında herhangi bir kadın varlığından söz etmenin imkansız olduğu göz önüne alındığında, İslam'ı adeta bir "erkek egemen din" haline getiren bu gelişmenin, tarihî vahim bir realite olmaktan öte, bizatihi İslam'a da aykırı olduğunu ifade etmek gerekir. Zira Allah İslam'ı, sadece erkeklerle ve erkekler için, erkek egemen bir din olsun diye değil, kadın-erkek her iki insan cinsine, her ikisi için ve her ikisi tarafından ortaklaşa yorumlanması ve hayata geçirilmesi için göndermiştir. Bunun asr-ı saadette büyük ölçüde idrak edilip hayata geçirildiği tarihi bir vakıa olmasına rağmen, Müslümanların daha sonra bu çizgiyi terk edip, sadece İslami ilimler alanında değil, toplumsal alanda da erkek egemen bir çizgiye savrulmaları, günümüzde acilen tashih edilmesi gereken ciddi bir tarihi sapmadır.

Ahir Zaman İlmihali, Müslümanların bu tarihi saptamaya karşı yerine getirmesi gereken böylesi bir tarihi tashih misyonunu bilhassa vurgulamakla beraber, yine de kadın-erkek iki cinsin müşterek kaleme aldıkları bir ilmihal olma idealini, bütün çabalarına rağmen gerçekleş-

tirememiştir. Bunda ülkemizde yetişmiş yetkin kadın ilahiyatçı akademisyen kadroların son derece zayıf oluşu yanında, mevcut bayan akademisyenlerin böyle bir eserin telifi için kendilerini psikolojik olarak yeterli görmemelerinin ve bu iş için uygun şartların gerçekleşmemesinin de önemli rolü vardır.

Mamafih bu durumun telafisi için, bir erkek akademisyen tarafından kaleme alınmış olan bu eserin, en azından bazı ilahiyatçı kadın akademisyenlerin değerlendirmelerine sunulması suretiyle, bir başlangıç yapılması da ihmal edilmemiştir. Yeterli olmamasına rağmen atılan bu adımın, ileride bu yönde daha ciddi gelişmelere vesile olması en büyük tesellimizdir.

Çalışmanın sonundaki hadislerin seçiminde nasıl bir yol tuttunuz?

Ahir Zaman İlmihali büyük ölçüde Kur'an-Sünnet merkezli bir yaklaşımın ürünü olsa da, Kur'an'a doğrudan başvurulmasına mukabil, Sünnet'e olan başvurular daha ziyade dolaylı başvurular şeklinde olmuştur. Bu durumda okuyucunun eserde Kur'an'a yapılan yoğun atıflara mukabil, hadis rivayetlerine yapılmış olan aynı yoğunluktaki atıflara rastlayamaması, beklentileri karşılamada yeterli olmayabileceğinden, özellikle İslam'ın temel esasları ve Kur'an'ın öğretisi ile uyumlu, tikel örneklerden ziyade genel

geçer ilkeler ihtiva eden, klasik hadis kaynaklarınca, isnad açısından da makbul addedilen birtakım rivayetler ek olarak eserin sonuna ilave edilmiştir. Ayrıca bu bölümü tamamlayıcı olmak üzere Hz. Peygamber'e atfedilen bazı dua metinleri de, aynı şartları haiz rivayetlerden seçilmek suretiyle okuyucularımıza sunulmuştur.

Aslında rivayet malzemesinin sağlamını çürüğünden ayırmak için izlenmesi gereken yol, *Alternatif Hadis Metodolojisi* adlı çalışmamızda tafsilatlı olarak gösterilmeye çalışılmış olduğundan, rivayetlere bu eserde ön görülen metot dahilinde yaklaşılması gerektiği halde, bu metot dahilinde yapılacak bir çalışma en azından bir-iki yıl alabileceğinden, öte yandan ilmihalin yayımlanması haddinden fazla geciktiğinden, okuyucularımızı daha fazla bekletmemek ve usandırmamak için, bu metot kısmi olarak uygulanmak suretiyle mevcut rivayetlerin seçilmesi uygun görülmüştür.

İbn Teymiyye'nin dediği gibi, Allah'ın kitabı dışında hatasız bir kitap yoktur. Bu itibarla bu eser de diğer eserler gibi tenkitlere açıktır. Allah'a hamdolsun ki yayımlandığından bu yana geçen birkaç ay içerisinde aldığımız tepkilerin tamamının müspet olması, bir ilim adamı için tarif edilemez bir mutluluk kaynağı olmuştur. Özellikle yazılı ve elektronik medyada bu eser hakkında yazılanların, bir eser tanıtımını

aşarak, esere adeta sahiplenme noktasına varmış olması, kıskançlık ve haset rüzgarlarının İlahiyat camiasını bile kasıp kavurduğu bir zamanda, "adam gibi adam"ların, gerçek fikir dostlarının, hasbî entelektüellerin de hâlâ mevcut olduğunu göstermesi bakımından fevkalade ümitlendirici bir gelişme olsa gerektir.

Ama bu asla, *Ahir Zaman İlmihali*'nin sıkı bir tenkit süzgecinden geçirilmeye ihtiyacı olmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis bu teveccüh sadece, toplumumuzda bu konuda ciddi bir boşluğun ve bu boşluğa denk bir beklentinin olduğunu göstermekte, bu boşluğa bir nebze olsun doldurmayaya aday bir eserin zuhuru bile, pekçok insanımızı mutlu ve ümitvar kılmaya yetmiş görünmektedir.

Ahir Zaman İlmihali, ilmi-hal geleneğinde bir kırılmanın ve müspet yönde bir değişimin müjdecisi olabilirse, bununla da kalmayarak ülkemizdeki egemen ancak sağlıklı İslam tasavvurlarını sağlıklı bir zemine oturtma yolunda bir katkı sağlayabilirse ne mutlu bize.

İslam ulemasının ve mütefekkirlerinin geleneğine uyarak biz de diyoruz ki; bu eserde doğru, iyi, güzel ne varsa Allah'tan, yanlış, kötü ve çirkin ne varsa o da bizdendir. Her şeyin doğrusunu en iyi O (c.c.) bilir.

Vallâhu a'lem

Söyleşi için teşekkür ederim.

NE ZAMAN VE NEREDE “KÂLÛ BELÂ”?

Hasan ERYILMAZ

Kur'an'ın mesajının, sadece inişi sırasında saadet asrına söyledikleriyle bitmediğine, inişinden sonraki bütün zaman ve mekânlara söyleyeceği açıklama, anlam ve ilhamların devam ettiğine/edeceğine inananlardanız. O'nun ışığı karanlıkları aydınlatmaya devam edecektir. “Kur'an üzerinde yapılmış ve yapılacak hiçbir çalışma için, ‘Bu son noktadır, bundan ötesi yapılamaz’ denilemez. Bu, metnin tükenmediğini ilan etmek demektir. Şu bir hakikattir ki, dünyanın tüm ağaçları kalem, tüm denizleri de mürekkep olsa Allah'ın vahyinin anlamı tüketilemez.”¹ İşte bu düşüncenin verdiği cesaretle; üzerinde ittifak edilememiş, ihtilaflı pek çok şey söylenmiş, pek çok teviller yapılmış olan A'râf Sûresi 172. ve 173. âyetlerinin, alternatif bir yaklaşımla daha doğru, daha iyi, daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için, Allah'ın izniyle ve gücümün yettiği kadar, okuyup, düşünüp, anladıklarımı ortaya koyacağım. Arkadaşlarımla tefsir okumaya başladığım 18-20 yıldan beri kafamı kurcalayan ve bir türlü ikna olmadığım bu konuda, 8-10 yıldır ulaştığım ancak yazmaya cesaret edemediğim bir açıklamayı da böylece, Rabb'imın rahmetiyle, isabet edersem iki, edemezsem bir sevap alırım ümidiyle, bütün kardeşlerime de sunmuş olacağım. Şüphesiz bütün Müslümanların da bileceği gibi, lâfzen muhkem ancak kelimelerin değişik anlamlara gelmesi nedeniyle mealen müteşabih olan bu tür âyetlerin tefsirinde, elbette son söz hiçbir zaman olmayacak, bundan sonra da farklı ve yeni sözler söylenecektir. Bunun bilincinde olarak, her insan gibi yanılmış olabileceğimi de dikkate alarak lâfzî çeviriye uygun olan aşağıdaki meal ile başlayalım. A'râf Sûresi 172. ve 173: “Rabb'in Âdemoğullarından

onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: “Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?” (demişti). “Evet, (buna) şahidiz!” dediler. Kıyamet günü “Biz bundan habersizdik!” demeyesiniz. Yahut: “(Ne yapalım) daha önce babalarımız (Allah'a) ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesil old(üğümüz için öyle yapt)ık. (Gerçekleri) iptal edenlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi ediyorsun?” demeyesiniz diye.”²

Meali verilen bu âyetlerin gerçekte neyi anlattığı konusunda yapılan pek çok tartışma, detaylı bir şekilde Râzi tefsirinde, İbn-i Kesir tefsirinde, M. Hamdi Yazır tefsirinde³ ve özet olarak da T.D.V. İslam Ansiklopedisi “Bezm-i Elest” maddesinde ve diğer bütün tefsirlerde söz konusu âyetlerle ilgili sayfalarda verilmiştir. Bunların da kısa bir özeti aşağıda açıklanmıştır:

a) Selefi, Sünnî ve Şîî ulemanın çoğuna göre Âdem (a.s.) yaratıldıktan sonra ve henüz insanlar yaratılmadan önce, kimine göre gökteki cennette, kimine göre Mekke Na'man'da, kimine göre de Hindistan Dehna'da Âdem'in sulbünden, Âdem'den sonra gelecek bütün insanlar zerrelere halinde alınmış, ruh verilmiş, sonra onlara “Rabb'iniz değil miyim?” diye sorulmuş, onlar da “Kâlû belâ!” diyerek Allah'a söz vermişler ve sonra da Âdem'in sulbüne tekrar geri iade edilmişlerdir.⁴ Bu konudaki hadislerin zayıf olduğu ve *Buhari-Müslim*'de bulunmadıkları İbn-i Kesir'de belirtilmektedir. Bu sözleşme kimine göre ruhlar âleminde olmuştur⁵, kimine göre de alınan bir söz yoktur sadece hayali, temsili bir anlatımdır.⁶

b) Önce Mu'tezile'nin, onlardan sonra da bir kısım Sünnî ve Şîî ulemanın dediğine göre böyle toplu bir sözleşme yoktur, bireysel bir sözleşmedir,

her insan için ayrı ayrı olmuştur. Kimine göre baba sulbünde yaratılınca kimine göre ana rahmine indiği zaman olur (*İslam Ansiklopedisi*). Kimine göre bu, kişiden zürriyetinin çıkmaya başladığı buluş vaktidir (İbn-i Kesir), kimine göre de Âdem (a.s.)’den itibaren peş peşe nesillerin gelmesi ve bir nesilden diğerinin çıkmasıdır⁷. Kimine göre de, insan zerresi ana rahminde, alaka-muşda-bebek haline getirildikten ve akıl verildikten sonra onlar da kâl-dili ile değil, hâl-dili ile Allah’a evet dediler (Râzî) ve onlara Allah’ın varlığını kavrayabilecek fitrî özellikler verildi ve onlar kavli değil fitrî bir söz verdiler (*İslam Ansiklopedisi*). Ve nihayet kimine göre de daha çağdaş kavramlarla, bu akit bir karakter olarak insan genine yerleştirilen fitrî bir olgudur, sözlü ya da yazılı bir akit değildir⁸.

c) Bir kısım âlim de; bu ahit nerede, ne zaman, nasıl olmuştur konusu itikadî bir mesele değildir, zira kesin-mütevâtir bilgi yoktur, ancak böyle bir sözün verildiği kesindir, demektir⁹.

İlk görüşlere Mu’tezilenin çok önemli itirazları vardır¹⁰ bunlar şöyle özetlenebilir: Âdem (a.s.)’in sırtından herhangi bir şey alınmamıştır. 172. âyetle “min zahrihi” değil “min zuhûrihim” denmektedir. Yani onun sulbünden değil, onların sulblerinden söz edilmektedir. Yine âyetle “zurriyetehu” değil “zurriyetehum” denmektedir. Yani Âdem’in zürriyeti değil, onların yani sonraki nesillerin zürriyetleri anlatılmaktadır. Ve yine âyetle “min Âdem” değil “min beni Âdem” denmektedir. Yani söz konusu olan Âdem (a.s.) değil, Âdemoğullarıdır, sonraki insanlıktır. 173. âyetle “daha önce babalarımız ortak koşmuştu” denmektedir ki bu kesinlikle Âdem (a.s.) değildir, o artık koşmamıştır, sadece günah işlemiştir fakat sonra da tevbe etmiştir. Ayrıca böyle bir sözü haram ve helal bilen mükellef kişiler verebilir. Burada Âdem’in sulbünden alındığı söylenen zerrelere, akıl baliğ olmadığı gibi çocuk da değildir. Halbuki, İslam hukukunda çocuk bile sorumlu değildir. Yine böyle bir sözü inanan veya inanmayan hiç kimse hatırlamamaktadır ki, bu hatırlamama hali de, yani unutkanlık hali İslam hukukuna göre cezayı kaldırır. Ve nihayet misak-ahd anında diri, sonra Âdem’in sulbüne iade edilince ölü, anasından doğunca diri, berzah âleminde ölü, kıyamette tekrar diri olma devreleri, Mü’min Sûresi 11. âyetle geçen iki defa ölü, iki defa diri olma gerçeğine de terstir (Râzî). Bu gibi itirazlara, A gurubu ulemanın verdiği cevaplarla tartışma

uzayıp gitmekte, kimse de bir başka kimseyi ikna edememektedir.

Ve sonuç olarak bu “söz-akd-ahd-mûsak”, ister ruhlar âlemi, ister Âdem (a.s.) sulbü, ister babaların sulbü, ister ana rahmi ve isterse buluşa erince, her nerede ve her ne zaman verilmiş olursa olsun, insanlar tarafından hatırlanmadığı için 172. âyetle geçen “... Kıyamet günü, biz bundan habersizdik demeyesiniz” ifadesi boşlukta kalmaya devam etmektedir. Tek çıkış yolu âyetlerde anlatılanları temsili, sembolik saymaktır. Ancak, bunun temsili olmadığı da çok açıktır, çünkü âyetlerde “ve iz!” diye anılan bir vakit, verilen söze rağmen müşrik olan babalar, onların yüzünden (!) görecekları cezaya isyan eden oğullar ve nihayet onların inkârlarına karşı Rabb’imizin hak sözü olan, diğer âyetleri vardır:

Bakara 286’da hiç kimseye gücü, kapasitesi üstünde herhangi bir şeyi teklif etmeyeceğini bildirirken ve bizleri anamızın karnından hiçbir şey bilmez bir halde çıkardığını Nahl 78’de açıklarken, nasıl olur da Rabb’imiz hiç bilmediğimiz, hatırlamadığımız bir sözle bizleri sorumlu tutar? Kaldı ki, Rabb’imiz En’am 131’de dünyada yaşarken bile bilgisiz-habersiz halkları zulüm ile helak edici olmadığını bildirirken, İsra 15 ve Kasas 59’da elçi göndermedikçe azab ve helak edici değildir derken, nasıl olur da hiç bilmediğimiz tamamen habersiz olduğumuz zannî bir olay yüzünden bizleri helak eder? Açıktır ki, bu “kâlû belâ!” sözleşmesinin, bilinmeyen hatırlanmayan bir olay ile alakası yoktur ve de olamaz! Şu halde, gücümüzün yettiği kadar, lafızları sıra ile tahlil ederek, âyetleri anlamaya çalışalım:

EHAZE: Meallerde hep almak, çıkarıp almak anlamında kullanılmıştır. Halbuki yakalamak-kavramak-tutmak-sarmak-sorumlu tutmak-kuşanmak... anlamları da vardır ve bu anlamlarda pek çok âyetle kullanılmıştır. İşte birkaç örnek: Bakara 55: ... biz Allah’ı açıkça görmedikçe, sana asla inanmayız demiştiniz de sizi derhal yıldırım yakalamıştı. * Bakara 255: ... O’nu uyuklama da tutmaz, uyku da... Nisa 89: ...onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün... Nisa 91: ...onları yakalayın, yetiştirdiğiniz yerde öldürün... A’raf 73: ...Yoksa size elem veren bir azap dokunur. (İslamoğlu) A’raf 78: Derken, şiddetli bir sarsıntı onları ansızın yakalayverdi... (İslamoğlu) A’raf 95: ...onarlı olup bitenin farkına bile varmadan ansızın yakalayvermişiz-

dir. (İslamoğlu) A’raf 150: ... kardeşinin başını kavrayıp... (İslamoğlu) A’raf 199: sen insan fitratına uyan yolu tut... (İslamoğlu) Nâziât 25: Sonunda Allah onu, ahiret ve dünyaya ibret olsun diye *enseledi*. (İslamoğlu) Bu örneklerden anlaşılacağı gibi Allah bir yerden bir şeyleri alıp çıkarmamış, ancak İnsan 36. âyette “İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?” diye belirttiği gibi, başıboş bırakmamış fakat çevirip yakalayıp sorumlu tutmuştur.

ZUHÛR: Sirt, arka anlamına gelen zahr’ın çoğuludur ve meallerde hep bu anlamına uygun olarak sirt-bel-sulb şeklinde çevrilmiştir. Halbuki, açık olmak-zahir olmak-görünmek-ortaya çıkmak-meydana gelmek-belirmek... anlamlarına gelen zehare fiilinin de mastarıdır. Bu anlamı ile de Kur’an’da birçok âyette geçmektedir, işte bazı örnekler: En’âm 120: Ve günahın *açığını* da gizlisini de terk edin...Rûm 41: İnsanların elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozulma *meydana geldi*... (İslamoğlu) Lokman 20: ...*açıktan* ve gizli olarak, size nimetleri bol bol ihsan etmiştir. Mü’min 26: ...şüphesiz ben onun sizin dininizi değiştireceğinden veya yeryüzünde fesat *ortaya çıkaracağından* korkarım. Tahrim 3: ...Allâh (eşinizin davranışını) O’na açıklayınca (*ortaya çıkarıverince*) ...

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere “min zuhûrihim” ifadesi (A’râf 172), onların sırtlarından-bellerinden-sulblerinden anlamına geldiği gibi, bunlardan ayrı olarak; onların ortaya çıkmalarından beri -meydana gelmelerinden itibaren- (yeryüzünde) yaratılışlarından bu yana... anlamlarına da gelir. “Ehaze” ve “zuhûr” kelimelerinin bilinen ama kullanılmayan bu ikinci anlamlarını dikkate aldığımızda A’râf 172 ve 173. âyetlerin çevirisi şu hale gelir:

“Senin Rabb’in, Âdemoğullarının (yeryüzünde) ortaya çıkışlarından itibaren onların zürriyetlerini (başboş bırakmadan, kaçış imkânı vermeden) yakalayıp sorumlu tuttuğu ve onları birbirine şahit yaptığı zaman, ‘Ben değil miyim sizin Rabb’iniz?’ (demişti de onlar da) ‘Şüphesiz evet biz (buna) şahit olduk’ demişlerdi. Ki, kıyamet günü ‘Şüphesiz biz bunlardan habersizdik’ dersiniz ya da ‘Babalarımız önceden şirk koşmuştu ve biz de sadece onlardan sonra (gelen) zürriyet (nesiller) olduk, şimdi sen (gerçekleri) yok etmeye çalışanların yaptıkları yüzünden bizi helak mı edeceksin?’ dersiniz (de demeyesiniz diye böyle söz almıştık)”.

Evet, Allah (c.c.) yeryüzünde peş peşe yeni nesiller gönderdikçe, Âdem (a.s.) ile başlayan bu sözleşmeyi Muhammed (a.s.) ümmetine kadar sürekli yenilemiş, gönderdiği Rasuller ve onlarla ilettiği vahiyler aracılığıyla bütün Âdemoğullarını, yani insanlığın tümünü uyarmış, onlardan biat ve itaat sözü almış, hiçbir nesle bir bahane bırakmamıştır. Şimdi de, kısaca bunları Kur’an âyetleri ile özetleyelim: Nisâ 165: Müjdeleyici ve uyarıcı (haberler getiren) elçiler ki, o elçilerden sonra insanların Allah’a karşı (ileri sürecekleri) bir bahaneleri olmasın. Evet, Âdem ve eşinin (a.s.) şeytana kanmaları yüzünden, cennetten çıkarılmaları sonrası, Allah onlara eğriyi-doğruyu bildiren vahyini göndermiş ve insanoğlunu peş peşe gelen elçilerle asla şaşkın ve başıboş bırakmamıştır: Bakara 38-39: Hepiniz birlikte oradan inin. Ve hemen sonra, şüphesiz size benden bir hidayet, mutlaka gelecektir. Ve hemen benim bu hidayetime kimler uyarırsa artık onlara (asla) bir korku yoktur ve onlar (asla) üzülmeceklerdir. Ve küfredip âyetlerimi yalayanlara gelince, onlar ateşin dostlarıdır ve onlar orada kesintisiz kalacaklardır. Aynı konu benzer ifadelerle Tâhâ 123-124’te de geçmektedir. İşte ahd-akd- mîsak-söz bu hidayete, bu vahye bağlılık sözüdür. Allah, Âdem (a.s.)’den sonra da nebilerinden misak aldığı onları buna şahit tuttuğunu genel olarak Al-i İmran 81’de belirtirken, Ahzâb 7’de isimlendirerek şöyle demektedir: “Hani bir zaman da tüm peygamberlerden söz almıştık; sende, Nûh’tan, İbrâhim’den, Mûsâ’dan ve Meryem oğlu İsmâ’dan... İşte bütün bunlardan sapasağlam bir söz aldık.” (İslamoğlu)

Ve Rabb’imiz elçilerinden söz aldığı gibi, onlar aracılığıyla ümmetlerinden de çok sıkı sözler aldı. Bakara 63,93, Nisâ 154 ve bu makalenin konusu olan “kâlû belâ!” âyetinin bir öncesi olan A’raf 171’de belirtildiği gibi, İsrailoğullarından isyan ve küfürleri sonrası üstelik tepelerine Tûr Dağı’nı da kaldırarak, verilen kitaba sınıksız sarılmaları yasakları çiğnemeleri üzerine çok sıkı söz almıştı da kısa zamanda bu sözü yine arkalarına attılar (Âl-i İmran 187) ve dönek, kaypak yalancı bir toplum örneği oldular: Bakara 100: Her ne zaman bir ahitleşme yaptılarsa onlardan bir guruh o ahdi kaldırıp atmadı mı? Zaten onarın çoğu iman etmezler. Allah (c.c.) Mâide 14’te, İsrailoğullarından başka “Biz nasarayız” diyenlerden de mîsak aldığı, ancak onların da üzerlerine düşeni unuttuklarını belirtiyor.

Ve nihayet, son ümmet olan Muhammed (a.s.)'in ümmeti de Akabe ve Rıdvan biatlerinde olduğu gibi topluca veya daha sonraki ferdi biatlerle tek tek Allah'a söz verdiler. Mâide 7: (Ey iman edenler), Allah'ın size olan nimetini ve sizi sımsıkı bağladığı mîsakinı hatırlayın, ki o zaman "İştittik, itaat ettik" demiştiniz. Allah'tan sakının, şüphesiz Allah, göğüslerin özündekini en iyi bilendir. Ra'd 20: (Özü sağlam ve aklı olanlar) onlardır ki, Allâh'ın ahdini yerine getirirler ve anlaşmayı bozmazlar.

Müslümanlar Asr-ı Saadet'te olduğu gibi bugün de Kur'an'ın âyetlerini okuyup, iman ederek, Rabb'lerine "...iştittik itaat ettik..." (Bakara 285) demeye devam etmekte ve Ümmü'l-Kur'an olan Fâtîha Süresi'ni her gün namazlarında onlarca defa okurken de, "şüphesiz, yalnızca sana kulluk eder ve şüphesiz yalnızca senden yardım isteriz" diyerek topluca Allah'a sımsıkı, sapasağlam söz vermekte, bu kopmaz akd-ahd-mîsak-söz, hep birlikte âmin denilerek tasdik edilmektedir. İşte yarın, din günü, hesapların verileceği gün, sorumlu olacağımız söz; bu söz, bu aht, bu anddır. Âdem (a.s.) ile başlayan bu söz, tâ âhiret gününe kadar devam edecektir.

* Kaynak gösterilmeyen âyetlerin çevirisi yazara aittir.

- 1 Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- 2 Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara, 1980.
- 3 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili: Sadeleştirilmiş Baskı*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1992.
- 4 *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.
- 5 İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'anı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3145.
- 6 Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefsir*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990. s.376, İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Ruh'ul Beyân Tefsiri*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 266.
- 7 İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Ruh'ul-Beyân Tefsiri*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 266. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1964, s.1120.
- 8 M. Zeki Duman, *Beyân-ul Hak*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006. s.289. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1964. s.1120
- 9 Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 1119; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulasatü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, s.1800.
- 10 Fahrüddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1991, s. 135-145; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3133-3147.

Mombasa Mektubu

Kani TORUN

Sevgili dostlar bu yazıyı Kenya'nın ikici büyük şehri Mombasa'dan yazıyorum. Uzunca bir süredir ara verdiğimiz mektuplara da başlama vesilesi olur inşallah. Mombasa Afrika-İslam tarihinde önemli yeri olan bir şehir. Mombasa'nın yetiştirdiği önemli ilim adamı (*Afrikahılar* adlı kitabı Türkçe'ye çevrilen) Ali Mazrui'nin deyimiyle Mombasa'ya İslam geldiğinde daha İstanbul fethedilmemişti.

10. yüzyılda Müslümanlar Afrika'nın bu bölgesinde etkin olmaya başlarlar. Bu tarihlerde şimdi Mombasa'nın yaklaşık 300 km kuzeyinde güzel bir balıkçı kasabası olan Lamu burada kurulan Müslüman devletin başşehri idi. Bilahare daha güneye inen Müslümanlar Mombasa'ya bir kale yapmışlar ve burayı merkez alarak bugünkü Kenya ve Tanzanya hatta Mozambik'in sahil kısımlarını kapsayan bir emirlik kurarlar. 15.yüzyılda Potekiz'lilerin saldırısına uğrayan Müslümanlar Osmanlı'dan da yardım isterler hatta küçük bir filo yardımı gönderilir. Bu gelen levantler bilahare burada kalır, evlenirler ve yerleşirler. Hâlâ burada kendisinin Türk kökenli olduğunu söyleyenler herhalde bu levantlerin torunları olsa gerek.

Bilahare Portekiz'liler burayı işgal eder ancak 17.yüzyılda merkezi bugün Tanzanya'nın bir parçası olan Zenzibar adası olan Müslüman krallık burayı Portekiz işgalinden kurtarır ve İngiliz sömürgesi olacağı 19.yüzyıl sonuna kadarda yönetir. 1880'lerde Avrupalı büyük güçlerin Afrika'yı paylaşımında Kenya ve tabiki Mombasa İngilizlerin payına Tanzanya Almanların payına düşer. 1.Dünya Savaşı bozunundan sonra Almanlar Tanzanya'yı da İngilizlere bırakır.

Burada Avrupa'nın 19.yüzyılda Afrika'da başladığı sömürgeleştirme dalgasından kısaca

sözetmek istiyorum. Çünkü tarihi anlamadan bugünkü problemleri anlamak mümkün olmuyor. Avrupalılar 19.yüzyıla gelmeden öne doğu Afrika'ya ciddi bir Arap etkisi mevcut idi. Bu Müslüman Araplar kıyıları yerleşim yeri olarak seçmiş ve içerilerle ticaret yapıyorlardı. Ticaretin ana alanlarından biri de maalesef köle ticareti idi. Kıyıları Müslümanlaştıran Araplar içerilerdeki animistleri sadece bir ticaret metayı olarak görmekte idiler ve taa 19.yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar içeri kısımlarda hemen çok az Müslüman yaşıyordu. Aynı şey Sudan'ı kuzeyindeki Arap Müslümanlar tarafından Güney Sudan'daki animistlere yönelik olarak da devam ediyordu.

1800'lerin başında Avrupada ciddi bir kölecilik karşıtı akım gelişti ve Batı Afrika'dan Amerika kıtasına yapılan (daha çok İngiliz ve Amerika'lılar tarafından yapılan) köle ticaretini yasaklattı. Tabii bunda Fransız devrimiyle birlikte gelişen insan hakları gibi kavramların etkisi olmakla beraber büyüyen kapitalist burjuvazi için işçiliğin kölelerden daha ucuza gelmesinin rolüde vardı. Ancak sebebi ne olursa olsun bu akım bu utanç ticaretini yasaklattı. Fakat Doğu Afrika'da ve Sudanda Araplar eliyle yürütülen batıya göre daha düşük hacimli köle ticareti hala devam ediyordu.

Bu döneme bölgeye gelen ve bugün Zamba olarak bilinen bölgede uzunca süre yaşayan Dr Livingstone (kendisi hem tıp doktoru hemde misyonerd) bu bölgedeki köle ticaretini de yasaklatmak için batı kamuoyuna yönelik çalışmalar yaptı. Livingstone meşhur 3 C politikasını savunuyordu. Afrika için Commerce (ticaret), Christianity

(Hristiyanlık), Civilisation (medeniyet). Bu dönemde Afrika ciddi bir misyoner akımına uğradı. Bu gelen misyonerler içeri kısımlarda yaşayan animistlere onları Arapaların köle ticaretinden kurtaracaklarını söylediler. Kölecilik yüzünde Araplardan nefret eden bu insanları kolayca Hristiyanlaştırdılar. Kıyılarda yüzyıllarca hüküm süren Müslümanlar maalesef bugün bu bölgelerde azınlık durumunda. Özellikle sömürge döneminde misyonerlerin önünü açan yerli çocukları açtıkları okullarda yetiştiren batılı yönetimler ayrılırkende ülkeleri yetiştirdikleri bu Hristiyan elite terket-tier. Çünkü sömürge döneminde batılı okullardan yetişip toplumda etkin mesleklere sahip bu kişiler (özellikle avukat ve doktorlar bağımsızlıkta önemli rol oynadılar) ülke bağımsız olunca da yönetimde görev aldılar. Bunların bir kısmı bazen açık (Kenya eski devlet başkanı Moi gibi) bazende örtülü (Tanzanya eski devlet başkanı Nyerere gibi) çok ciddi bir anti-İslam politika güttüler.

Bu tarihsel arkaplana bakınca mesela Güney Sudan'da ki bölünme arzusunun kökeni yada iç-doğu Afrikadaki Müslümana şüpheli bakmanın kökeni yakından anlaşılabilir. Bizim Doğu Congo'da bir ana çocuk hastanesinin açılışına katılan yerel sağlık bakanının sözlerini şimdi daha iyi anlıyorum. Bakan bölgede tarihsel olarak Müslümanlardan bir hoşnutsuzluk olduğunu ancak şimdi Müslümanlar yaptıkları işlerle bu imajı düzeltiyorlar demişti.

Burada bir konuyu irdelemek istiyorum. Niye Batı Afrika'da Müslümanlık iç kesimlere kadar yaygınlaşabilmiş ve sömürgeciler ancak işgal ettikleri kıyı bölgelerinde sınırlı bir Hristiyanlaştırma

yapabilmiş oysa Dogu Afrika'da içeri kısımlar tamamen ihmal edilmiş? Ben bunun açıklanabilir sebebi olması gerektiğini (Batı Afrikaya da İslam Araplar eliyle gitti dolayısıyla etnik bir kökeni yok) düşündüm. Bence en önemli neden tasavvuf. Batıda İslam tarikatlar eliyle yayılmış. Özellikle Şazeli ve Ticani tarikatları kurdukları ribatlarla (tekke) iç kesimlere kadar İslamı yaymışlar oysa doğuda yayılım evlilik vs yoluyla yada kıyıda açılan medreselerde yetişen sınırlı sayıda insan eliyle olmuş. Batıda kendisini İslam davetine adayıp içeri kesimlere gidip yerleşen dervişler (aynen Anadolu'da olduğu gibi) İslamı en ücra kesimlere kadar yaymış buna mukabil doğudaki Müslümanlar içeriye sadece köle avlamak (erkek köle ve cariye) amacıyla gitmişler onları davete muhatap insan olarak değil maalesef mal olarak görmüşler. Eğer onlarda batıdaki yolu takip etseydi bugün doğu ve orta-güney Afrika bölgesinde Müslümanlar azınlık olmazlardı.

Şimdi tarihten bugüne dönersek bugünde bizim yapmamız gereken çok şeyler var. Öncelikle o bölgelerde eğitim ve sağlık alanlarında yapılıcak çok iş var. Bu işler aynı zamanda İslam daveti açısından da çok önemli Bu bölgede geleneksel medreseler bugünün şartlarına ayak uydurmalı mesela. Bu açıdan bu bölgelerde bizdeki İmam-hatip modelinde okullar açılmasını elzem görüyorum. Bu okullar hem buradaki çocuklara bir İslami kimlik kazandırır hem de onları devlet tarafından tanınmış bir diplomaya sahip olarak üniversitelere gitmelerine vesile olur. Böylece bölgede okumuş meslek sahibi Müslüman sayısı arttırılabilir. Müslümanların kendi temel haklarına sahip çıkabilmesi için bu mutlaka yapılmalı.

Bu bağlamda biz Yeryüzü Doktorları (Doctors Worldwide) olarak buranın eğitim ve sağlık altyapısını güçlendirme yönünde çalışma yapıyoruz. Müslümanların kurduğu eğitim ve sağlık müesseselerine destek olarak bunu yapıyoruz. Bunların ikisinden kısaca bahsetmek istiyorum. Birisi Khadija Center. Burası Mombasa şehir merkezine 40 km uzaklıkta maddi durumu iyi bilinçli bir yerli Müslüman tarafından kendi imkanları ile kurulmuş bir okul. Fakir çocuklar

burada hem devletin resmi mufredatına uygun eğitim görüyor hem de İslami bir eğitim alıyorlar. Kurucusu Faysal beyin deyimiyle din ve dünya bir arada. Biz burada bir sağlık merkezi açtık hem okul çocuklarına hem de çevredeki köylere hizmet veriyor. Buradaki çocuklara gıda yardımında da bulunuyoruz. Hatta geçen ramazan ayında bütün ramazan ayı boyunca bir iftar

çadırı kurduk ve her akşam ortalama 200 kişiye iftar verildi burada (bu faaliyeti finanse eden Türkiye'deki dostlara buradan selam ediyorum). Buranın ilginç özelliği var. 1846'da bu bölgeye gelen ilk Batılı misyoner Alman Kraft adlı kişi Mombasa şehrinde iş yapamayacağını anlayınca Rabai adı verilen bu köye geliyor ve bölgenin ilk kilisesini burada kuruyor. Faysal bey okulu özellikle burada kurduğunu bu hikayeyi anlatarak gururla belirtiyor.

Bir ikinci Yeryüzü Doktorlar faaliyeti ise MEWA (Muslim Education and Welfare Association) hastanesi. Bu hastane Mombasa'nın merkezinde yerli Müslümanların katkılarıyla kurulmuş bir vakıf hastanesi. Çok düşük maliyetle bölgedeki Müslümanlara hizmet veriyor. Bu hastaneyi de hem maddi olarak destekliyoruz (tıbbi ekipman takviyesi) hemde insan-gücü olarak. Geçen yıldan beri buraya İngiltere'den yaklaşık 20 tane doktor gönderdik. Gönüllü olarak çalışıp yerli personele eğitim de veriyorlar. İlginç olan bir konuyu yazacağım. Bu gönderdiğimiz doktorların yarısı Müslüman değil. Sadece insani amaçlarla bu hizmeti sunuyorlar. Hatta daha ilginç olan durum tarihçe kısmında bahsettiğim Lamu kasabasında her yıl Mevlit Kandili 1 hafta süren şenliklerle kutlanıyor. Ülkenin her yerinden insanlar bu kutlamalar için geliyor. MEWA hastanesi burada bir sağlık kampı kuruyor ve Lamu'ya gelen misafirlere ve Lamu'lulara sağlık hizmeti veriyor. Bu yıl kurulan kampa bizim gönderdiğimiz 2 gönüllüde gitti ve hizmet verdi burada, ikiside Müslüman değil. Bir hizmet kapısı açınca Allah Müslümanlara gayri müslimler eliyle yardım ediyor demekki.

İnşallah bu çalışmalar artarak devam edecek ve size ileride daha çok Mombasa haberleri yazacağım. Şimdilik bu kadar, Allah'a emanet olun.

Tablet Bilgisayarda Kitap Okumak

Asım ÖZ

Bilgisayarın icadı, internetin gelişimi bilginin paylaşılmasında büyük kolaylıklar sağladı. Artık çok daha kolay ve hızlı bir şekilde bilgiye ulaşabiliyoruz. Microsoft'un kurucusu Bill Gates, 2005 yılında Londra'da yaptığı bir konuşmada bilişim dünyasındaki gelişmelerin hayatımızı nasıl değiştireceğini çarpıcı örneklerle ortaya koymuştu. İngiliz İnternet Reklamcılığı Ofisi'nin (IAB) davetlisi olarak Londra'ya gelen Gates'e göre, 10 yıl içinde dünyadaki her insanın bir bilgisayarı olacak, kitapların yerini tablet bilgisayarlar alacak ve kablo-suz internet bağlantısının yaygınlaşmasıyla küresel bir bilgi devrimi yaşanacaktı. Evet bilgisayarlar günümüzdekiler gibi büyük olmayacak. Neredeyse görünmez hale gelecekler. Geleceğin bilgisayarları taşınabilir, küçük ve ince tabletler olacak. Dünyanın her noktasından internete bağlanabilen bu küçük tabletler birer elektronik kağıda benzeyecek. Yani dergi ve gazetelerin günümüzdeki formları gereksiz hale gelecek. İçerikleri daha kişisel ve interaktif hale getirilecek olan gazeteler bu cihazlar üzerinden okunabilecek. Okumak ve bilgilenmek daha pratik olacak. 4-5 yıl içinde öğrenciler kitaplara para harcamayacak. 400 dolarlık tablet

bilgisayarla internete bağlanacaklar. Dersleri için gerekli yazılara bu yolla ulaşacaklar. Animasyonlar, tablolar ve videolar sayesinde bilgilerini derinleştirecekler. Kitaplara ayrı ayrı para harcanmayacağı için eğitim giderleri de düşecek. Üstelik öğrenciler daha iyi deneyim kazanacaklar. Özetle bunları söylemişti Bill Gates. Aradan beş yıl geçti. Dünyada büyük patırtı koparan e-kitap olgusuyla Türkiye'deki yayın dünyası da tanışmaya başladı. Elektronik kitap kavramı, bizde de kavram olmaktan çıkıp yaşama geçiyor. Bilgisayarlar ve telefonlarla ya da müzik aksesuarlarıyla şaha kalkan toplumsal teknolojik merakın kitap endüstrisine de bulaşacağı beklenebilir bir şeydi kuşkusuz. Bunun sonucunu da hızla görmekteyiz. Diğer yandan Google'un dünyada mevcut tüm kitapları tarayıp internete kullanıma sunma girişimi ve bu işte yayıncıları devreden çıkartacağına düşünülmesi, Avrupa Birliği'nin dijital kütüphane kurma girişimleri artık daha fazla (sadece)kâğıda baskıda direnilemeyeceğinin kuvvetli işaretleri olarak da görülebilir. Bu noktada;

Son yıllarda elektronik kitap kavramı, yayıncılık dünyasında adından sıklıkla söz edilen bir kavram haline geldi. Batı'da elektronik kitaplar için

özel ödüller bile veriliyor. Dilerseniz öncelikle bu yükselişin nedenlerinden söz edelim. Hayatımızın her aşamasında karşımıza çıkan ve neredeyse bizi avucunun içine alan bilişim teknolojileri, o çok sevdiğimiz kitapları da mı değiştirmeye çalışıyor sizce?

Elektronik ortamda yayımlanacak kitaplara sıcak bakıyor musunuz?

Kitaplarımızı elektronik formatta görmeye hazır mısınız?

Peki elektronik yayıncılığın özellikle ülkemiz yayıncılığına katacağı artı değer temelde ne olacak?

Elektronik kitabın matbaa yayıncılığının yerini alacağı ve bir koleksiyon nesnesi olarak az miktarda kitap basılacağı yönündeki gelecek yaklaşımlarını karamsar buluyor musunuz? Kâğıda basılı kitaba alışmış okurun, kitabı elinde tutmadan, selüloz kokusunu duymadan, sayfa çevirmeden okuyamayacağını söylemek mümkün. Elektronik kitap konusunda yaşanan tereddütleri el yazmasından matbaaya geçilirken yaşanan tereddütlerle karşılaştırmak mümkün mü?

Edebiyat ya da daha genel olarak Sanat söz konusuysa bir tür mini bilgisayar sayabileceğimiz elektronik kitapların geleceğinin bizim bildiğimiz Kitap'a çok fazla zarar vereceğini düşünüyor musunuz?

Elektronik kitabın okuma alışkanlığını arttırması olası mı?

Abdurrahman Dilipak/Yazar

1) Çok sevdiğimiz el yazması kitaplardan nasıl basılı kitaplara geçtiyse, bu gün de çok sevdiğimiz Gutenberg baskılı kitaplardan sanal kitaplara öyle geçeceğiz. Yazarlar o zaman kendi kitaplarını elleri ile yazıyorlardı. Kameştan kalemleri kendileri yapıyorlardı. İş mürekkepleri de kendi elleri ile. Ben İmam Hatipte okurken bize cilt yapmayı da öğretirlerdi. O kitapların tezhiplerini yapan sanatçılar vardı. Birileri hala el yazması kitap koleksiyonculuğu yapmak, yazmak merakı varsa yapabilir. Ama meraklıları için selüloz ya da mürekkebin kokulu, sayfayı çevirirkenki hissesini efekt olarak yükleyerek “sahaftan yeni alınmış eski kitap” tadında bir konsept oluşturmak hiç de zor değil. Derkenar yapabilir, satır altını çizebilir, dokunmatik ekranda parmak hareketi ile sayfa çevirebilirsiniz.

Eğer bilgisayar kullanıyorsanız, digital ekranınız varsa , 3G cep telefonu kullanıyorsanız zaten siz “yola” girmiş, ya da “yoldan çıkmış” sınız demektir..

Yarın dün de kaldı. Hayal ettiğiniz şeyler şu anda laboratuvarlarda test ediliyor. Artık e-book/e-Kitap, e school/E-okul, e-Library/e-Kütüphane konuşulmuyor. Eski sistemin 100 de bir maliyetine, yüz katı etkinlik ve erişim hızına sahip, dev bir kütüphaneyi cebinize sığdıran e-ped’lerden, POI-MEDIA’dan IMMERSIVE MEDIA’dan söz edi-

yoruz. Yeni hibrit bir media geliyor. Radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap, internet portalı, hepsi bir arada. Dil sınırı da yok. Kitabı istediğiniz dile ve formata dönüştürebiliyor, tarayabiliyor, isterseniz istediğiniz sesle okutabiliyorsunuz.

Birileri için bu durum can sıkıcı gelse de bu, çağın bir verisi. Biz bunu tartışacağımız günleri geride bıraktık sanki. Tamam her şey yolunda değil. Bir bilgi kirliliği, atomizasyon, agnostizm şoku yaşayacağız, ama bu bir veri. Dileyen bu verileri reddedebilir, ama tercih edeceği alternatifin ona çok fazla bir katkı sağlayacağını da sanmıyorum.

2) Sıcak bakıp bakmamanın ne değeri var. “Ah eskiden..” bu bir alternatif ya da çözüm değil. Dileyen deve ile ya da yaya hac ya da umreye gidebilir. Ceylan derisi ya da tabletlere geri dönmek isteyen de olabilir. Papirüs ya da el yapımı kağıt denemek de mümkün. Zaten kimi, hattatlar sanat eseri olarak bunu hâlâ yapıyor. Ben aktüel olandan söz ediyorum. Bana bu röportaj soruları posta ile gelmedi ve ben cevabı daktiloda yazmadım.

Sahi *umran* ne zaman e-dergi olarak çıkacak. Pınar Yayınları e-kitap olarak yayınlanacak, onda bir fiyatına, anında görüntü ve tüm dünyada var olmak, hem de her dilde birden...

3) Evet. Ben geç kaldığımı düşünüyorum.

4) Dünya pazarına çıkacağız, onda bir fiyatına ve on kat daha hızlı, bilginin kaynağına daha kolay erişme fırsatı. Bilginin özgür dolaşımı. Bunlar doğru yanları, kötü olan da var, şeytan bir tık ötede sizi bekliyor. Bilgi kirliliği zihinleri bulandırabilir.

5) Evet, aynen öyle. eski tip kitap okuyucuları e-pad'lere çok

çabuk alışacak. Aynen kitap gibi, sayfaları elinizle çevireceksiniz. Onlarca, yüzlerce, binlerce kitap elinizin altında olacak. Daha az kimyasal boya, daha az ağaç tüketeceğiz. Bilginin maliyeti düşecek, hızı artacak, erişim kolaylaşacak, sansür anlamını yitirecek. Ama göz hastalıkları artacak, bilgi diye aburcubur artacak, yani bilgi kirlenmesi olacak, insanlar neye inanacaklarını şaşıracaklar..

6) Evet hem de nasıl. Türkiyede nüfus artarken, gelir düzeyi artarken, okur yazar sayısı artarken, gazetelerin her hafta 30-50.000 arası trajediyi söz konusu. Okur internete gidiyor. Bana göre 2020’de bu iş biter. Artık sembolik düzeyde basılı dergi ve kitap kalır. Mesela artık popüler ansiklopedi alan var mı?

7)Evet. Bu mümkün. En azından çok daha fazla sayıda insana ulaşacak. İlkokuldan başlayarak bilgisayar eğitimi olan çocukların olduğunu unutmayalım.

Bu gün internet okuyucusunun sayısının, gazete ve dergi okurlarının çok fazla aştığını alexa raporlarında görmek mümkün..

Tabi bu nasıl bir okuma onu da sorgulamak gerek. Bana kalırsa i-pad’lar bu konuda ciddi bir milad olacak.

Nazife Şişman/Yazar

1)Adı üzerinde bilişim teknolojileri. Ve kitap da bir bilgi kaynağı ve aracı. Böyle olunca bu teknoloji den etkilenmemesi düşünü-

lemez. Paylaşım siteleri öncelik- le telif haklarını dikkate almadık- larından müzik endüstrisini vur- muştı hatırlayacaksınız. Ardından sinema sektörü geldi. Bedava indiren filmler ve müzik parçaları sek- törü ciddi bir problemle karşı kar- şıya bırakmıştı. Artık bu iki sek- tör de yeni bilişim teknolojileri- ni dikkate alarak yapıyorlar üretim ve dağıtımlarını. Kitap bu ağa yeni dahil oluyor.

Aslında yayınlanan kitabın diji- tal ortama taşınması Gutenberg projesi diye bilinen ve telif hakları zaman aşımına uğramış kitapların bedava kullanıma sunulması giri- şimiyle başlamıştı. Burada hedef hiç bir ücret ödmeden herke- sin dünya klasiklerine ulaşabilme- si ve bilgisayarına indirebilmesi- di. Türkiye’de son günlerde konu- şulan konu telif haklarını ödeye- rek kitabı doğrudan dijital olarak yayınlamak ve ücretli olarak oku- yucuya sunmak.

2)Sıcak bakmak biraz duygusal bir ifade. Duygusal açıdan benim yaşındakiler için kitapla kurdukları ünsiyetten vazgeçmek pek kolay değil. Çünkü insanın alışkanlık kesbettiği şeyleri bırakması zor- dur. Mesela ben kitabın sayfalarına notlar alarak, çizerek, hırpalaya- rak okumayı severim. Tabii ki bazı kitaplar vardır hızla okuyup hiç yıpratmadan bir kenara bıraktığım. Ama elimde çok dolaşan kitaplar hemen belli olur. Yıllar önce aldı- ğım notları sonradan anlamlandır- maya çalışmak bazen canımı sık- sa da düşünsel serüvenimi takip etme imkanı verir. Yani kağıdın üzerine dizilen harflerin büyüünden, raf- larda dizili kitap ciltlerine dokun- manın hazzından, üzerine çize çize kenarına yaza yaza kitap okumak- tan vazgeçmem mümkün değil.

Ama bu durum dijital imkan- lardan yararlanmayacağım ya da

yararlanmadığım anlamına gelmi- yor. Çünkü dijital kitaplar kargo süresi beklemeden bir tık ile bilgi- sayarınızın ekranına indirilebiliyor. Bu da tabii ki büyük bir kolaylık. Artık pek çok makaleyi pdf olarak indiriyorum. Bilgisayarım da bir kütüphanem var. Klasörler kitap- lık rafları gibi konusuna göre tas- nif ediyor metinleri. Henüz dene- medim ama bir yolculuğa çıkarsam zaruri başvuru kaynaklarını oku- mak istediğim metinleri yükledi- ğim bir e kitabım olursa hiç fena olmaz.

3)Kitapla kurduğum ünsiye- tin altını çizdim. Ama bu ünsiye- tin eşyayı fetişleştirmeye varma- ması gerektiğinin de bilincindeyim. Eskilerin ifadesiyle “bazı ak say- faların karartılması” mesabesinde- ki kitaplarımın ekranın beyazlığını karartmasında ne beis olabilir ki?

4)Türkiye’de yazarlara düşük telif ücreti veriliyordu; kita- bın baskı masraflarının yüksekliği bahane edilerek. Dijital yayıncılık- ta masraflar çok aşağı çekildiğin- den bu hem yazara telif ücreti artı- şı hem de okuyucuya düşük kitap fiyatı olarak yansımali. Ama piya- sa her zaman böyle işlemiyor. Bu bakımdan yayın piyasasına etkisini zaman içinde göreceğiz.

2008 Frankfurt kitap fuarında star yazar diye tanımlayabileceği- miz ve kitapları tüm dünyada mil- yonlar satan Paulo Coelho kitap- larının dijital yayınlarının kağıt baskı kitaplarının satışını olum- lu etkilediğini söylemişti. Çünkü dijital kopyalar bir nevi reklam yerine geçiyor. Nitekim Amazon. com gibi internet üzerinden satış yapan şirketler listelerindeki kitap- ların bazen 1/4ünü bazen de nere- deyse 1/3ünü dijital olarak sunu- yorlar. Kitabın tanıtımı için iyi bir sonuç veriyor bence. Bu açıdan belki zaten kitabı arayan okuyu-

cuya onu inceleme fırsatı verdi- ği için kolaylık sağlıyor. Bu açıdan bakıldığında kitap piyasasında rek- lam ve tanıtım bazlı ivme yükseli- še geçecek. Yani kitabın ticarileş- mesine ve dolayısıyla nesneleşme- sine daha da hız kazandıracak bu gelişmeler.

5) Karamsarlıktan ziyade nos- taljik buluyorum. Tabii ki ben de aynı hassasiyetleri taşıyorum. Ama aynı zamanda eşyayla kurulan ünsiyetin fetişleştirme düzeyi- ne taşınmaması gerektiğini düşü- nüyorum.

6) Kitap bizim kültürümüz- de bir nesne değildir biliyorsu- nuz. “Kitap’ta yeri var” ifadesi halk arasında bir şeyin meşruluğunun ölçüsüdür. Yazı kader demektir. Okumak varoluşsal bir eylemdir; insanın nefsiyle tabiatla ve yara- tıcıyla münasebetini belirler. Bu yüzden kitabın bu tedailerini diji- tal form ne kadar taşıyabilir bilmi- yorum.

Her teknoloji beraberinde kül- türünü de getirir. Bunu biliyoruz. O yüzden Tanzimat döneminden beri dile getirilen “Batının tek- niğini alalım kendi kültürümüzü muhafaza edelim” şeklindeki bir terkinin mümkün olmadığını yeni bilişim teknolojileri üzerinden de gözleyebiliyoruz. Yazılan ve basılan kitapların dijital forma aktarılması kitapla ilgili çok farklı durum orta- ya çıkarmıyor. Nihayetinde kitap üzerinde değil ekran üzerinde oku- yorsunuz kitabı. Ama doğrudan dijital olarak “üretilen” metinler için durum daha farklı olacak sanı- yorum. İşte kitabın tanımını değiştirecek olan bu yeni üretim şekli. Web yeni bir epistemoloji orta- ya çıkarıyor. Bunun taşıyıcısı da harfler değil dijitaler. Biz hakika- ti kuru harflerin gövdesine yüklen- menin kısıtlılıklarından bahseder- ken dijitaler yeni bir indirgemeye mi

yol açıyor? Yeni teknolojileri kullanırken bu soruyu zihninizde taşımamız gerek.

7) Bazıları elektronik yayıncılığın kitap okumama ile ilgili bütün sorunları çözeceği şeklinde bir hayale kapılıyor. Sanki tek sorun basılı kağıtmış gibi. Eğitimde bütün problemin bilgisayar kullanmakla çözüleceği hamhayali gibi bir hayal bu da. Basılı kitabı okumayan neden dijital kitabı okusun? Bu sorunun cevabı bedava ya da daha ucuz olduğu için olabilir. Nitekim ilk dijital kitapların nasıl oluşturulduğuna bakarsak bunun doğrudan doğruya bedava ve herkesin ulaşımına açıklık ilkesinden hareketle gelişmiş olduğunu görüyoruz. Tabii ki bedava yayınlanan ders kitapları ve dijital hale getirilen edebiyat eserlerinin serbest erişimli olması özellikle öğrenciler için teşvik edici. Ama doğrudan doğruya okuma ile ilgili bir motivasyon yaratacağını pek düşünmüyorum. Bence okuyan için şekil değil muhteva önemli. Zaten okumayacak olan içinse bedava ve bir tık uzağındaki hazine değerindeki kütüphane hiç bir anlam ifade etmez.

Barış Müstecaplıoğlu/Yazar

1) Bu bence daha çok yayıncılık sektöründen gelen bir talep. E-kitap baskı ve dağıtım maliyetlerini ortadan kaldıracığı için kitapların ucuzlamasına yardımcı ola-

cak. Sonuçta kitabın asıl yaratıcısı olan yazar kitabın etiket fiyatından yüzde on-on beş civarı bir telif alıyor, okurun ödediği paranın en büyük bölümü dağıtımçılara ve basım masraflarına gidiyor. Birer ticari kuruluş olan yayınevlerinin bu gerekçelerle e-kitaba yönelmesi çok doğal. Şu anki teknolojik seviyede varolan bazı riskler zamanla ortadan kaldırılırsa, ben bu eğilimin daha da güç kazanacağını düşünüyorum. Teknoloji geliştikçe insanlar da hayatın her alanına teknolojinin bu nimetlerinden faydalanma yönünde bir eğilim gösteriyorlar, bu çok doğal.

2) İnsanlar ekranlarla bu kadar haşır neşir oldukça, bence bu değişim kaçınılmaz. Elektronik kitap şu an yaşadığımız pek çok sorunun çözümüne katkı sağlayabilir. Örneğin Türkiye genelinde kitapçıların ve kitap dağıtımının yetersizliği sorununu ele alalım. İstanbul'da bile sadece belli semtlerde büyük kitapçılar var, pek çok yerde kitapçı bulmak mümkün değil. Anadolu'da ise birçok şehirde kitapçı bulmak çok zor, o kitapçılarda da belli bazı kitaplar satılıyor, çok satan yazarlar haricinde yazarlar Anadolu şehirlerine neredeyse hiç dağıtılmıyor. İstanbul'daki büyük kitapçılarda ise bir avuç ünlü yazar ve klasikler haricinde genç yazarların raflarda uzun süre yer bulması olası değil. Kitaplar raflara konduktan birkaç hafta sonra, yenileri gelince kaldırılıp bir kenara konuyor ya da yayınevlerine geri gönderiliyor. E-kitap belli bir yaygınlığa ulaşıp okuma cihazlarının fiyatları makul düzeye inerse, çok satmayan yazarların da okurla buluşması, kitaplarının Türkiye'nin her yerinden ulaşılabilir olmasına katkı sağlayabilir. Eskiden kitaplar elle yazılır, çoğaltılırdı, matbaada kitap

basımı insanlık tarihi kadar eski değil. Eskiden daktiloyla yazılan kitaplarda yazar bir değişiklik yapmak isterse tüm ilgili sayfaları çöpe atmak, baştan yazmak gerekirdi. Şimdi neredeyse tüm genç yazarlar bilgisayar kullanıyorlar. O dönemlerde yaşasak matbaaya ya da bilgisayarda yazmaya karşı mı çıkacaktık?

3) Yazar için değişen bir şey olmayacak, benim için önemli olan cümlelerim, sözcüklerim, kitabımda işlediğim tema, anlattığım öykü, paylaştığım duygular. Basılı kitap, e-kitap, bunlar sadece birer araç. Sonuçta eskiden sözel bir kültürümüz vardı, öyküler yazıya bile geçirilmezdi, o dönem yaşasaydım öykülerimi bu kez de belki dans ya da şarkı eşliğinde insanlarla paylaşacaktım.

4) Dedğim gibi en fazla basım ve dağıtım maliyetlerini düşürme yönünde bir katkısı olacaktır. Uzun vadede ise, e-kitap yaygınlaşırsa, kitap okuma alışkanlığını da artırabilir, bu da kitap satışlarına yansır. Yeni nesil vaktinin çoğunu bir ekranın başında geçiriyor, ekrandan kitap okumak onlar için yabancılik hissedecekleri bir şey olmayacaktır. Ayrıca bir e-kitap okuma cihazı ile birçok kitabı rahatça yanınızda taşıyabilir, otobüste, trende okuyabilirsiniz. 400 sayfalık bir kitabı çantada taşımaktan daha cazip gelecektir onlara.

5) Bence daha uzun yıllar böyle bir şey söz konusu olmaz. Çünkü bahsettiğimiz teknoloji ucuz bir teknoloji değil. Yaygınlaşması için e-kitap okuma cihazlarının çok daha ucuzlaması gerek. Ayrıca kitapların izinsiz kopyalanması gibi yayıncılık sektörünü baltalayabilecek çekinçler de olacaktır. İnsanların alışkanlıklarını değiştirmesi de zor. Ama yeni nesiller için e-kitabın gittik-

çe daha cazip bir seçenek olacağını sanıyorum, gözleri yormayan ekranlar, izinsiz kopyalamanın kesin olarak önlenmesi gibi yeni teknolojik gelişmelerle bu eğilim güçlenecektir. Matbaa benzetmesini zaten yapmıştım, bence çok benzer bir durum. Romanlarını bilgisayarda yazıp yayınevine e-posta ile gönderen bir yazarın e-kitap hakkında atıp tutması bana anlamlı gelmiyor.

6) Söylediklerimden anlaşılırmıştır sanırım, ben bu konuda oldukça iyimserim. Daha doğrusu, bu gelişmeyi çok doğal buluyorum, iyi ya da kötü demek yerine, kaçınılmaz demek bana daha anlamlı geliyor. Dolayısıyla e-kitap ve benzeri teknolojik gelişmelerin varlığını tartışmak yerine, madem böyle bir şey var, bunu en iyi ve anlamlı nasıl kullanabiliriz onu tartışmayı tercih ederim. Örneğin ben sesli kitap olayına da çok sıcak bakıyorum. Bir edebiyat eserini sesli kitaptan dinlemeyi tercih etmem, çünkü sesli kitap daha çok başka bir iş yaparken, odaklanmadan dinlenen bir şey. Edebi bir kitabı sessiz ve kendimi ona verebileceğim bir yerde okumayı yeğliyorum. Ama işimle ilgili bir sesli kitabı ya da İngilizce çalışmak için aldığım bir sesli kitabı yolda yürürken, ev işleriyle uğraşırken dinlemek bana epey zaman kazandırıyor.

7) Uzun vadede kitabı daha ulaşılabilir, Türkiye'nin her yerinden ulaşılabilir ve daha ucuz hale getirirse bence olumlu etkisi olur. Ayrıca bilgisayar meraklısı gençlerin bir kısmını da okuma ya sevk edebilir. Ama kopyalama ve elden ele dolaştırılma konusu önemli, bu bence bir risk teşkil ediyor. İnsanların kitap okuması güzel, ama kitabın para verilme-ye değer bir şey olduğunu, o kitabı yazan, editörlüğünü yapan, hangi yolla olursa olsun onlara ulaşma-

sını sağlayan kişilerin de ekmekle beslendiğini, kira ödediğini unutmamaları gerekiyor. Okuma alışkanlığı kazanılması kadar, sigara paketine ya da sinema biletine verilirken çok görülmeyen paranın kitaba da çok görülmemesi gerekiyor. Yoksa bir zaman sonra sadece köşe yazarlarının, tarihçilerin, magazinsel ünlülerin ve bir avuç çok satarın kitap yazdığını görebiliriz, daha güzel kitaplar yazabilecek bir sürü insan ise ekmek uğruna başka işler yapmak zorunda kalacak. Şu an büyük ölçüde durum bu ve kitapların insanlara ulaşması "parasız olarak" kolaylaşırsa durum daha da kötüye gidebilir.

Burhan Sönmez/Yazar

1) Şu anda hayatımızda ege-men olan kitaplar, kağıt baskılı olanlar. İleride bunun değişmesi kuvvetle muhtemelken, bundan bir parça kaygı duymamız normal. İnsan, değişimleri sevse de, yok oluşları sevmez. Elektronik kitapların gelmesi kolaylıklar sağlayacak, ama bunun, varolan kitapları artık işlevsiz kılarak yokluğuna sebep olması ihtimali, şimdiden bir hicran duygusu yaratmaktadır.

2) Bir zamanlar kitaplıkları dolduran cilt cilt ansiklopediler dönemi şimdiden kapanmaya başladı. Cebimizde artık kütüphaneler taşıyabiliyoruz (iPhone sayesinde). İhtiyacı karşıladığı ve işlevsel olduğu için insan bunu rahatça kabullenebiliyor.

3) Emin değilim. Tedirginlik hissediyorum.

4-5) Bu sorudaki argümanlar, durumu açıklıyor aslında. Biz bilgisayardan önce kağıdı gören kuşakız. O yüzden kağıda yürekten bağlıyız. Ama birkaç kuşak sonra, bilgisayarla yatıp kalkan insanlar için, kağıda basılı kitaplar, ancak doğum günlerindeki hediyeler arasında görülecektir. Daha iki kuşak önce, divit ve hokka ile yaşayan insanların çağı geçti. Mürekkep kokusunu unuttuk. Bir gün gelecek, maalesef kalem de klavyeye yenilecek belki.

6) Böyle bir zarar olacaksa bile, bizim kuşağımızın ömrü içinde olacağını sanmıyorum. Uzun zaman alacak bir süreç bu. İleride böyle bir şey gerçekleştiğinde ise, kitap için endişe duyan insanların sayısı azalmış olacak. Daha doğrusu, her şey, gelişme açısından "normal" sayılacak.

7) Ülkemizdeki yüksek internet kullanımının, büyük ölçüde oyun vb. sitelerine yoğunlaştığı göz önüne alınırsa, teknolojinin kendi başına kültürel bir gelişmeye aracı olmadığı görülebilir. Kitap okuma zayıflığımız, teknik imkanların yetersizliğinden değil, hayatla kurduğumuz kültürel bağın zayıflığından kaynaklanmaktadır.

Hakkı Özdemir/Yazar

1) Malzeme olarak değiştirdiği/değiştireceği muhakkak. Malzemenin değişimi de sadece şekli bir değişim değildir. Mesela edebiyatın malzemesi dildir. Dilin değişmesi edebiyatı da değiştirir. Elektronik kitap, "kitap" anlayışını da değiştirecektir.

2) Hayır. Lüzumsuz buluyorum. Kapitalistçe bir oyun olduğunu düşünüyorum. Her yeniye müptela olmak cahilliğin sonucudur. Cebimde kitap taşıyabiliyorum. Cebimde bilgisayar taşıyıp oradan kitap okumanın anlamlı bir değişim olduğuna inanmıyorum. Kütüphaneye naklini kolaylaştırabilir. Ama hiçbir kütüphane bir saatte ya da birkaç günde okunacak değildir. O hâlde niye cebimde ya da çantamda taşıyayım? Bill Gates bunun devrim olduğunu düşünebilir. Çünkü devrim yapılacak miktarda para kazanacak.

3) Hayır.

4) Eğer Batı'da kabul görürse, Türkiye'de de birtakım sektörel hareketler doğuracaktır. Bu tahmini yapmak için Karl Marks olmak gerekmiyor.

5) Batı'da okumanın yaygınlaşması, kitabın imtiyazlı bir zümrenin tekelinden çıkması matbaa ile ilgilidir. Bu aynı zamanda sekülerleşmeyle de ilgilidir. Matbaa Fransız İhtilali'nin ağabeyidir. Şimdi öyle bir durum yok. Fakat kimin ne okuyacağına karar veren bir dünya yapılanması var. Okuyacağını kendi seçmeyen yahut okumayan bir insanın yazıyı nerede gördüğü ile ilgileneneğini sanmıyorum. Dolayısıyla benzer bir tereddüt kıyası bizim gibi okuyacağını kendi seçen insanların söyleyecekleri üzerinden oluşturulamaz.

6) Zarar, verileceği kadar verildi. Televizyondan ya da internetten daha fazla zarar vereceğini düşünmüyorum.

7) Okumanın ne olacağı düşünüldüğünde nitelik bakımından artış değil, düşüş olacaktır. Zira okuma, yazma ile birlikte düşünülmelidir. İnternette çok önem atfedilen sitelerde bile nelerin nasıl yazıldığına bakılırsa demek istediğim daha iyi anlaşılır.

Mustafa Demiray
Klasik Yayınları Editörü/Yazar

1) Bu yükselişin temelinde sermaye ve teknoloji ile kullanıcı ihtiyaçları arasındaki dinamik ilişkinin bulunduğunu söyleyebiliriz. İhtiyaçlar doğar ya da ihdas edilir. İhtiyaçları gidermek için yeni yöntem ve araçlar icat edilir. Onlar da yeni ihtiyaçlar doğurur. Sermaye de olaya yön verip parsayı toplar. Aslında ıstılahi anlamıyla, bu bir "oyun".

Bu ihtiyaçlar her zaman temelsiz ya da fuzuli değil, icat edilen araçlar da faydasız değil. Körü körüne teknoloji güzelleme ya da düşmanlığı yapmak yanlış, körü körüne geçmişi ve müesses nizamı övmek ya da yermek gibi. Bilgiye kolay ulaşılabilmesi, bilgiye ulaşmanın vakit ve nakit açısından maliyetinin düşmesi nisbeten olumlu. Ama bedel ödemedi "indirilmiş" bilgilerin değer ve bereketinin ne olacağını merak etmeden de olmuyor.

Evet, teknoloji "o çok sevdiğimiz kitapları değiştirmeye çalışıyor", ama sadece etrafımızdaki "şey"leri değiştirmekle de kalmayacak. Yakın gelecekte kalp, göz, kulak ve beyin parçaları da mekanikleşecek. Şimdi "Mahtut ya da matbu olmayan şeye kitap mı denir?" diye söyleniyoruz, o zaman da insan olmanın "mana ve mazmunu"nu sorgulayacağız.

2) Evet.

3) Henüz hazır değiliz ama konu gündemimizde.

4) Elektronik yayıncılık baskı ve stok masraflarını ortadan kaldıracak, teknolojiyle daha hemhal edecek, daha çok okuyucuya daha kolay şekilde ulaşmayı sağlayacak.

Bu tür yayıncılığın kolay ve ucuz hale gelmesi, "basılmaya değer" olanın takdiri konusunda bir esnemeye sebebiyet verebilir. İnternetin söyleyecek sözü olan her bireye bir kürsü ya da tezgâh açması gibi elektronik yayıncılık da asgari birkaç forma hacminde söyleyecek sözü olanlara bir paylaşım imkânı verecek. Bu tezgâhta hikmet de sergilenebilir hamakat de. Ve her mala bir alıcı çıkar. Bu durumun nitelikli eserlere ulaşmayı engelleyeceği ya da en azından zorlaştıracığı söylenebilir. Ama henüz "kağıt evresi"nde bulunduğumuz günümüzde de zaten öyle değil mi? Arka kapağına havalı yayın organlarından kesilmiş cümleler iliştilmiş popüler çok-satarların ısıltısı, gürültüsü ve reklam yaygarası okuyucunun seçme yetisini etkilemiyor mu? Bu bağlamda değişen bir şey olmayacak.

5) Bizim babalarımızın bilmediği aletlerle, çocuklarımızın da bizim bilmediğimiz, anlamadığımız aletlerle işlediğini ve yeni gelen nesillerin selülozdan daha uzak yetiştiklerini düşünürsek, eğitim sisteminin internetten indirilmiş ödevlerin flash memorylerle sunulmasından razı olduğunu fark edersek içinde bulunduğumuz akışı biraz daha net görebiliriz. Elektronik yayıncılık matbaa yayıncılığını sarsacak, evet, ama yıkamayacak. Eco ve Carrière'nin Türkçeye taze çevrilen eserine atıfla söyleyecek olursak "Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Zannetmeyin". Bizim gibi eski nesil, kâğıda dokunmayı vazgeçilmez buluyor. Ama evlatlarımız, hele de torunlarımız zamanın ruhuna ayak uyduracak.

Profesyonel yayıncılık ve editörlük bundan zarar görecektir gibi görünüyor ilk bakışta ama nihai tahlilde edisyon ve yayıncılık hizmeti vazgeçilmezdir. Yine de fikrini kaleminden çıktığı gibi paylaşmak isteyenler çıkabilir elbette. Herkes uygun bir elektronik yayın ortamında eserini yayımlayabilir.

Olayın iktisadi boyutu da gözden ırak tutulmamalı tabi. Yayın çarkı da nihayetinde yağlanması gereken bir çarktır. Kitap satışlarının düşmesi yayıncıları tabii ki zorlar. Ama İngilizce basıp yedi düvele satan yayın tröstlerinin kaygıları bize uymaz. Türkiye genelinde ciddi kitabın ilk baskı sayısı ve müteakip baskı potansiyeli üç aşağı beş yukarı belli.

6) Elektronik kitabın bizim bildiğimiz kitaba kısa vadede zarar vereceğini düşünmüyorum. Sigara paketinin kağıdına ve illa siyah dolma kalemle şiir yazan, matbu kağıdı okşayarak okuyan bir türün likid ekranlara kolay kolay tav olmayacağını düşünüyorum. Edebi eserler için durum böyleyken daha genel sanat eserleri, görsel malzeme içeren eserler için de matbu olarak görmek, bence ekrandan görmekten kat kat üstündür.

Lakin hakkaniyetle baktığımızda şunu görürüz, e-kitap çok daha fazla imkân vaat ediyor. Sözlük, üç-boyutlu görüntü, seslendirme, interaktif hizmetler, hipertextler vb. Bu asimetrik bir rekabet.

7) İnsanların cebinde “okunmaya amade” bir kütüphaneyle gezebilmesi fikri beni müthiş heyecandırıyor, aynı alete not alabilmek de tatlı üzeri kaymak gibi bir ikram. Dolayısıyla “oyun ve eğlence”den vakit kaldığında ya da bunlara tercih edildiğinde, elektronik kitabın okuma alışkanlığını artırması muhtemel.

Ama bir “okuma” fetişizmin-

den de sıyrılmak gerek. Evet, “eğitim şart” ve “okumak gerek” ama “düşünmek” ve “(iyi) davranışa dökmek” de.

Veli Aknar/Otto Yayınları

1) İnsanlık kendi çağdaşlığında üretilen “yeni şeyler”e icat/bilişim teknolojisi gözüyle bakıyor ancak kendisinden önce icat olan şeylere aynı gözle bakmıyor; adiyattan sayıyor.

Kitabı merkeze alarak örnek verecek olursak, düşünceden yazıya dolayısıyla kâğıda aktarılan her şeyi de bir icat saymak mümkün. Bunun bir adım ilerisini de tabii ki matbaa ve teknolojileri oluşturuyor. Bilişim teknolojisini, ifaden yazılı hale gelen metinlerle/kitaplarla başlatacak olursak epeyce eskiye gitmiş oluruz.

Bu teze binaen ifadenin kâğıda aktarılması sırasında nasıl problemler yaşandıysa¹ matbaaya geçiş sürecinde de² benzer problemler yaşandı.

Kanaatimce selüloza/kâğıda, matbaaya, elektronik kitaplara takılmadan esas olarak düşünce ele alınmalı. Kalan tüm imkânları yaşadığımız dönemin teknolojisi olarak görmek gerekir.

2) Asıl olan düşünce ve düşüncüyü aktarmaksa, bunun hangi usul ve yöntemle aktarıldığı çok önemli değildir. Ancak kâğıt üzerinden okumaya alışmış bizim nesil gibi “eskimişler” bir müddet bunun bocalamasını yaşayacaktır. Ahmet

Turan Alkan bir yazısında daktilodan bilgisayara geçişini çok güzel bir şekilde anlatıyor. Yıllarca daktilo kullandıktan sonra bilgisayara geçmemek için epey direndiğini ancak bir zaman sonra ondan da vazgeçemediğinden bahsediyor. Alışkanlıklarımız bu bahsin dışında tutulursa kitap da, matbaa da, daktilo da, bilgisayar da bilişim teknolojilerinin ürünüdür.

3) Türkiye’de telif hakları korunabilirse herhangi bir beis yok. Uzun bir emeğe dayanan eserlerin haksız şekilde kopyalanması epey problem oluşturuyor. Tahmin ediyorum yayınevlerinin büyük kısmı da bu konudan muzdarip.

4) Pek bir değer katacağını düşünmüyorum. Avrupa’da araba icat edildiği zaman, işlerinin daha da artacağını düşünen at arabası demircileri buna pek sevinmişlerdi. Ancak araba sektörü önce onların işini ellerinden aldı! Türkiye’de kitap yayımı elbette ki artar. Ne yazık ki kemiyet ve keyfiyet dengesi bu tür durumlarda tam tersine işler. Kelime artar, ancak bu kelimeleri taşıyan düşünceler azalır.

5) Soruyu hazırlayan arkadaş tahmin ediyorum kitapların azalmasından şikâyetçi! Hayata yeni şeyler girdikçe bazı alışkanlıklarımızdan -ne yazık ki- vazgeçiyoruz. Daha rahat ısınacağız diye kombi dedik, artık bir kültür hâline gelen sobalardan vazgeçtik. Daha eskiye gidilirse soba için ocaktan ve ocak başından vazgeçtik. Bu dönüşümlerin birçoğu bizim dönemimizde gerçekleşti. Bundan on yıl önce internet üzerinden kimse gazete okumuyordu. Okumak da hemen hepimize saçma geliyordu. Şimdi selüloz kokusunu duymadan gazete okumak pek de garip gelmiyor. Hemen her eski şeyi kaybettiğimiz için üzülüyorsak kitap için de üzüleceğiz elbet.

6) Edebiyat, en genel tarifile sözden/kelimedenden oluştuğuna göre sözü nasıl aktaracağımızı edebiyatı olumsuz etkilemez: İster bunu dille, ister yazıyla aktaralım.

Sanat konusuna gelince, sanat bu durumdan olumsuz etkilenecektir. El yazması eserlerin sanat değeri ile matbaa ve bilgisayardan basılan eserlerin sanat değeri karşılaştırılmaz bile. Her milimetresiilmekilmek göz nuru ile işlenmiş yalnızca bir adet kitap, seri üretimle binlerce adet çoğaltılmış eserle karşılaştırılması mümkün değildir.

7) Araba ilk üretildiğinde ortalama hızı 25-30 km. imiş. Şimdi bir araba neredeyse 400 km. hız yapıyor. Ortalama 200 km'ye ulaşabilen arabalar trafik nedeniyle yine ortalama 25-30 km. hız yapabiliyorlar. Teşbihte hata olmaz derler. Teknolojinin gelişmesi her şeyi de geliştirmiyor.

Eserlerin çok basılması okumayı artırmıyor. Diğer husus ihtiyaç hissetmeyen kişilerin okuması da mümkün değil. Okuma bir eylemse, bu eylem ancak gücü olanların yapabileceği bir iş: Okuma gücü olanların. Okumayan kişilerin okumama sebepleri kitaplara ulaşamamaları değil. Sebep yalnızca okumamaları... Kitabın ulaşım şeklinin değişmesinin okumayı da en azından "ciddi oranda" değiştireceğini düşünmüyorum.

Kamil Yıldız/Öykü Yazarı

1) Teknolojinin, bir yandan yenilik tacirliği diğer yandan saf beklenti ve merakın güdümünde olduğuna inanıyorum. Okuma eylemimizi değiştirmesi muhtemel gelişmeler kitap çağının düşkün okurlarına etki edemeyecektir; aslolan "okumak"tır elbette.

Parşömen'den, kil tabletlerden, kitaptan sonra tablet pc'ler de bir dönemin vazgeçilmezleri olacaklardır; ancak tartışma her zaman ki gibi gerçek bir okuma ve anlama ile bir müşteri olarak okumak arasındadır (esasen tartışma değil bir çatışma olmalıdır bu); gelişmelerin tacirlik yönünün bir çabayı içerdiği için kitaba karşı olduğunu söylebiliriz, ötesi ise esas tartışmayı gölgelememeli.

2) Gözlerimden çektiğim rahatsızlık dolayısıyla bilgisayar ortamında geniş okumalar yapamıyorum; ancak bir metne sıcak bakmamın nedeni dil ve kavrayışlılık olabilir, benim açımdan böyle.

3) Hayır, kâğıt ve mürekkep benim bir şeyler yaptığımın hâlâ en makul göstergesi. Büyük bir anlam yüklemiyorum buna; ancak ben kitaplardan yanayım.

4) Bir hiç. yani bugünkünden farklı olur mu, sanmıyorum. Değişiklikler, özellikle teknolojik değişiklikler başlangıçta, ortaya çıktıkları dönemler; alkışlanır yahut reddedilir/bir süre direnir; ancak bu başlangıç durumu geçicidir; sonrası daha önemlidir. Başlangıçtaki anlamların çoğu kaybolur, hayatın ortalamadan yana olan akışı teknolojiyi düzleştirir, özellikle soruşturmanıza konu olan türdekileri. Dolayısıyla erişim kolaylıkları dışında, okuma eyle-

minin asıl gayesi üzerinde artı bir değer katacağını düşünemiyorum. Siz yayıncılığı soruyorsunuz ama ben bir okur olarak yanıtlıyorum.

5, 6, 7) Son üç sorunuzdaki ortak noktaları göz önüne alarak cevaplandırmak isterim: kitap-severler mutlaka ölünceye kadar kendilerine yetecek kadar kitabı ellerinin altında tutarlar, onları kaygılandırarak bir durum yok; fakat tereddütler, kıyaslamalar, geçmişle mukayeseler ya bir tarafın mazereti ya da diğer tarafın çıkarına dönük değerlendirilebiliyor, ama mesele günümüzdeki alçaklıkların arka planı oluşturmalarıyla ilgili. Her tartışmada bir şey pek de önemli olmasa da-sembolleşiyor ve olup biteni anlamının önüne geçebiliyor: teknoloji bugün için tacirlik, çoğu zaman kirli bir tacirlik alanı. Çevrilen dolaplardan bizim haberimiz bir sonraki tarafından kuşatıldığımızda ortaya çıkıyor. Sonsuz ve hırslı bir üretimin sahası, elektronik kitap, tek başına değil ancak diğer unsurlarla (eğitim gibi) birleşerek ciddi bir sıradanlaşmaya yol açabilir/bugün kısmen buna sebep olmuştur. Bugün okul çocukları bir altay destanını saçma buldukları gibi, her şeyi saçma ve anlamsız bulma eğilimindedirler. İşte bu ciddi bir sorundur.

Gerçekte akıl almaz bir şey; ama okur sayısı yüzyıllardır hiç değişmemiştir. Ciddi ve gerçek soruları olan okurun her zaman kıt olduğuna inanmamak için bir neden yok.

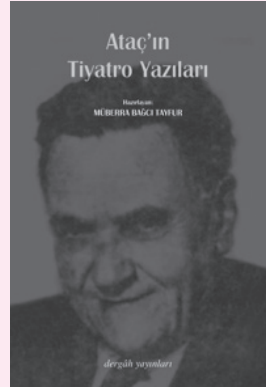
1 İslam tarihinde Tasavvuf ehlinin bilinenleri kâğıda aktaranlara karşı çıkması bunun en bilinen örneği olabilir.

2 Osmanlı ulemasının matbaaya bakışı hatırlanabilir.

Ataç'ın Tiyatro Yazıları

Müberra Bağcı Tayfur
Dergâh Yayınları

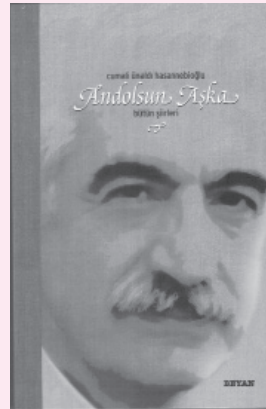
Ataç, Türk edebiyatının, şüphesiz ki en ilginç şahsiyetlerinden. Zekâsı, edebiyat eserlerini tanıması, iyi ile kötüyü ayırabilecek zevke sahip olması ve sözünü sakınmaması temel özelliklerindendir. Ataç'ın gençlik yıllarında ve daha sonra da devam eden tutkusu da tiyatro olmuştur. Hayli ilkel olan Türk tiyatrosunu izlemiş, oynanan eserlerle ilgili değerlendirmeler yapmış, seyrettiği eserleri okumuştur da. Bu yazılar üzerinde kısa bir inceleme yapan Metin And dışında, onları bir araya getirme teşebbüsüne kimse kalkışmamıştır. Bunun sebeplerinden biri şüphesiz ki, çok dağınık olan gazete nüshalarına ulaşma güçlüğüdür. Dergâh'taki arkadaşlarından Tanpınar, ölümü dolayısıyla yazdığı yazıda onu okumanın bir çeşit "tiryakilik" yarattığına işaret ederken bu tiryakiliğin dayandığı zemini belirtir ve Ataç'ın tok sözlülüğünün "çetin zevki"nden kaynaklandığını hatırlatır. Yahya Kemal onun parıltılı zekâsının etkisini "bir yıldız"a benzetir.

Andolsun Aşka

Cumali Ünalı Hasanbioğlu
Beyan Yayınları

"Tüm şiirlerimi topladığım Andolsun Aşka adlı, bir bakıma ömrümün divanı sayılabilecek kitabımda, birçok şiirin içinde geçer bu anlamda. Bir de bu başlığı taşıyan şiirim var. Doğduğum yer için söylediğim bir şiir. Bence insan, bir şair adam olarak, kendi şiirinde yıllara, yüzyıllara devrolma istidadında dişe dokunur bir şey görüyorsa, onu mutlaka doğduğu yerle seslendirmeli, taçlandırmalı, doğduğu yerin şiirini söylemeli mutlaka. Ki, bilinsin hangi gül hangi toprakta, hangi çiçek hangi iklimde neşvünema bulmaktadır. İşte, bu bilinsin" diyordu Cumali Ünalı Hasanbioğlu. Şiirlerini Andolsun Aşka adıyla bir araya topladı. Bir ilginç nokta da kitabın son bölümünde Mevlüt Ceylan'ın İngilizce'ye çevirdiği şiirlerinin yer alması. Aslında bu uygulama iyi olmamış. Çünkü bu şiirlerin zaten Türkçesi kitapta yer alıyor. Bütün Şiirlerini toplu olarak yayımlayan şairlerde görülmedik bir uygulama bu.

İki Din Mazlumu

Hayreddin Karaman
İz Yayıncılık

Hayreddin Karaman bu eserde, yaşadıkları ve yaptıklarıyla derin izler bırakmış iki mazlumu yakın tarihten günümüze taşıyor. Bu mazlumlardan ilki yeni devletin din politikalarıyla hayatı adeta cehenneme çevrilmiş olan Mahmut Cevdet Sezer; ikincisi ise, Komünist Sovyetler'in gadrine uğramış Asyalı bir müslüman isim, Muhammed Sultan Hücendî. Günümüzde nisbeten rahatlamış olan dinî hayatın, bir zamanlar ne zorluklarla yaşanmaya çalışıldığını görmek bakımından bu eser, ciddi öneme sahip.

Zaman İçinde Bediüzzaman

Cemalettin Canlı ve Yusuf Kenan Beysülen
İletişim Yayınları

Bediüzzaman, Molla Said, Said-i Kürdi, "üstad" veya bilinen ismiyle Said Nursi... Hepsi aynı kişi, aynı fikrî bünye. Zaman İçinde Bediüzzaman, Osmanlı-Türkiye yakın tarihinin en tartışmalı ikonografik figürlerinden birisinin karşılaştırmalı ve eleştirel biyografisi. Said Nursi'nin doğumundan, Mardin yıllarına; Bitlis'ten Van'a, Afyon'a, Barla'ya, Denizli'ye, Ankara'ya, İstanbul'a yaşamının kapsamlı bir izdüşümü. Aynı zamanda "bağlı"ların yani takipçilerinin, Eski ve Yeni Said ayrışmasının, Said Nursi fikriyatının ve hareketinin, milletvekillerini namaz kılmaya davet ettiği ünlü "beyanname"sinin, 31 Mart sürecindeki konumunun, Demokrat Parti'ye karşı tutumunun izlerini takip eden bir kitap.

Cemalettin Canlı ve Yusuf Kenan Beysülen, okuru yalnızca yakın tarihin en çok merak edilen isimlerinden birisinin incelikli biyografisi çalışmasına değil, aynı zamanda Bediüzzaman üzerinden giden bir dönem anlatısına da ortak olmaya davet ediyorlar.

Tarihin Ardında

Cevdet BİRİNCİ

Malik Bin Nebi ve Türkçe Ezan

16 Haziran 1950. Yakın tarihimizin kırılma anlarından biri. Türkiye, 1932 yılından beri "Tanrı uludur, Tanrı uludur" şeklinde okunan Türkçe ezanı o gün resmen bırakıp Arapça ezana dönecektir. Tarihçi Mustafa Armağan'ın uzun süren araştırmaları sonucunda hazırlanan Türkçe Ezan ve Menderes kitabında Şerafettin Gölçük, Malik Bin Nebi ile bu konuda yaptıkları bir sohbeti şöyle aktarıyor: " Bir ara Cezayir'e gittik, Cezayir'de Malik Bin Nebi isminde bir zat, duymuşsunuzdur, bir mühendis, filozof, yani düşünür, çok güzel kitapları var, işte onunla karşılaştık bir yerde. Cezayir'de demişler ki o zaman: "Türkiye'de ezanı Türkçeleştirdiler, yakında Kur'an'ı da Türkçe okuyup namazı Türkçe yapacaklar. Türkler artık dinle alakayı kestiler." Malik Bin Nebi dedi ki: "Ben buna hiç inanmadım, sosyolojik bir vakıa olarak Türkler böyle bir icraatı devam ettiremezler. Olmaz mümkün değil, toplum bunu kabul etmez, benimsemez, çünkü Türk milleti İslam dinine 1200,1300 sene karşılık beklemeden hizmet etmiştir. Bunların İslam'a hizmeti damarlarına işlemiştir. Mümkün değil. İkincisi Allah buna izin vermez dedim, çünkü bunların -bizi kasdediyor, eliyle gösteriyor- dedeleri, ecdadı İslam'a öyle hizmet ettiler ki, mümkün değil. Böyle düşündüm ve inandım. Gerçekten Türkler daha sonra bu kararı kaldırdılar ve Türklerin İslam'a hizmet etmelerinin en büyük nişanı olarak ben şu 5 genci görüyorum." Biz 1970 yılında Cezayir'e 5 kişi gitmiştik. İhsan Süreyya Sırma, İbrahim Canan rahmetli oldu geçenlerde. Emrullah Yüksel, Mustafa Talha ve bu fakir. Orada anladık ki, ezanın Türkçe okunmaya başlamış olması İslam dünyasında Türklere karşı bir nevi hayal kırıklığı uyandırmış. Şunu beklemişler: Türkler bunlardan vazgeçecekler, tekrar aslına dönecekler. Bu da gerçekleşti."

İlim ve Tetkik Maksadı

Ebül'ulâ Mardin'in en ilginç hatırası sanırım Ahmed Mithat Efendi ile olanıdır. Nitekim bunu kendisi de böyle anarlar bir söyleşi de: "Beni mahzun ve memnun eden pek çok hadiseler olmuştur. Yalnız bir hadise vardı ki, beni çok duygulandırmıştı. Fakültede hocalığının ikinci senesi idi galiba. Kalabalık bir sınıfın imtihanı vardı. Ahmed Mithat Efendi herhangi bir sebep için imtihan ettiğim sınıfa girmişti. Vakit ilerliyordu, imtihan bitmiyordu. Ahmed Mithat Efendi, bütün dikkatiyle talebeleri dinliyordu. Kendisi, Beykoz'da oturuyordu. Nasıl Beykoza gidecek, diye düşündüm. Vakit çok geçti. Neyse, imtihan bitti. "Ebül'ulâ Bey size bazı şeyler soracağım. Siz, talebeye araziye ait bazı sualler sordunuz. Bazıları doğru, bazıları yanlış cevaplar verdiler. Müsaade ediniz, not ettiğim bazı cevapsız sualleri size okuyayım, bana lütfen cevap verir misiniz?" Hepsini teker teker izah ettim. 68 yaşında bir kimse, ilim ve tetkik maksadıyla ne kadar ince noktalara temas edip neler sormuştu?... "Nasıl Beykoz'a döneceksiniz?" dedim. "Bu gece, Darüşşafaka'da kalacağım" dedi ve o gece Darüşşafaka'da öldü.